

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Кафедра дошкільної педагогіки і психології

Магістерська робота

Тема: ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РОДИНІ

Виконала: Домашенко Л.І.,
магістрантка спеціальності
012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта

Допущено до захисту
"26" листопада 2021р.

Науковий керівник:
д. п. н., доцент Л.П. Загородня

Завідувач кафедри
_____ Л.П. Загородня

Дата захисту: «23» грудня 2021 р.

Оцінка _____

Підписи членів ЕК:

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1. Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми соціалізації дітей дошкільного віку в родині	8
1.2. Роль сім'ї в процесі формування соціально-громадянської компетентності дітей	20
Висновки до першого розділу	36
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РОДИНІ.....	38
2.1. Визначення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності старших дошкільників	38
2.2. Реалізація педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників у родині.....	51
2.3. Аналіз перевірки ефективності педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку	70
Рекомендації для вихователів щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в родині.....	78
Поради батькам щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в родині.....	80
Висновки до другого розділу.....	83
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	98

ВСТУП

Сім'я, як фундамент загальної системи формування всебічно розвиненої особистості, вивчалась науковцями протягом тисячоліть і не втрачає актуальності дотепер. Виховний вплив сім'ї на дитину винятковий, всебічний, сталий за інтенсивністю та ефективністю. Він відбувається безперервно, охоплюючи одразу всі сторони формування особистості, продовжується багато років. Сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і наслідування культурних цінностей від покоління до покоління.

Зміни у сучасному суспільному житті позначаються і на розвитку інституту сім'ї, трансформації у сфері родинних стосунків серед яких: криза сім'ї, переважання індивідуалістичних цінностей над сімейними, девальвація сімейного способу життя в суспільстві, знецінення материнства і батьківства, перехід багатьох сімейних функцій до соціальних інститутів; прийняття молоддю соціальною нормою зміну традиційної моделі шлюбності, прагнення до свободи у виборі форм спільних стосунків, управління своїм життям. Такі зміни безперечно впливають на процес соціалізації дитини в родині. Тому, вивчаючи процес формування соціально-громадянської компетентності, важливо висвітлити такий її складник як родинно-побутова компетентність, яка передбачає наявність уявлень про способи і правила міжособистісної взаємодії з членами родини, сім'ї; наявність інтересу до сімейних цінностей, традицій тощо.

Формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку є одним із найбільш актуальних завдань дошкільної освіти, оскільки сучасність вимагає від особи громадянської активності та відповідальності в життєвих ситуаціях. Сформована соціально-громадянська компетентність визначається індивідуальною зрілістю дитини, її досвідом взаємодії з навколишнім середовищем та є фундаментом готовності до навчання в школі.

Головними дійовими особами в процесі формування соціально-громадянської компетентності дитини є її найближче оточення – родина та заклад дошкільної освіти. Саме співпраця батьків і державних установ задля створення сприятливих умов розвитку дитини є основою сучасної системи освіти України. Не є винятком і дошкільна освіта. Залучення батьків до освітнього процесу, їх активна участь в організації освітнього середовища, заходах та подіях формують відчуття приналежності до колективу дитячого садка та є пріоритетним напрямом роботи закладів дошкільної освіти.

У Перамбулі Конвенції ООН про права дитини зазначено, що дитині для повного гармонійного розвитку її особи необхідно зростати у сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння. А стаття 29 цієї ж Конвенції декларує, що освіта дитини має бути спрямована не лише на розвиток талантів, розумових і фізичних здібностей дитини, а й на виховання поваги до власних батьків, культурної самобутності.

Значущість проблеми формування в дошкільників соціально-громадянської компетентності задекларовано в низці державних документів (Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про дошкільну освіту» (2001), Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція 2021), типових та парціальних програмах розвитку дітей дошкільного віку.

Базовим компонентом дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти, нова редакція 2021) соціально-громадянська компетентність визначена як здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини, готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя [4].

Поняття «соціально-громадянська компетентність» включає в себе широке коло знань, умінь та якостей, а також є загальним процесом інтеграції особистості у суспільні відносини. У своєму дослідженні ми зосередились на всебічному вивченні такого компонента соціально-громадянської компетентності, як родинно-побутова компетентність.

Педагогічна наука впродовж всього часу свого історичного розвитку шукала відповідь на запитання: Хто має здійснювати найбільший вплив на формування особистості від самого народження? Ще з часів Аристотеля сім'я вважалась найголовнішим осередком виховання. Разом із історичними змінами у суспільстві змінювались і педагогічні погляди на виховання, але одне залишалось незмінним – від «Материнської школи» Я. А. Коменського до «Батьківської школи» В. О. Сухомлинського видатні педагоги шукали шляхи раціональної взаємодії між педагогами та родиною.

Дослідження різних аспектів проблеми родинного виховання належать вітчизняним і зарубіжним просвітителям і педагогам минулого: І. Бартошевському, Г. Ващенку, О. Вишневському, Дж. Дьюї, І. Г. Песталоцці, св. Дмитру Ростовському, С. Русовій, Ж.-Ж. Руссо, Г. Сковороді, К. Ушинському та ін.. Сім'ю розглядають як соціальний інститут виховання І. Сопівник, Р. Вайнола, А. Капська, О. Матвієнко, В. Москалець та ін.; окреслюють і характеризують функції сім'ї В. Мацьковський, В. Савка, А. Харчев, Н. Уманець та ін.. Проблемі формування соціально-громадянської компетентності в дітей дошкільного віку присвячені наукові розвідки психологів ХХ століття І. Беха, Л. Божович, О. Запорожця, а також педагогів А. Богущ, М. Гончарової-Горянської, О. Кононко, С. Ладивір, Т. Поніманської, С. Сіроштан та ін. Серед сучасних науковців проблему соціалізації дошкільника в різних аспектах вивчають: Т. Захарова, Л. Зімакова, Г. Корінна, І. Рогальська-Яблонська, О. Федорчук, Н. Шкляр.

Важливість родинного виховання особливо гостро відчувається в сучасних умовах, адже саме інститут сім'ї є найбільш незахищеним в період економічної та політичної нестабільності.

Отже, існує чимало психолого-педагогічних досліджень, присвячених проблемі родинного виховання дитини-дошкільника, проте недостатньо уваги приділяється розробленню комплексу дидактичних і виховних засобів, використовуючи які, можливо суттєво вплинути на формування соціально-громадянської компетентності дитини старшого дошкільного віку в родині.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку в родині.

Об'єкт дослідження процес формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку в родині.

Предметом дослідження є педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку в родині.

Гіпотеза дослідження формування соціально-громадянської компетентності у дітей старшого дошкільного віку в родині буде успішним, якщо відбуватиметься:

- за наявності сприятливої атмосфери сімейних взаємин, психологічної безпеки дитини;
- з використанням зрозумілої для дитини системи правил та норм поведінки, які будуть обов'язковими для всіх членів родини;
- у природному включенні дитини в найрізноманітніші людські стосунки, переживання на власному досвіді як позитивних, так і негативних емоцій;
- за постійної плідної співпраці між педагогами та сім'єю дошкільника, яка будується на повазі, партнерстві, взаєморозумінні, довірі.

Завдання дослідження:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми соціалізації дитини дошкільного віку в родині в психолого-педагогічній літературі.
2. Виділити й охарактеризувати педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності в старших дошкільників.
3. Виявити рівні сформованості соціально-громадянської компетентності старших дошкільників.
4. Експериментально перевірити ефективність визначених педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників у родині.

5. Розробити практичні рекомендації для вихователів і батьків щодо формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку в родині.

Методи дослідження:

Теоретичні: аналіз, порівняння й узагальнення наукових джерел; емпіричні: бесіди, анкетування, спостереження, діагностичні методи, аналіз планів освітньої роботи ЗДО; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний); статистичні: методи математичної статистики.

Теоретичне значення дослідження полягає в розробленні критеріїв, показників і рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку, обґрунтуванні педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в старших дошкільників в родині.

Практичне значення дослідження полягає в розробленні методичного забезпечення формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку в родині.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 81 сторінку основного тексту, 27 додатків. Список джерел включає 61 найменування літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.

1.1. Аналіз психолого-педагогічних досліджень з проблеми соціалізації дітей дошкільного віку в родині

Згідно з новою редакцією Базового компонента дошкільної освіти соціально-громадянська компетентність, як результат соціалізації дитини дошкільного віку, визначається як «уміння проявляти особисті якості, соціальні почуття, любові до Батьківщини; готовність до участі в соціальних подіях, що відбуваються у дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя» [4, с. 16].

У процесі формування соціально-громадянської компетентності дитині необхідно засвоїти уявлення про соціальне середовище, суспільство, в якому кожна людина має своє місце, роль, є важливою частиною єдиного цілого, а водночас є неповторною індивідуальністю; про свою сім'ю, родину, рід, рідну домівку, заклад дошкільної освіти, Батьківщину, її державні та національні символи, звичаї, традиції сім'ї та українського народу; про необхідність дотримання соціальних норм моралі, поваги до прав і свобод людини, розв'язання конфліктів, суперечок мирним шляхом [4].

Поняття «соціально-громадянська компетентність» включає в себе широке коло умінь та якостей дошкільника, а також є результатом глобального процесу інтеграції особистості у суспільні відносини. У своєму дослідженні ми зосередились на всебічному вивченні процесу формування родинно-побутової компетентності, як компоненті соціально-громадянської компетентності.

Родинно-побутова компетентність визначається як обізнаність із загальноприйнятими нормами сімейного співжиття, готовність їх дотримуватися, уміння налагоджувати дружні, довірливі стосунки в родині, виявляти турботу і любов до членів родини. Формування у дошкільника

родинно-побутової компетентності відбувається у процесі соціалізації дитини в родині. Саме цей процес ми і розглянемо далі.

Розглядаючи поняття «соціальна компетентність» слід насамперед звернутися до дослівного тлумачення: соціальний означає суспільний, підкреслює приналежність особи до суспільства, пов'язаний з особистими відносинами людей у суспільстві [34, с. 486] і компетентність, тобто бути обізнаним у чомусь, знати і уміти.

Учені Т. Браже і М. Розов визначають поняття «компетентність» як систему знань, навичок і здібностей, що необхідні для успішної інтеграції особистості у суспільство і здобуття очікуваних результатів у продуктивній діяльності в різних сферах життя. Л. Сохань, І. Єрмакова характеризують «компетентність» як особисту рису або комплекс якостей, сформований досвід діяльності. С. Матвієнко дає більш загальне визначення: «компетентність – це здатність зібрати та застосувати отримані знання і досвід в конкретній ситуації, з урахуванням соціальних умов, деякий загальний хист людини, який затверджеться на його знаннях, досвіді, цінностях і здібностях» [30, с. 38].

На думку О. Кононко, «компетентність» – інтегративна особливість особистості дитини дошкільного віку [22, с. 25].

Аналізуючи літературні джерела, доречно виділити такі думки вчених щодо сутності поняття «соціальна компетентність»:

- «Уміння проявляти особистісні якості, соціальні реакції, патріотизм, готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя» [4, с. 17].

- «Відкритість до суспільства, навички соціальної поведінки, готовність до сприймання соціальної інформації» [42, с. 73].

- «Вміння відстояти власну думку, протистояти небажаному впливу, толерантності, вміння пристосовуватися і, більш того, ефективно діяти в соціальних умовах, що постійно змінюються» [28, с. 66].
- «Інтегральна якість особистості, яка складається з комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та виявляється у соціальній активності та гуманістичній спрямованості особистості» [6, с. 45].
- «Інтегральна характеристика, яка включає соціальні мотиви, знання, навички взаємодії з іншими людьми, із самим собою й з соціальним середовищем, що забезпечує особистості ефективність дій» [8, с. 74].
- «Складна, інтегративна характеристика, сукупність певних якостей, здібностей, соціальних знань і вмінь, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які дають їй можливість активно взаємодіяти із соціумом, налагоджувати контакти з різними групами й індивідами, брати участь у соціально значущих проектах і продуктивно виконувати різні соціальні ролі» [18, с. 92].

Всебічному осмисленню поняття «соціалізація» присвячено широке коло наукових педагогічних і психологічних досліджень. Серед них важливо відмітити педагогів Т. Браже, Дж. Дьюї, І. Загарницьку, Н. Голованову, О. Кононко, Л. Лохвицьку, Т. Поніманську, С. Русову, С. Савченко, В. Сухомлинського, які у своїх роботах висвітлювали соціально-педагогічні аспекти соціалізації. Психологічні сторони соціалізації дошкільника викладено в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, Ф. Гіддінгса, О. Леонтєва, Л. Лепіхової, С. Рубінштейна, Г. Тарда, Д. Фельдштейна. Особливості соціалізації індивіда і впливу сім'ї на її перебіг репрезентовано в працях Л. Карнаух, А. Мудрик, І. Рогальської-Яблонської.

Вивчаючи категорію «соціалізація», у різноманітних педагогічних словникових джерелах знаходимо таке її трактування:

– «розвиток особистості протягом усього її життя у процесі опанування та відтворення соціальних норм суспільства» [38, с. 266];

– «процес залучення особистості до системи людських відносин, створення його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості. Соціалізація передбачає взаємодію особистості і суспільства, яке впливає на відтворення її певних соціальних якостей та рис, на активне оволодіння і відтворення нею системи суспільних норм» [9, с. 314];

– «процес, який робить можливим існування суспільства і відтворення його культури від покоління до покоління» [9, с. 341];

– «процес опанування та активного відтворення особистістю соціального досвіду, системи соціальних норм, відносин у його індивідуальному досвіді. Під соціалізацією рахуємо весь багатогранний процес опанування особою досвіду суспільного життя та суспільних відносин» [44, с. 350];

– «процес включення людини у соціальну дійсність, набуття нею соціальних навичок, засвоєння суспільного досвіду і реалізацію власної особистості через виконання певних соціальних ролей в щоденній діяльності» [53, с. 180–181].

Вважається, що першими ввели до наукового обігу термін «соціалізація» Г. Тард та Ф. Гіддінгс. На їхню думку, цей процес здійснюється, з одного боку, завдяки стихійним впливам навколишнього середовища, а з іншого боку, відбувається внаслідок цілеспрямованого впливу близького оточення – сім'я, заклад дошкільної освіти, школа та інші соціальні інституції, а також направлений на реалізацію виховної функції [33].

Видатний радянський науковець Д. Й. Фельдштейн [58], вивчав процес соціалізації з боку соціально-нормативної періодизації формування особистості дитини, та ще в середині ХХ ст, описав подвійне трактування поняття «соціалізація». З одного боку, визначається «лише як процес опанування і трансляції особистістю соціальної культури, що протиставлено, хоча одночасно і пов'язано, з індивідуалізацією». Так, описується це поняття у психологічній літературі. З іншого боку, термін «соціалізація» визначається як реальний зміст дорослішання дитини, що вчений описує як «процес входження до світу

загальних соціальних відносин і опанування соціального як загальної характеристики суспільства. Це усвідомлення, набуття дошкільником соціокультурних здобутків суспільства персоніфікується, оскільки тільки в суспільних взаєминах, спілкуванні, «пробі» себе в громадському, самовизначенні в соціокультурному просторі і формується самосвідомість. Тому чим більше дошкільник, буде соціалізуватись, тим більшою мірою він персоніфікується» [58, с. 18].

Вчені-соціальні психологи дитинства кінця ХХ ст. сформулювали ідею поступового соціального розвитку, результати якої об'єднували досягнення психолого-педагогічних вчень того часу, заклали напрями наступних досліджень щодо розуміння процесу формування особистості дитини й організації системи її виховання [4]. Ця теорія процес дорослішання дитини викладає як не тільки послідовне отримання нового досвіду у фізичному, психофізіологічному, психологічному вимірах, розширення її можливостей, формування комплексу нових здібностей, властивостей, «а головне, як еволюція єдиного сутнісно-змістовного процесу «вростання» в суспільне, де всі елементи присвоєного комплексу вікових досягнень утворюють вигляд соціального як визначальної характеристики особистості» [61]. Згідно з даною концепцією завданнями соціального розвитку є отримання знань, оволодіння способами поведінки та формами спілкування.

Концепція поступового соціального формування особистості визначається також у соціалізації-індивідуалізації. Індивідуалізація є головною умовою встановлення власного «Я» в системі суспільних відносин, що встановлює широкі перспективи прийняття соціального (як особистої необхідності, що притаманна природній сутності особистості, яка виховується у людському оточенні – сутності її життєдіяльності), в той же час передбачає обов'язкове прийняття певних принципів та норм. Зокрема, організація такої виховної діяльності, що гарантує цілеспрямоване здійснення процесу соціального дозрівання у двох сталих напрямках: соціалізації та індивідуалізації, які дають дитині можливості для індивідуалізації, розвитку особистої

соціальної сутності, самоствердження в суспільстві і для суспільства.

Саме соціалізація особистості як процес включення її в соціальне життя має багаторівневу структуру, відбувається у відповідних умовах її дійсності і зумовлюється специфічними чинниками. Цей процес охоплює всі аспекти включення дитини до світу культури, освіти і виховання, що дозволяє їй накопичувати спроможність приймати участь у соціальному житті [60].

Психолог Б. Ананьєв зауважував, що процес соціалізації проходить у відповідному середовищі а саме, там де здійснюється процес розширення і насичення соціальних зв'язків дитини із оточуючим світом, формування її як особистості. Основними сферами, в яких здійснюється цей процес, є *діяльність, спілкування та самосвідомість*. Перша сфера, яку необхідно розглянути у контексті цього процесу, – це *діяльність*. «Власне саме в діяльності дитина виражає себе як суспільний індивід, проявляє особисті думки, виявляє самостійність, ініціативу, творчість та засвоює нові види активності» [60]. Тобто діяльність – це процес динамічний, під час протікання якого і формується особистість.

Саме основи діяльнісного розуміння перебігу процесів психічного розвитку дитини були закладені у 20 – 30-х рр. ХХ ст. у працях Л. Виготського, О. Леонтьєва [26, с. 94–233], С. Рубінштейна [47]. Основний шлях розвитку особистості – від гри дошкільника, через шкільне навчання, до трудової діяльності дорослої людини. Однак, кожна стадія психічного розвитку відрізняється окремою системою відносин між людиною та її оточенням, окремим центральним різновидом діяльності. Тому важливо розкрити ще два визначні поняття: «соціальна ситуація розвитку» і «психологічні новоутворення особистості».

Наступною сферою, на яку варто розглянути, є сфера *спілкування*. З точки зору психології «спілкування характеризується як певна форма діяльності і як окремий процес взаємодії, необхідний для реалізації провідних видів діяльності особистості. В той же час саме спілкування на

всіх етапах життя особистості стає основним шляхом її соціалізації» [48, с. 43]. «Спілкування визначається як головна соціальна потреба, без задоволення якої уповільнюється, а інколи і зовсім зупиняється формування особистості» [48, с. 43]. Адже соціально-психологічна компетентність та комунікабельність, якими наділена людина, і є необхідними атрибутами діяльності. Отже, через спілкування здійснюється фундаментальне розуміння себе та інших учасників процесу налагодження комунікації, формування сутності взаємодії та сприйняття людьми одне одного.

Сфера *самосвідомості* – третя сфера соціалізації – включає в себе становлення «Я-концепції» людини як динамічної системи уявлень дитини про себе, настанов, спрямованих на себе. До неї входять: образ «Я» – усвідомлення особистістю власних фізичних, інтелектуальних та інших якостей; самооцінка, потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, які можуть бути викликані образом «Я» та самооцінкою [60, с. 16]. «Я-концепція» виконує потрійну задачу: вона направлена на досягнення внутрішньої узгодженості особистості; підкреслює характер і особливості інтерпретації отриманого досвіду; являє собою джерело очікувань відносно власної поведінки і самого себе. Позитивна «Я-концепція» характеризується трьома ознаками: «повною впевненістю в гарному відношенні інших людей, упевненістю у власних силах щодо будь-якого виду діяльності та почуттям власної значущості» [60, с. 32].

Одним із головних завдань розвитку дошкільників є формування у них самосвідомості – розуміння власного “Я”, усвідомлення себе як індивідуальності, а також як складник соціальних відносин, який має виконувати певні соціальні правила. Розглядаючи психологічні засади особистісного розвитку дитини дошкільного віку, О. Кононко зазначає важливість появи позиції “Я-у-Світі”, яка відтворює його життєвий досвід, характеризує ступінь обізнаності в різних життєвих ситуаціях, узагальнює ціннісні ставлення до матеріального та людського світів, власного “Я” [21].

І. Рогальська-Яблонська вважає процес соціалізації дошкільника пріоритетним напрямом дошкільної освіти, значущім системним педагогічно виваженим процесом, продовжуваний у часі, у змістовній та технологічній якостях, що дає змогу дитині брати участь у соціокультурному процесі та засвоювати позицію суб'єкта соціального життя. Педагогічно збалансована соціалізація дитини дошкільного віку органічно інтегрована у педагогічний процес закладу дошкільної освіти і з загальної точки зору є системою соціально-педагогічного супроводу, що дозволяє вирішити наявні завдання та проблеми у процесі соціалізації та дійти до поставлених цілей соціалізації на етапі дошкільного дитинства [46].

У своїх дослідженнях А. Мудрик визначає поняття «соціалізація» як «процес розвитку особистості у взаємодії з суспільством» і розкриває його як сукупність чотирьох аспектів:

– стихійної соціалізації у перебігу стихійної взаємодії особистості із навколишнім світом та стихійного впливу на неї різноманітних, зазвичай різноспрямованих обставин життя;

– відносно керованої соціалізації у перебігу впливу з боку держави на обставини життя тих або тих категорій громадян, а також результат такого впливу;

– відносно соціально керованої соціалізації у перебігу планомірного створення суспільством і державою умов для виховання людини;

– більш або менш свідому самозміну людини [33, с. 47 – 57].

У своїх наукових дослідженнях Н. Голованова запропонувала п'ять підходів до вивчення поняття «соціалізація»:

1. Соціологічний. Соціалізація визначається як процес засвоєння дошкільником творчого потенціалу культури, як механізму соціального наслідування, що включає і стихійні впливи середовища, і цілеспрямоване виховання та навчання.

2. Факторно-інституційний. Соціалізація вважається сукупністю впливу факторів, агентів та інститутів соціалізації на особистіть.

3. Інтеракціоністський. Головною умовою соціалізації є взаємодія та спілкування між членами суспільства, без чого формування особистості не можливе.

4. Інтеріоризаційний. Соціалізація включає засвоєння дитиною норм, правил, цінностей, що встановлені суспільством. В наслідку чого, особистість формує систему внутрішніх регуляторів, форм поведінки.

5. Інтраіндивідуальний. Соціалізація визначається не тільки адаптацією до середовища, а й також є творчою самореалізацією особистості, самовдосконаленням [7, с. 43].

У дисертаційному дослідженні С. Савченко зазначає, що актуальний підхід до поняття «соціалізація» визначає її як: а) складний і багатокомпонентний процес набуття особистістю комунікативних властивостей і якостей, спрямованість яких є характерною для конкретної соціальної ситуації; б) явище, сутність якого забезпечує міжособистісну єдність особистості, що виражається в одночасному опануванні й відтворенні соціальних цінностей і норм; в) соціокультурний феномен, який визначається незмінністю психологічних механізмів і їх унікальністю відносно становлення конкретної людської особистості; г) мотиваційна сила, що активізує процеси самовдосконалення, які відбуваються на фоні змін соціокультурного середовища; ґ) соціально-педагогічне поняття, яке визначається ходом соціального формування дошкільника в конкретному соціокультурному середовищі; д) процес соціальної ідентифікації типу особистості, на відміну від виховання, яке формує внутрішній духовний світ людини; є) невід'ємну частину цілісного навчально-виховного процесу в усіх типах навчальних закладів у системі освіти України [50, с. 10].

Дослідження поняття «соціалізація» неможливо без вивчення поняття «соціальний розвиток». Науковці, М. Бобнев і О. Шорохова, визначають, що поняття соціалізація за змістом осягає менше коло питань, ніж поняття соціальний розвиток, тому що в процесі соціального розвитку дитина зберігає індивідуальність, усвідомлює систему загальних соціальних правил і вчиться

знаходити фактори, що об'єднують її з іншими особами і не ускладнює у визначенні її ролі у стосунках з оточуючими [11, с. 5].

Отже, для успішного соціального розвитку дошкільника необхідно щоб дитина отримувала різноманітну інформацію про навколишній світ, була здатна адекватно сприймати відносини оточуючих людей. Результатом процесу соціалізації є соціальна компетентність, яка особливо виражається при переході дошкільника із дошкільного закладу до школи і виражається в готовності дитини до взаємодії з більш ширшим колом оточуючих.

Сім'я як особистісне середовище розвитку – головний інститутів соціалізації дошкільника, адже від цього середовища залежить спосіб життя дитини, її соціальне існування. Родина безпосередньо впливає на встановлення нових соціальних якостей, умінь та навичок. Соціально-позитивний чи негативний вплив сім'ї залежить від сукупності факторів, з-поміж яких доречно виділити такі: соціокультурний, відповідає рівню культури родини, соціально-економічний фактор залежить від її майнових характеристик, техніко-гігієнічний зумовлюється особливостями способу життя (С. Литвиненко, В. Ямницький та ін.). У сім'ї, як і у будь-якому колективі, встановлюється сукупність звичаїв, традицій, моральних нормам, особливості стосунків між старшими і молодшими, батьками і дітьми. Під впливом цих факторів формується світогляд дитини, її ставлення до навколишнього світу й зокрема соціуму.

Л. Карнаух, розглядаючи зміни, що торкнулися сучасного інституту сімейних відносин, поставила актуальне питання впливу сім'ї на процес соціалізації дитини стимулюючи або стримуючи його. Зазначила, що серед чинників, які мають вплив на сімейні відносини, є морально-етичні системи сучасного суспільства, культурно-історичний спосіб життя, тип поселення – сільській чи міській, матеріально-побутові умови, інформаційне навантаження. Роль педагога та закладу

дошкільної освіти підтримувати позитивний або компенсувати негативний вплив родини на процес соціалізації дошкільника [20].

Актуальні концепції освіти засновані на формуванні компетентної особистості, яка готова використовувати отримані знання, вміння і досвід у різних життєвих ситуаціях, готова жити в соціумі та активно брати участь у різних видах діяльності. Тому соціально-громадянська компетентність дошкільника має формуватися в сім'ї від народження, але особливо в дошкільному віці.

Виховний вплив родини на дитину є винятковим, неоціненним, незамінним, невіддільним, довготривалим. Він одночасно охоплює всі сторони формування особистості, ґрунтується на стійкості сімейних зв'язків. Сімейне виховання на всіх історичних етапах було й залишається тим складником загальної системи формування всебічно розвинутої особистості, що викликає постійний інтерес у науковців.

Гуманістичних поглядів на виховний процесу в родині дотримувався Дж. Дьюї. Він висловлював думку, що відмова від авторитарної взаємодії та педагогічного тиску на особистість дошкільника сприяє встановленню добрих відносин у родині, надання більшого значення особистій свободі й самостійній діяльності дитини. Гуманізувати сімейне виховання, на думку Дж. Дьюї, означає створення умов для формування у дитини бажання стати активним учасником виховної діяльності і поточного життя родини. Гуманістична педагогіка вимагає від батьків-вихователів урахування індивідуальних особливостей дитини, дотримання атмосфери комфорту та «психологічної безпеки». У науковому труді «Психологія та педагогіка мислення» (1909) викладена ідея схожості у діяльності між дитиною і вченим: «Природний і незіпсований стан дитинства, що відрізняється гарячою допитливістю, багатою уявою та любов'ю до досліджень, знаходиться дуже близько до стану наукового мислення» [14, с. 7].

Софія Русова увійшла в історію світової педагогіки як відомий теоретик дошкільного виховання дитини, запропонувавши власну систему дошкільного

виховання, в основу якої покладено ідею виховання дошкільнят на національному ґрунті. Вона стверджувала, що початком виховання є народження. На думку С. Русової, визначним засобом виховання в родині є рідне слово. Адже через рідне слово дитина сприймає основи толерантності, патріотизму, мудрості, духовні цінності народу, мораль, гармонійно розвивається. Займаючись всебічним розвитком дитини, потрібно «пробудити в дитині її духовні сили, розворушити її цікавість, виховати її почуття, – щоб очі дитини вмiли бачити, вуха дослухатися до всього, рученята вмiли заходжуватися й біля олівців, і біля ножиць, і біля глини, і біля паперу» [49]. У визначній праці С. Русової «Концепції національного виховання» підкреслюється, що одним із найважливіших напрямів формування особистості дитини виступає родинне виховання: «Родинне національне виховання – природне, провідне виховання; батьки – головні вихователі протягом усього життя Дитини» [49].

Видатний український педагог ХХ ст. В. Сухомлинський, педагог-новатор, гуманіст за своєю природою, приділяв значної уваги виховній ролі сім'ї. Василь Олександрович писав: «У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростає пагін і гілки, і квіти, і плоди. Сім'я – це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави» [55]. Сім'я вводить дитину у суспільство, саме в сім'ї дитина отримує перше соціальне виховання. Як директор Павлівської середньої школи, він підтримував тісні стосунки із родинами своїх вихованців та надихав на це весь педагогічний колектив. Для цього було організовано батьківську школу, в темах занять якої головне місце відводилось розмові про шляхи, якими можна досягти щасливого дитинства для дітей. Це питання є центральним у багатьох статтях В. Сухомлинського. У них, а також у практичній педагогічній діяльності він зробив висновок, що для досягнення щастя у виховання треба навчити дитину працювати, а для цього необхідні зусилля як сім'ї, так і школи.

Т. Поніманська підкреслювала, що дошкільний вік – це сенситивний період для первинної соціалізації особистості, період формування ціннісного

ставлення до природи, культури, людей і самого себе, орієнтації на світ людей, осягнення змісту і форм людських стосунків, період чутливості до соціально-психологічних механізмів навіювання, наслідування; поєднання інтеріоризаційних та екстеріоризаційних механізмів ідентифікації. Ці механізми соціалізації дають дитині можливість розвиватися, рефлексувати і відповідати соціальним очікуванням суспільства [42].

Отже, старший дошкільний вік є фундаментальним у процесі формування основ соціальної компетентності особистості, оскільки саме в цьому віці дитина починає активно взаємодіяти з іншими дітьми, людьми, соціумом. сформована вміння дитини будувати соціальні відносини сприятимуть в подальшому її суспільному успіху й самореалізації. Соціально-громадянська компетентність охоплює всі чинники функціонування дошкільника в соціумі. Соціальна компетентність особистості включає соціальні мотиви, знання, уміння, необхідні для успішної взаємодії із соціальним середовищем, а також самопочуття та самосприйняття особистості в соціумі.

1.2. Роль сім'ї в процесі формування соціально-громадянської компетентності дітей

Сім'я як середовище розвитку особистості дитини – один з головних інститутів соціалізації, адже він характеризує спосіб життя дошкільника, його соціальний стан, є визначним у процесі формування соціальних якостей, умінь та навичок. «Сім'я схожа на будь-який інший різновіковий колектив, у якому закріплені певні власні традиції, звичаї, моральні норми стосунків між старшими і молодшими, батьками і дітьми. Означені фактори безперечно впливають на формування світогляду дитини, ставлення її до оточуючого суспільства.» [16, с. 39–45].

Сім'я є головним осередком соціалізації на етапі дошкільного дитинства та «найунікальніше мікросередовище функціонування дитини». Роль сім'ї, як

ззначає науковець І. І. Загарницька є «унікальна, особливо на етапі раннього та дошкільного дитинства, у період «первинної соціалізації», оскільки у дитини протягом її перших років життя домінують соціалізаційні впливи сімейного оточення. Це пов'язано з тим, що у період дошкільного дитинства найдорожчими і найавторитетнішими людьми для дитини є її рідні, у колі яких вона живе, розвивається, пізнає світ і себе в ньому» [17, с. 192].

Т. Жаровцева виділяє такі структурні компоненти уявлень дитини про родину:

1. Когнітивний компонент, тобто формування у членів родини набору когнітивних схем. Під ним маються на увазі переконання членів сім'ї відносно один одного, суспільства, світосприйняття, про те, які риси, ролі переважають у родині, яка роль кожного елемента сімейної системи. До старшого дошкільного віку дитина може перерахувати ознаки сім'ї та охарактеризувати їх. З досвідом у дитини складається певний образ ідеальної сім'ї та образ ідеального дорослого.

2. Емоційно-мотиваційний компонент, який включає в себе емоції, почуття, відносини, спонукання щодо членів своєї сім'ї. При сприятливому формуванні належності до сімейного укладу дитина відчуває себе потрібною, бажаною, коханою, вона довіряє іншим членам сім'ї, відчуває себе захищеною в своїй родині, проявляє інтерес, бажання та ініціативу у взаємодії з членами сім'ї. До старшого дошкільного віку за певних умов зароджується емпатія як здатність розуміти емоційний стан іншої людини, співчувати, співпереживати.

3. Поведінковий компонент. Розглядається як здатність дитини виконувати певні дії і вчинки стосовно членів сім'ї: підтримувати, співчувати, намагатися надати допомогу, брати участь в спільних сімейних справах тощо [15].

Для успішного процесу соціалізації дитини важливо, щоб дитина відчувала належність до сімейного укладу на всіх трьох рівнях: когнітивному, емоційному та поведінковому.

Сімейний уклад є наслідком стилю батьківського виховання, тобто сполучення батьківських соціальних очікувань і контролюючих дій у своїх ставленнях до дитини. Науковці виділяють два основних чинники впливу на дитину в сім'ї – батьківський контроль і батьківське тепло.

Поняття «батьківський контроль» визначає силу вираження у членів родини заборонних штампів управління поведінкою дошкільника, які знаходять вираження у вимозі підпорядкувати її пізнавальну діяльність нормам, виконання яких є обов'язковим за будь-яких обставин. В той же час, «батьківське тепло» виражається у ступені прояву батьками любові та схвалення, які визначаються в підтримці пізнавальної діяльності дитини, а також міра «твердості», коли батьки застосовують критику або покарання до дошкільника. Різні сполучення цих двох факторів, дозволяють визначити основні стилі батьківської поведінки (як співвідношення «батьківського контролю» та «батьківського тепла»).

Авторитетний стиль батьківського виховання характеризується твердим контролем з боку батьків за пізнавальною діяльністю дітей. Він поєднується із залученням дитини до обговорення в колі родини правил поведінки, яких вона зобов'язана дотримуватися. За такого підходу до виховання батьки намагаються пояснити причини застосування нагороди чи покарання (як і будь-яких інших своїх рішень щодо дитини). Завдяки вдалим поясненням їх дії не здаються несправедливими, тому діти легко погоджуються з батьківськими рішеннями. Авторитетний стиль батьківського виховання визначається достатньо високим рівнем контролю за діяльністю дітей, але він відбувається на тлі гармонійних стосунків між членами сім'ї.

Авторитарний стиль батьківського виховання схожий із авторитетним, але відзначається високим рівнем контролю, який встановлений на тлі підкреслено відчужених стосунків з дітьми. У такому випадку батьки підтримують закриті для спілкування з дітьми відносини, з метою створення «порядку в домі» – встановлюють суворі правила, які не підлягають обговоренню, суттєво

обмежують особистий простір дітей, надаючи їм лише незначний ступінь незалежності в пізнавальній діяльності.

Ліберальний стиль батьківського виховання визначається низьким рівнем контролю, пов'язаним з дружнім ставленням до дітей. Негативним у такому стилі виховання є те, що, батьки так захоплюються демонстрацією «безумовної любові», що не завжди належно виконують батьківські функції, зокрема, зовсім не встановлюють заборон для своїх дітей. Внаслідок цього діти, що виховуються у родинх ліберальних батьків схильні потурати своїм слабкостям, імпульсивні і нерідко не вміють належно поводитися на людях [51].

Індиферентний стиль батьківського виховання, на думку Е. Маккобі та Дж. Мартін, відрізняється від інших низьким рівнем контролю за поведінкою дітей і відсутністю ласки і теплоти у стосунках з ними. Батьки, яким властивий такий стиль поведінки, не встановлюють обмежень для дітей або внаслідок нестачі інтересу й уваги до дітей, або внаслідок того, що виклики повсякденного життя не залишають їм часу і сил на виховання дітей. Якщо байдужість батьків поєднується з ворожістю, дитину ніщо не утримує від того, щоб дати волю своїм найбільш руйнівним імпульсам і проявити схильність до делінквентної поведінки [2].

Для усвідомлення дитиною найрізноманітніших сторін життя та набуття досвіду вчинків, поведінки, стосунків необхідно наситити життя родини повсякденними різноманітними ситуаціями. Досвід взаємин у родині моделюється в майбутньому у стосунки з іншими людьми. Як засвідчують проведені з цього приводу соціально-психологічні дослідження Г. Т. Хоментускаса, «сценарій» соціальної поведінки формується у дітей рано і достатньо стабільно. Переважають в цьому сценарії такі типи соціальних установок: «Я потрібний, мене люблять, і я люблю вас так само», «Я потрібний, мене люблять, а ви існуєте заради мене», «Мене не люблять, але я від усієї душі прагну пробитися до вас», «Я не потрібен, і мене не люблять, залиште мене у

спокої». Ці установки формуються саме в родині і в подальшому переважно визначають їх соціальну поведінку: [59, с. 154].

Розглянутий вище позитивний вплив родинних відносин на формування особистості дитини можна протиставити «недоліки» сімейної соціалізації, яка може бути присутня у багатьох сім'ях.

О. Кононко [22, с. 3–6] зауважує з цього приводу, що негативний вплив родини «виявляється у зосередженні дитини на своїх проблемах, домінуванні у неї егоїстичних спрямувань; у надмірній батьківській опіці, допомозі, що гальмує процес набуття самостійності, дорослішання; а також у відсутності в оточенні дитини товариства однолітків, серед яких малюк вчиться комунікувати, домовлятися, узгоджувати свої дії з діями іншої особи, вчиться розв'язувати конфлікти; у дефіциті елементарних обов'язків у стосунках з батьками, відсутності ділових стосунків; непослідовність батьківських вимог та оцінок» [22].

Виховання відіграє в моральній сфері дитини важливу роль. Його завдання можна поділити за такими напрямками: виховання наукового світогляду; формування свідомого ставлення до навчання, розвиток пізнавальної активності й культури розумової праці; формування творчого ставлення до діяльності, підготовка до свідомого вибору професії; виховання моральності та культури поведінки; формування правосвідомості й виховання громадянської відповідальності, виховання естетичної культури і розвиток художніх здібностей тощо [39].

Емоційна атмосфера сім'ї має важливу роль у всебічному розвитку особистості. Звдяки емоційній атмосфері у дітей формуються високі моральні якості, без яких неможливе становлення високодуховної особистості. Перший соціальний досвід діти засвоюють, спостерігаючи за прикладом своїх батьків. Це спілкування особливе тим, що будується на почутті взаємній прихильності і любові. Батьки впливають

на дітей всіма сторонами своєї особистості: зовнішнім виглядом, поглядами на світ, інтересами, ставленням до праці та до оточуючих. Важливо відмітити, що при сприятливій загальній атмосфері сім'ї, яка складається із групової свідомості і загального стилю поведінки батьків. В. Я. Титаренко зазначає, що “групова свідомість сім'ї – це складне соціальне явище, діалектична сукупність загального і особливого. Загальне у груповій свідомості сім'ї є наслідком певної суголосності поглядів, норм, орієнтацій тощо, які в різні міри властиві тим, хто створює сім'ю, але також є результатом конкретного буття сім'ї, наслідком спільних форм діяльності членів сім'ї, спільним обміном поглядами. На основі всього зазначеного вище утворюється новий, вищий ступінь спільності думок, оцінок, норм, ціннісних орієнтацій, соціальних почуттів і інших елементів свідомості” [39, с. 286].

Формування дитячої особистості відбувається за збалансованих взаємовідносин з ровесниками, яке в свою чергу залежить від психологічного самопочуття і формується головним чином при задоволенні у сім'ї найголовніших потреб: любові та довіри, самостійності, самоствердження і визнання. Особистість дитини розвивається, насамперед, у взаєминах з батьками, їх сумісністю, оскільки характер батьків та їх взаємини з дитиною є основною умовою її психічного, фізичного та духовного розвитку [32, с. 117].

Сімейна соціалізація та спілкування в родині найбільш насичені за емоційним характером. Саме афективна насиченість істотно впливає на психологічне та соціальне самопочутті дитини, на формування її образу соціального світу, адже спілкування між членами сім'ї наповнює дитину як позитивним, так і негативним емоційним досвідом.

Так, у дослідженнях Л. Калуської знаходимо перелік факторів, котрі чинять соціально-позитивний чи негативний вплив на процес соціалізації дошкільника [19]. Ці фактори представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Фактори впливу на соціалізацію дошкільника

Сприятливі	Несприятливі
Особистісне спілкування необхідне дитині для формування життєвого контексту.	Обмеженість ділового спілкування уповільнює розвиток вміння налагоджувати взаємодію, спільну з іншими діяльність.
Взаємини дитини з батьками та іншими членами родини афективно насичені, базуються на почуттях любові, прихильності, довіри, захищеності.	Чим сильніша прив'язаність дитини до членів родини, тим повільніше дитина входить в дитяче співтовариство, що ускладнює процес розвитку її соціальної компетентності.
Законом визначені обов'язкові функції батьків – турбота про фізичне, психічне та моральне здоров'я дитини, її захист від негативних впливів навколишнього світу.	Надмірна опіка призводить до безініціативності дитини, уповільнює розвиток самостійності та формує звичку до виконання вказівок та розпоряджень інших.
Родина складається з людей різного віку та статі, носіїв різних соціальних функцій, що впливаючи на дитину, урізноманітнюють та розширюють її життєві враження та уявлення.	Оцінка та вимоги до дитини мають бути єдиним компромісом членів сім'ї, мають носити чіткий, послідовний та постійний характер. Адже ситуативність вимог дорослих дезорієнтує дитину, утруднює становлення самостійності.
Члени родини мають можливість впливати на дитину в умовах різних життєвих ситуацій. Це розширює діапазон їх виховних можливостей.	Батьки, що приділяють мало уваги дитині через втому та зайнятість, зазвичай обирають дистанційні, поверхові, короткотривалі контакти з дитиною, яких дитині недостатньо, а життєві враження дитина отримує

	формальні та схематичні.
Гнучка унормованість життя сім'ї надає дитині приблизний розпорядок дня, а також дає право на вільний час, вибір змісту та тривалості ігор і занять, сприяє формуванню вміння розпоряджатись власним часом.	Якщо дитина позбавлена часових рамок, дитина позбавлена можливості виробити вміння планувати та контролювати час. А це в свою чергу ускладнює процес її входження в унормоване життя дошкільного закладу та школи.
Упродовж усього життя батьки зберігають своє значення для дитини, пов'язані з нею міцними узами, тривалість та сила їх впливу не мають рівних.	Встановлені в родині традиції, цінності та звички можуть виступати путами, гальмувати процес прийняття дитиною відмінних від них, несхожих установок, чинити опір новому

Соціальна активність дошкільника в майбутньому закладається вже зараз, починаючи з правильного ставлення сім'ї до виховання і соціалізації особистості. Подібна залежність була виявлена при аналізі впливу родини на ціннісні орієнтації дошкільника і формування таких характеристик, як ініціативність, самостійність, відповідальність, толерантність.

Значний вплив на процес соціалізації дошкільника в родині має склад сім'ї, як структура єдності функціонування її членів. За останні 7 років більш ніж на 15 % збільшилась кількість жінок, які народжують дитину, не перебуваючи у шлюбі, а також більш ніж на 20 % збільшилась кількість розірвань шлюбу серед сімейних пар віком до 35 років [12]. Саме виховання у неповних сім'ях має помітний вплив на соціалізацію дитини у дошкільному віці. Що відчувають діти, коли дізнаються про новину про розлучення їх батьків? 90% дітей відчували короточасний шок, біль й несвідомий страх. Батьки більше половини дітей (50 %) після розлучення через три роки перестають навідувати своїх дітей, а діти в цей час відчувають себе відчуженими й покинутими.

На думку Т. Андреевої, хлопчики, що не мають реального прикладу чоловічого образу у житті, за відсутності достатнього спілкування у дитинстві з батьком можуть відтворювати «жіночий» тип поведінки, або створюють власне спотворене уявлення про образ поведінки чоловіка, як протилежний жіночому та відмовляються сприймати все те, що їм намагаються прищепити. Хлопці, що не мали чоловічого прикладу під час дорослішання, з більшою вірогідністю виявляються менш зрілими, їм складніше ставити та досягати цілей, вони частіше можуть почувати себе в небезпеці, складніше проявляти ініціативу та витримку, їм складніше керувати своєю поведінкою, вони менше здатні до емпатії. Ставши дорослими чоловіками такі хлопці стикаються з труднощами у виконанні власної батьківської ролі. Дівчата, які виховуються без постійної стабільної уваги батька та прикладу його чоловічої поведінки у родині, складніше формують уявлення про мужність, ставши дорослими, їм складніше розуміти своїх чоловіків та синів, складніше гармонійно виконувати роль жінки та матері. Любов та увага батька до доньки необхідна для розвитку її впевненості у собі, утворення свого образу жіночості, самоусвідомлення себе як жінки [2, с. 152].

Т. Грицишина також зауважувала на деяких особливостях процесу соціалізації та виховання дітей у неповній сім'ї. У таких сім'ях, внаслідок відсутності одного з батьків, інший змушений реалізовувати дефіцит виховного та соціалізуючого впливу, вирішувати всі життєві проблеми родини. За статистикою, такі сім'ї частіше стикаються зі специфічними труднощами економічного, соціального, психолого – педагогічного характеру. Часто велика кількість неповних сімей має низький рівень матеріального становища, значна частина сімей не мають належних житлових умов, стикаються з проблемами у забезпеченні дитини необхідними засобами для її повноцінного розвитку. Поєднувати всі виклики, що випадають на долю батьків одній людині дуже складно, часто члени такої сім'ї мають слабку мотивацію для вдосконалення власного виховного потенціалу [10, с. 3].

Отже, аналізуючи наукові праці, щодо широкого спектру проблем родинного виховання, можна зробити висновок, що процес соціалізації та виховання дитини у сім'ї – головна форма соціального виховання у суспільстві, адже родина, як перший інститут соціалізації дошкільника, виконує важливі функції підготовки і включення дитини до суспільних відносин. Із самого дитинства, у родині, діти засвоюють цінності, норми, погляди, еталони поведінки, що сприймають, спостерігаючи за прикладом членів родини та її найближчого оточення. Через сукупність механізмів соціалізації дитина всотує досвід соціально прийнятої поведінки, формуючи свій власний стиль поведінки, накопичує знання про взаємодію з різними соціальними інститутами.

1.3. Педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в родині

Старший дошкільний вік має особливе значення у процесі формування соціальної компетентності. Саму в цьому віці дошкільник активно засвоює всі суспільні етичні установки і правила, набуває нових знань, необхідних у повсякденному житті, засвоює нові навички і здібності, набуває власного бачення навколишнього світу. Дитина старшого дошкільного віку починає розуміти необхідність нових знань та докладає зусиль да надбання нових. Головною рисою соціально компетентного дошкільника є здатність застосовувати свої знання та навички у повсякденному житті.

Згідно Базового компонента дошкільної освіти України, результатом сформованості соціально-громадянської компетентності є засвоєння дитиною наступних вмінь: ціннісного ставлення до себе, своїх прав та прав інших осіб, наявність уявлень про правила міжособистісної взаємодії з членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінь дотримуватись цих правил в соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, представників національностей і культур [4].

Важливу роль у формуванні в дошкільника психологічних та фізіологічних уявлень про себе, здатність визначати власні позитивні та негативні риси є найближче оточення. Видатні педагоги П. Блонський, Г. Ващенко, В. Зеньківський, А. Макаренко, С. Русова, С. Шацький у своїх роботах підкреслювали необхідність створення і використання різних видів розвивального середовища. Стосовно проблеми соціалізації дошкільника, вони використовували такі категорії: «педагогічне середовище» (С. Шацький), «суспільне середовище дитини» (П. Блонський), «стосунки з соціальним середовищем» (А. Макаренко). Розвиток уявлень педагогічної науки України на проблему соціалізації спирається на значний теоретичний і практичний доробок педагогічної спадщини В. Сухомлинського, що присвячена пошуку гармонічного розвитку дитини в природному та соціальному середовищі. Видатний педагог зауважував, що активне засвоєння дитиною цінностей, бажання гармонізувати особисті прагнення з інтересами інших людей є наслідком появи уявлень дитини про саму себе, як частину навколишнього світу, оскільки суспільна сутність людини виявляється в її стосунках із соціальним довкіллям [55].

Т. Поніманська зазначала, взаємодія дитини з соціальним оточенням відповідає двом важливим потребам саморозвитку: потребі самореалізації і необхідності пристосовуватись до цієї реальності, знайти своє місце. Така взаємодія між дошкільником та соціумом є однією з теоретичних основ реалізації цілей освітньої лінії «Дитина в соціумі» є прогноз, що [43].

У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» відзначається, що у старшому дошкільному віці дитина здатна до оціночних суджень щодо власної поведінки та поведінки оточуючих людей, тобто дошкільник здатний сприймати не тільки зміст певних актів (добро – зло), а й узагальнювати власні уявлення про гарну поведінку [3].

Для успішного розвитку соціальних якостей дошкільника, необхідна не по-перше, увага з боку дорослого, а по-друге, співпраця з ним, взаєморозуміння, визнання його досягнень дорослими. Результатом процесу

соціального розвитку дитини старшого дошкільного віку є усвідомлення свого соціального «Я». Дошкільник усвідомлює ставлення оточуючих людей до нього, прагне визнання власної особистості у важливий для нього людей.

У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» Від трьох шести років» в інваріативній складовій в освітній лінії «Дитина в соціумі» зазначається, що дитина старшого дошкільного віку має нову форму спілкування дитини та дорослого – позаособистістну, яка орієнтує її на світ людей, живить інтерес до змісту й форм людських взаємин, залежностей, норм і правил суспільного життя. Дитина все більше порівнює себе з дорослими, намагається наслідувати їх, намагаючись об'єднатися з ними для спільної діяльності. Здійснює обмін інформацією, планує та розподіляє ролі у спільній діяльності, веде переговори, відмовляється, обґрунтовує свої думки [37].

І. Печенко пов'язує наявність уявлень про міжособистісні взаємодії з членами сім'ї з наявністю розвинених ціннісних орієнтацій, які співпадають з вищими потребами як особистості. Мотиви – це ті внутрішні сили, які мають тісний зв'язок з потребами особистості та спонукають її до нової діяльності, джерело активності дошкільника [40, с.45]. Як вказують науковці Л. Артемова, А. Богущ, Т. Маркова, Я. Неверович, найпростіші прояви та соціальні мотиви поведінки дітей визначаються у процесі спілкування дитини з різними групами – дорослими, однолітками. Особливо важливою є взаємодія з найближчим оточенням, родиною, оскільки дошкільник ідеалізує, наслідує, прислухається орієнтується на осіб, що мають авторитет в сім'ї [3].

Варто зауважити, що саме діяльність, дії, вчинки є мірилом життєвих визначень людини. Вчена О. Кононко зазначає, що для повномірного буття у соціумі дитині важлива власна ініціатива у діяльності, потреба у взаємній співдії без розрахунку на винагороду, важливість результатів не тільки для самої особистості, але й для оточуючих [21, с. 8].

Для успішного формування соціально-громадянської компетентності дошкільника в родині важливо створити відповідні педагогічні умови, які б позитивно впливали на набуття знань та вмінь – компонентів означеної

компетентності. Умовою називають необхідну обставину, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [1].

Пошуки визначення поняття “педагогічні умови” показали, що цю категорію досліджували і обґрунтовували науковці К. Дубич, О. Гура, Н. Житнік, М. Зверева, Ю. Костюшко, О. Мещанінов, В. Стасюк та інші.

Поняття “педагогічні умови” К. Дубич визначає як сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених заходів педагогічного процесу, які забезпечують досягнення конкретної мети [13, с. 79].

Сім'я відрізняється від інших інститутів виховання наявністю безперервного, стійкого, необмеженого в часі особистісного контакту з дитиною, тісних взаємин, емоційності і щирості. Саме в родині закладаються норми правильної соціальної поведінки, розкриваються індивідуальні якості та внутрішній світ дошкільника. Родина сприяє творчій активності і самоствердженню дошкільника. У результаті теплих родинних відносин виникають, емоційні зв'язки, що об'єднують батьків та дітей, між ними відбувається взаємовплив. Родинні стосунки досить різноманітні і визначаються сімейними почуттями, спільним проживанням, загальносімейними формами побутової праці, дозвіллям [45, с. 49].

Сім'я має більші можливості для морального виховання дошкільника, ніж дошкільний заклад, оскільки родинні відносини відзначаються найбільшою тривалістю і постійністю, а також в ній поєднані люди різного віку, статі, роду занять, відбувається комплексний вплив на дитину батьків і дорослих членів родини в різних життєвих ситуаціях. Така близькість у спілкуванні в родині визначає вирішальну роль у формуванні моральних засад особистості, його характеру, цінностей, мотивів діяльності, емоційного світогляду, вихованні поваги до батьків, родини, старших, близьких людей, інших членів суспільства. Такі особливості визначають позитивний, незамінний вплив сім'ї на дітей дошкільного віку [57, с. 92].

Для повноцінного розвитку дитини необхідними емоційні зв'язки між дитиною і батьками, материнська і батьківська любов, відчуття, що про неї

підключаються. Відсутність батьків обмежує можливості соціалізації дитини, адже стає ускладненим відтворення дитиною соціально значимих еталонів поведінки. Об'єктивно необхідною умовою засвоєння дитиною соціального досвіду є потреба в співробітництві з дорослими і спілкуванні з однолітками – це є найважливішим надбанням дошкільного віку. Автори (Е. Еріксон, Н. Авдєєва, М. Лисіна) визначають старший дошкільний вік, як той, в якому починає формуватися самосвідомість і починає розвиватись первинна здатність до емпатії. Дитина всотує в себе способи емоційного реагування дорослих на відповідні ситуації і події, які відбуваються в світі. Саме батьківська турбота сприяє оптимальному розвитку дитини, адже є найбільш придатним для цього навколишнім середовищем [2, с. 16].

Наступним важливим елементом процесу соціалізації дошкільника в родині є виховання у нього моральних орієнтирів, які належать до системи загальних моральних цінностей. Саме ці орієнтири називають "моральний компас", тому що вони допомагають дитині керувати своєю діяльністю у всіх життєвих ситуаціях. Перші моральні орієнтири дають дітям батьки в процесі виховання. Без сумніву, батьки для дошкільника є незаперечним авторитетом, справжнім моральним еталоном. Діти повторюють за батьками і наслідують їх. Це стосується не тільки зовнішніх манер, але і манері говорити і спілкуватися. В процесі психолого-педагогічної взаємодії відбувається батьківський вплив на дітей, як інформативний, так і за допомогою особистісних якостей, емоційного і комунікативного досвіду, ціннісних орієнтацій [24].

Сучасні дошкільники важко переносять авторитарний стиль виховання, тому для гармонійного розвитку необхідно його виключення. Навпаки, принцип гуманізації міжособистісних стосунків, визнання особистості дитини найвищою соціальною цінністю, повага її прав на прояв індивідуальності та розвиток здібностей сприятимуть всебічному гармонійному розвитку дошкільника. Для цього вносяться зміни у вже існуючі освітні програми та затверджуються нові, щоб відображення цього принципу відбулося у освітньому процесі в садочку і вдома. Програма з

розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом» спрямована на організацію ефективної взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї дошкільника та реалізує принципи розвитку безцінних життєвих навичок, таких як: мистецтво спілкування, особиста впевненість, розвиток співчуття, бажання до співпраці, уміння вирішувати проблеми, навички запобігання конфліктам, уміння долати наслідки конфліктів, залагоджувати їх, хист до ведення переговорів, медіації, примирення, повага до прав людини, врахування гендерних особливостей і активна громадянська позиція всіх суб'єктів освітнього простору. Центром уваги тут стає дитина з її складним і різнобічним світом емоцій, почуттів, думок, вчинків, уявлень про себе. Цей процес взаємодії потребує психологізації освітнього процесу, тому основним завданням організації різних форм спілкування стає збагачення інструментів взаємодії, які забезпечують головний результат спілкування – розуміння себе та іншої людини [41].

Перші знання про суспільні моральні норми дошкільник отримує від своїх батьків та близького оточення, від сімейної атмосфери, від світу її захоплень і художнього смаку. Безперечно, із плином часу та дорослішанням дитини ці моральні погляди змінюються, поглиблюються, моральний досвід розширюється. Дитина не приходить у цей світ моральною чи аморальною, в залежності від навколишнього середовища та виховання, яке вона отримує, дитина стає такою чи іншою. Часто в сім'ї з самого дитинства формуються ті ідеали і традиції, на які дитина орієнтується у подальшому своєму житті [56].

Наступним необхідним фактором для розвитку дитини є емоційно позитивне, насичене мовленнєве спілкування із батьками та найближчим оточенням. Саме через родинно–побутову культуру відбувається первинне вивчення рідної мови, традицій та звичаїв життя людей, залучення дитини до мистецтва, життя за нормами народної моралі і етикету [54].

Процес інтеграції дитини в суспільне життя був би неповним, якби обмежувався лише тим соціальним досвідом, який вона може

отримати від спілкування з сім'єю та близьким оточенням. Тому діти, які відвідують заклади дошкільної освіти, вступаючи до школи виявляються більше до неї готовими, оскільки, «крім досвіду сімейної соціалізації, в закладах дошкільної освіти діти здобувають досвід, різноманітної життєвої практики спілкування і взаємодії з дорослими і однолітками» [29]. Рівень сімейного виховання великою мірою залежить від педагогічної культури батьків. Тому одна з найважливіших функцій у роботі закладу дошкільної освіти з батьками вихованців – просвітницька, пропаганда педагогічних знань батькам.

На сьогоднішній день існує багато наукових та практичних доробок щодо новітніх форм роботи ЗДО з сім'єю: залучення батьків до проєктної діяльності, створення батьківських всеобучів, семінарів-тренінгів, круглих столів, залучення батьків у освітній процес для підготовки і проведення з дітьми різних видів діяльності, розробка консультативної підтримки для батьків. Всі інновації базуються на традиційних формах роботи з сім'єю, а також надають допомогу батькам щодо найкращого шляху до успішного розвитку дитини, отримати необхідні знання, побачити світ з позиції дитини.

Сучасність вимагає узгодження позицій та очікувань педагогів і батьків, проведення роботи щодо гуманізації їх взаємодії, налаштування на необхідність професійного й особистісного самовдосконалення. Тільки у стосунках, заснованих на взаєморозумінні, повазі й підтримці між педагогами та батьками можливе створення умов, які сприятимуть особистісному становленню та соціальному розвитку дитини.

Отже, до педагогічних умов, що сприяють формуванню соціально-громадянської компетентності ми віднесли: психологічно безпечні сімейні відносини, систему правил поведінки та традицій, залучення дитини у найрізноманітніші життєві ситуації. Невід'ємним учасником цього процесу виступають педагоги закладу дошкільної освіти, оскільки саме на них покладено функцію направляти та надихати і дошкільників, і їх батьків.

Висновки до першого розділу

Зміни у сучасному суспільному житті позначаються і на розвитку інституту сім'ї, трансформації у сфері родинних стосунків. Такі зміни безперечно впливають на процес соціалізації дитини в родині. Адже сім'я є первинним середовищем соціалізації дитини, засобом збереження і наслідування культурних цінностей протягом поколінь. Вивчаючи процес формування соціально-громадянської компетентності, важливо висвітлити такий її складник як родинно-побутова компетентність, яка передбачає наявність уявлень про способи і правила міжособистісної взаємодії з членами родини, сім'ї; наявність інтересу до сімейних цінностей, традицій тощо.

Соціально-громадянська компетентність, як всебічна характеристика дошкільника охоплює всі аспекти його функціонування в соціумі. Саме старший дошкільний вік є фундаментом соціальної компетентності, оскільки дитина починає активно спілкуватись з іншими дітьми, людьми, соціумом. Особистість – істота соціальна й успішність формування соціальної компетентності залежить від наявності як соціальних мотивів, знань, умінь, необхідних для успішної взаємодії із соціальним середовищем, так рівня самопочуття та самосприйняття особистості в мінливому соціумі. Сформована в старшому дошкільному віці здатність будувати соціальні відносини сприятиме в майбутньому суспільному благополуччю й самореалізації особистості.

Соціалізація та виховання дошкільника у родині – процес засвоєння цінностей, норм, поглядів, еталонів поведінки, що є характерними для родини та найближчого оточення дитини. В сім'ї відбувається накопичення соціальних норм поведінки, знань про взаємодію дитини з оточенням.

Правильне ставлення сім'ї до виховання і соціалізації особистості у дошкільному дитинстві позитивно відображається в подальшому на її соціальній активності. Разом з тим, відзначаючи позитивний вплив родини на становлення особистості дитини, неможливо ігнорувати «недоліки» родинного виховання. Визначним у виховання дитини в родині є сукупність чинників,

серед яких: склад сім'ї, емоційна атмосфера, стилі виховання. Тому велике значення має педагогічна просвіта батьків дошкільників. Оскільки саме обізнаність батьків у сфері родинного виховання може мінімізувати будь-які негативні чинники, що впливають на розвиток дитини.

Формуванню соціально-громадянської компетентності сприятимуть психологічно безпечні сімейні відносини, система правил поведінки та традицій, залучення дитини у найрізноманітніші життєві ситуації. Невід'ємним учасником цього процесу виступають педагоги закладу дошкільної освіти, оскільки саме на них покладено функцію направляти та надихати і дошкільників і їх батьків.

РОЗІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РОДИНІ

2.1. Визначення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності старших дошкільників

Проведення експериментального дослідження рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в родині потребувало добору відповідних методик діагностики. Експериментальну роботу проводили з дітьми старшого дошкільного віку та їх батьками, вихователями. Дослідження було проведено на базі Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №199 Харківської міської ради». До контрольної групи вихователів увійшли педагоги Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №374 комбінованого типу «Ясочка» Харківської міської ради».

До експерименту долучились 40 дітей старшого дошкільного віку, їх батьки, 24 педагогічних працівника. Дітей та їх батьків було поділено на дві групи учасників – експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) по 20 дітей і їх батьків відповідно. Педагогів було також поділено на експериментальну та контрольну групи по 12 осіб.

Метою експерименту визначили вивчення організаційно-педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в старших дошкільників у родині.

Завдання експерименту:

1. На основі розроблених критеріїв та показників визначити рівні сформованості соціально-громадянської компетентності в старших дошкільників.

2. Дослідити забезпечення педагогічних умов, що сприяють формуванню у дітей старшого дошкільного віку соціально-громадянської компетентності.

3. Вивчити особливості педагогічної діяльності працівників садка, їх співпраці з батьками вихованців задля створення сприятливих умов соціалізації дошкільників.

4. Розробити методичні рекомендації вихователям та батькам щодо формування соціально-громадянської компетентності в старших дошкільників у родині.

Для проведення експериментальної роботи необхідно було розробити критерії та їх показники, за допомогою яких можливо визначити рівні сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Аналізуючи наукову та методичну літературу з проблеми соціалізації дошкільників та формування у них соціально-громадянської компетентності, ми виявили та теоретично обґрунтували наступні критерії та показники:

Показниками сформованості **емоційно-мотиваційного критерію** соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку є:

1. Вияв інтересу до сімейних цінностей та звичаїв своєї родини.
2. Прояв емоційної реакції на участь у різних видах діяльності із сім'єю.
3. Сформованість ціннісного ставлення до себе та членів своєї родини.

Когнітивний критерій соціально-громадянської компетентності дитини визначається:

1. Сформованість уявлень про роль кожного члена сім'ї та себе як її члена.
2. Сформованість уявлень про свою сім'ю.
3. Сформованість знань про ознаки належності до свого роду, окремі традиції й звичаї попередніх поколінь.

Поведінковий критерій визначається такими показниками:

1. Уміння встановлювати безконфліктні взаємини з батьками, членами родини, обирати адекватні способи спілкування, вирішувати конфліктні ситуації.
2. Уміння використовувати набуті знання про родину та родинні взаємини

в різноманітних життєвих ситуаціях.

3. Уміння дотримуватися правил та норм поведінки, встановлених у родині, виконувати родинні домовленості у щоденній життєдіяльності.

Відповідно до критеріїв та показників, було визначено рівні сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку.

Високий рівень сформованості соціально-громадянської компетентності демонструють діти, які виявляють інтерес до родинних цінностей, переживають позитивні емоції, реагуючи на власну та спільну з сім'єю участь у різних видах діяльності: виражають співчуття, оптимістично ставляться до труднощів та визначають шляхи їх подолання; демонструють сформованість ціннісного ставлення до себе та членів своєї сім'ї, виявляючи повагу та визнаючи їх права.

Мають уявлення про свою сім'ю, місце кожної людини в родині, про себе як члена сім'ї. Знають ознаки належності до свого роду, окремі традиції й звичаї попередніх поколінь.

Уміють встановлювати безконфліктні взаємини з членами родини. Вміють використовувати набуті знання про родину та родинні взаємини в життєвих ситуаціях. Дотримуються соціальних правил та норм поведінки, встановлених в родині, виконують домовленості у щоденній життєдіяльності. Ідентифікують себе як члена сім'ї та діють відповідно до соціальної ролі.

Обирають адекватні способи спілкування з сім'єю, вдало будують діалог у побутових ситуаціях в родині. Вміють домовлятися з іншими членами родини, вирішувати конфліктні ситуації, вживають у спілкуванні з дорослими ввічливі слова.

Середній рівень сформованості соціально-громадянської компетентності властивий дітям, які вибірково виявляють інтерес до родинних цінностей; майже завжди емоційно реагують на власну участь та участь інших у різних видах діяльності: досить часто виражають співпереживання та співчуття, не завжди оптимістично ставляться до труднощів, але з допомогою дорослих визначають шляхи їх подолання, інколи виявляють повагу та визнають права

оточуючих людей, тим самим демонструючи часткову сформованість ціннісного ставлення до себе та інших членів родини. Можуть виявляти здатність трансформувати здобуті знання про соціальні норми у практику стосунків із членами сім'ї.

Достатньо обізнані про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена сім'ї. Мають загальні уявлення про свою сім'ю. Переважно орієнтуються в ознаках належності до свого роду, окремих традиціях і звичаях попередніх поколінь.

Часто встановлюють безконфліктні взаємини з батьками. Зазвичай використовують набуті знання в життєвих ситуаціях на основі їх аналізу. Намагаються дотримуватися соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності. Ідентифікують себе як члена сім'ї та діють відповідно до соціальної ролі.

Майже завжди обирають адекватні способи спілкування з членами сім'ї. Вміють знаходити порозуміння та домовляються в конфліктних ситуаціях.

Низький рівень сформованості соціально-громадянської компетентності властивий дітям, у яких ставлення до соціуму не є позитивно усталеним, залежить від багатьох чинників (незнання основних понять про народ; конфліктність у спілкуванні з батьками). Вибірково проявляють інтерес до загальнолюдських, громадянських цінностей. Досить часто емоційна реакція на участь у різних видах діяльності не стійка.

Мало обізнані про місце кожної людини в соціумі, про себе як члена сім'ї. Мають елементарні уявлення про свою сім'ю. Орієнтуються в ознаках належності до свого роду, окремих традиціях й звичаях попередніх поколінь за підказки вихователів.

Важко встановлюють безконфліктні взаємини з батьками. Під час вирішення життєвих ситуацій переважно не можуть використовувати набуті знання самостійно. Вибірково дотримуються соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності. Ідентифікують себе та діють відповідно до соціальної ролі з допомогою дорослого.

Вибірково обирають адекватні способи спілкування з родиною. Рідко вміють знаходити порозуміння та домовляються з членами сім'ї в конфліктних ситуаціях. Не вживають у спілкуванні в родині ввічливі слова.

Для встановлення рівнів ми використали десятибальну шкалу оцінок. Високий рівень відповідає 8-10 балам і відзначається сформованістю визначених компонентів та повнотою представленості критеріїв, показників, ознак. Середній рівень відзначається частковою сформованістю когнітивного компонента, достатньою сформованістю системи цінностей та особливостей поведінки й відповідає 5-7 балам. Низький рівень відповідає 1-4 балам, характеризується недостатньою сформованістю компонентів та низькою представленістю показників.

До методик, які було використано для діагностики сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників увійшли методика «Кольорова квітка», соціометричне дослідження «Будинок мрій», індивідуальна бесіда «Розповідь за малюнком», бесіда-гра «Що сказав ввічливий зайчик?». (додаток А).

Метою використання методики «Кольорова квітка» стало визначення ставлення дитини до членів сім'ї, їх ставлення до дитини, основні психічні стани, які відчуває дитина в сім'ї. Дослідження проводилося у формі гри-бесіди. Дитині пропонувалося дібрати пелюстку, яка б за кольором була схожа на члена родини. Педагог повинен слідкувати, щоб дитина відбирала колір пелюсток не за кольором очей, одягу та таке інше, людини, про яку йде мова, а по своєму ставленню до неї. Педагог фіксує колір пелюстки, яку обрала дитина для кожного члена родини, кому вона адресована, коментарі дитини. Також аналізується розташування пелюстки, обраної дитиною для себе, стосовно інших членів родини.

Під час проведення гри-бесіди 42 % дітей ЕГ та 37 % дітей КГ обрали «мамину» пелюстку червоного кольору, що символізує активну взаємодію, але разом з тим деяка нестабільність у стосунках з дитиною, оцінці її діяльності. Другою за популярністю пелюсткою, що асоціюється з матусею, була жовта –

та що символізує близьку, значущу, авторитетну людину, емоційно близьку, ласкаву, люблячу. Цю пелюстку обрали 27 % дітей ЕГ та 31 % дітей КГ. Одна з дівчаток (Ясмiна) обрала сiру пелюстку, що асоціюється у неї з мамою. За умовами тесту цей колiр означає неемоційний, критичний зв'язок дитини з цiєю людиною, говорить про пригнiченiсть дитини. Пелюстку для братика Святослав П. обрав блакитного кольору, що означає «поруч, але не завжди разом», небажання конфлікту з цiєю людиною, наявнiсть спiльних iгор, iнтересiв. Взагалi, багато дiтей обрали цей колiр для асоцiацiї з своїми братами та сестрами. Серед кольорiв, з якими асоціюється батько в дiтей переважали зелений – «надiя i опора», коричневий – вiдповiдальний та вимогливий, а також червоний та жовтий. Однак у деяких дiтей (7 % дiтей ЕГ та 12 % дiтей КГ) батько асоціювався з пелюсткою чорного кольору. Цей колiр асоціюється з агресiєю, можливі фізичні покарання, погрози в сторону дитини, приниження, стiйкий конфлікт мiж дитиною i даною особою. Iз отриманих даних зробимо висновок, що 8% дiтей вiдносини в родинi, якi характеризуються гарним емоційним зв'язком, психологічним комфортом та близькiстю. Близько 61 % старших дошкiльникiв почувають себе з членами родини недостатньо близькими, а iнодi навить iгнорують одного з членiв родини, не визнають його авторитету. Ще гiрше вiдчувають себе в родинi майже 31 % дiтей. Вони не почувають себе захищеними, вважають, що не мають пiдтримки з боку дорослих, гостро сприймають агресiю з боку членiв родини.

Подальше дослiдження ми продовжили iз застосуванням соціометричного дослiдження «Будинок мрiй», за допомогою якого дослiдили умiння дитини оцiнювати свою соціальну роль та визначити соціальний статус членiв своєї сiм'ї. Спочатку була проведена коротка вступна бесiда щодо будинку, в якому живе дитина, на якому поверсi, чи подобається їй жило, в якому вона живе та де краще жити, на її думку. Далi експериментатор разом iз дитиною роздивлялись зображення будинку та дитинi розповiдали iсторiю про чарiвний будинок: «В цьому будинку людина розташовувалась залежно вiд того, як її оцiнювали iншi та як вона сама себе оцiнювала. Якщо можна про неї було сказати «Гарна

людина» – то її переселяли на верхній поверх до сонечка, якщо ж ні – то людину селили на нижньому поверсі. Як ти вважаєш, де буде твоя квартира? Де б поселилися твоя матуся, батько, братик, сестричка, бабуся, дідусь?». Важливо відмічати усі доповнення, які з'являлися у малюнку дитини, а також у відповіді. Відповіді дітей заносяться у протокол, малюнки оцінюються за такими параметрами: композиційні особливості, предметно-тематичний склад малюнка, вибір форми та кольорів передачі зображення.

Серед малюнків та історій дітей переважали декілька поверхові будинки, в яких діти оцінювали своє положення на середньому та високих поверхах, обґрунтовуючи це певними вчинками з власного життя. Більшість малюнків мали велику кількість деталей та біли виконані яскравими та теплими кольорами. Андрій Т. намалював свій будинок мрії як двоповерховий літак, у бесіді стверджував, що і він і його люди гарні, тому живуть високо-високо, адже вони слухняні і допомагають іншим. Загалом, більшість дітей групи адекватно оцінювали власний статус та статус своїх однолітків, наводили приклади вчинків, суджень. Близько 26 % досліджуваних дітей не могли обґрунтувати свій малюнок, або давали завищену чи занижену оцінку свого становища, або становища оточуючих.

Бесіда-гра «Що сказав ввічливий зайчик?» була використана для визначення рівня умінь дошкільника адекватно спілкуватись із членами родини, домовлятись, вирішувати конфліктні ситуації. Експериментатор знайомив дитину із героєм – зайчиком і зауважував, що цей зайчик найввічливіший у світі. Далі дитині біло запропоновано взяти зайчика і разом з ним розглянути ілюстрації та передбачити, що б сказав ввічливий зайчик у цій ситуації. Відповіді дитини заносилися до бланку протоколу, пізніше підраховувалася кількість побутових ситуацій у родині, в яких дитина висловлювалася відповідно ситуації, намагалася порозумітись із членами родини. Близько половини досліджуваних дітей виказали середній рівень розвитку умінь орієнтуватись у нормах спілкування з членами родини в різних життєвих ситуаціях, бажання підтримувати комунікацію з дорослими, бажання

брати участь у спільній діяльності. Також багато дітей (близько 39 %) не змогли дібрати реакцію для відповідної комунікації у означеній вигаданій ситуації, виказали небажання підтримувати контакт з членами родини та байдужість до спільних дій.

У ході індивідуальної бесіди «Розповідь за малюнком» визначаємо рівень розвитку уявлення про правила поведінки, встановлені у родині, знання про передбачення членів родини щодо поведінки дитини. Педагог пропонує розглянути ілюстрації і обрати перший малюнок для бесіди, описати, що за ситуація зображена на малюнку та яка буде реакція дорослого на таку ситуацію. Якщо дитина не відповідала, експериментатор наводив кілька варіантів. Серед дітей більшість мають уявлення про норми соціальної поведінки, але не всі можуть правильно оцінити реакцію членів родини на певні свої вчинки, знайти рішення ситуації, яка обговорювалась. Близько 37 % досліджуваних дошкільників припускалися помилок у критичній оцінці ситуації, не були здатні проаналізувати її, передбачити реакцію членів родини.

Розглянуті й узагальнені дані констатувального етапу експерименту дозволили встановити рівень сформованості у досліджуваних старших дошкільників соціально-громадянської компетентності.

Результати дослідження подано у таблицях 2.1. і 2.2.

Таблиця 2.1.

Розподіл дошкільників експериментальної групи за компонентами соціально-громадянської компетентності та рівнями її сформованості (у %)

Рівні	Компоненти соціально-громадянської компетентності дошкільників експериментальної групи			Середній показник
	Когнітивний	Емоційно-мотиваційний	Поведінковий	
Високий	17	11	9	12
Середній	57	54	54	55
Низький	26	35	37	33

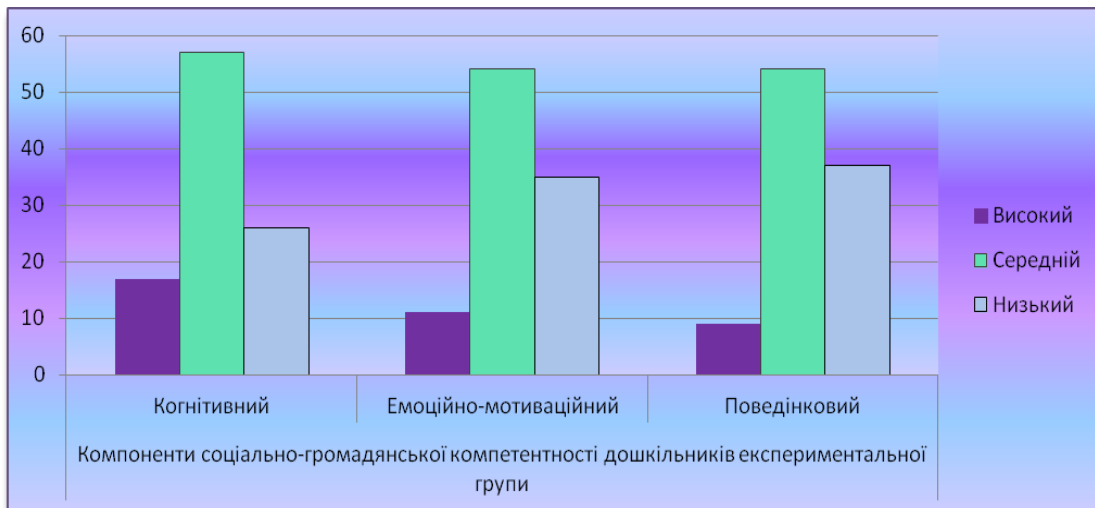

Рис.2.1. Розподіл дошкільників експериментальної групи за компонентами соціально-громадянської компетентності та рівнями її сформованості на констатувальному етапі експерименту

Таблиця 2.2.

Розподіл дошкільників контрольної групи за компонентами соціально-громадянської компетентності та рівнями її сформованості (у %)

Рівні	Компоненти соціально-громадянської компетентності дошкільників контрольної групи			Середній показник
	Когнітивний	Емоційно-мотиваційний	Поведінковий	
Високий	15	14	13	14
Середній	48	55	49	52
Низький	37	31	38	34

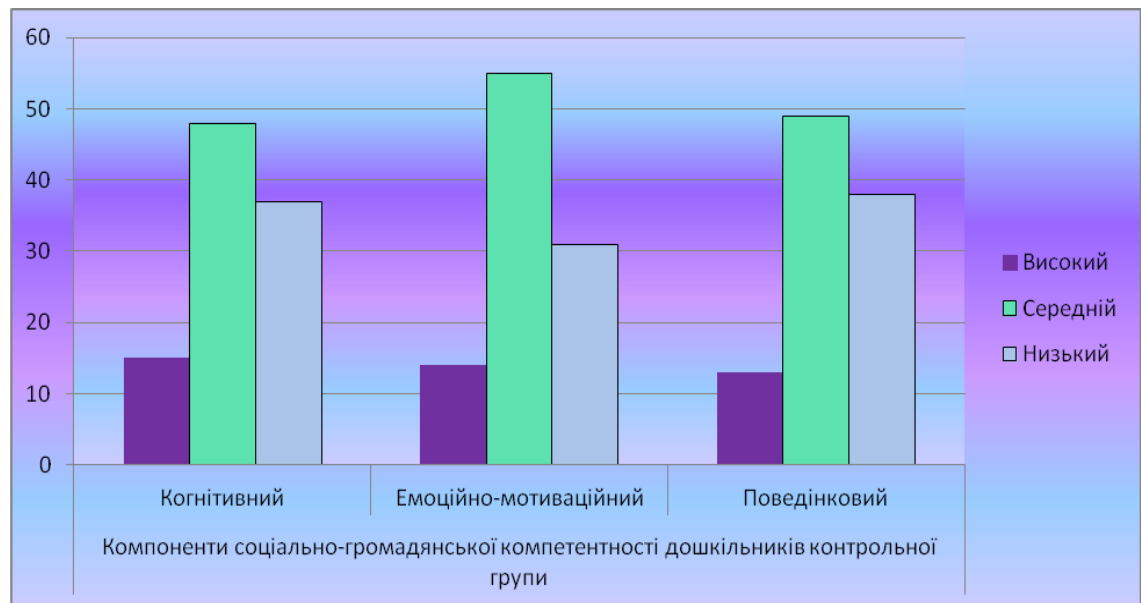

Рис.2.2. Розподіл дошкільників контрольної групи за компонентами соціально-громадянської компетентності та рівнями її сформованості на констатувальному етапі експерименту

Для вивчення впливу членів родини на формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників було використано методику анкетування та схеми спостереження за батьківсько-дитячою взаємодією. Відповідно до епідеміологічної ситуації, анкетування було проведено онлайн, використовуючи Google-форму (додаток Б).

Перша анкета включала 10 запитань з варіантами відповідей, друга анкета пропонувала серед 15 тверджень обрати ті, з якими вони згодні. Вона охоплювала питання щодо стану відносин між батьками і дитиною, уявлення батьків щодо потреб дитини, її бажаної поведінки, стосунків із закладом дошкільної освіти у питаннях виховання дитини, наявність у батьків знань щодо розвитку і виховання особистості, наявність чіткої моделі поведінки і системи правил.

Для спостереження за батьківсько-дитячими стосунками використали спостереження за схемою А. Теплюк «Спостереження за батьківсько-дитячими стосунками», яка включала в себе 15 запитань, на які має відповісти дослідник, спостерігаючи деякий час за щоденним спілкуванням досліджуваних дошкільників і їх батьків. Це спостереження передбачало з'ясування таких

питань: емоційність спілкування, наявність схвалення, підтримки, емпатії, зацікавленості в інтересах дитини, участь батьків у громадському житті садочка. Результати дослідження подано у таблиці 2.3.

Якісний аналіз поданих у таблиці даних дає можливість зробити наступні висновки.

Батьки, включені до *конструктивного типу*, здатні аналізувати якості своєї дитини, реально оцінювати здатність власної дитини до аналізу ситуацій та самостійного розв'язання проблем, обізнаності щодо елементарних соціальних норм. Ця категорія батьків обізнана у тому, які уявлення має дитини про себе, допомагають дитині зрозуміти та адекватно оцінювати себе. Батьки цього типу демонструють особистий позитивний приклад поведінки, виховують бажання взаємодіяти з оточуючими, залучають до спільної діяльності, а для виховання використовують бесіди, ігри, перегляд мультфільмів.

Відповіді батьків, віднесених до *суперечливого типу*, виявилися не такими розсудливими та обґрунтованими, як у попередньої категорії. Вони визнають, що не систематично приділяють увагу проблемі соціалізації дитини та вихованню соціально компетентного дошкільника, лише інколи проводять бесіди з дітьми на ці теми. Ці батьки не могли визначитися з оцінкою особистих якостей своєї дитини, оцінки її вчинків і суджень, обґрунтовували її поведінку у стресовій ситуації її настроєм, складністю проблеми, з якою зіткнулась дитина, знаходженням поруч авторитетного дорослого. Згідно з отриманими даними, батьки цього типу використовують навчання, пояснення, розповідь, як методи та прийоми виховання, не звертаючи необхідної уваги на міру їх ефективності. Віддають перевагу власній участі у вирішенні проблемних ситуацій, що виникають у дитини, вважають дитину ще маленькою, «ще встигне».

Результати відповідей анкети членів сімей, віднесених до *деструктивного типу*, засвідчили їх надміру турботливе ставлення до проблем, що виникають у дошкільника в процесі соціалізації.. Вони не пов'язують власну поведінку з наслідуванням поведінки своїх дітей. Ці батьки

переконані, що треба захищати дітей від всього, що їх оточує, намагаються не включати до розмов з дітьми теми, які можуть викликати в дитини страх чи тривогу. Серед цих батьків було чимало тих, хто ігнорував відповіді на деякі незручні, з їх точки зору, запитання анкети. Можна зробити висновок, що вони не розуміють глибини даної проблеми, не мають необхідних знань для її вирішення, не проявляють інтересу до необхідності формування у дітей самостійності та відповідних компетентностей.

Таблиця 2.3.

Кількісний розподіл батьків експериментальної та контрольної груп за характером ставлення до формування соціально-громадянської компетентності дитини в родині, %

Тип ставлення	Кількість батьків експериментальної групи	Кількість батьків контрольної групи
Конструктивний	18	16
Суперечливий	57	56
Деструктивний	24	28

Отже, більше половини (57 % ЕГ та 56 % КГ) батьків обох груп усвідомлюють значущість проблеми включення дитини до соціального середовища, адаптації її до стосунків з оточуючими, формування умінь самостійно взаємодіяти з людьми, використовують для цього ефективні методи. Водночас, 24 % членів родини приділяють мало уваги процесу соціалізації дитини, необізнані з цією проблемою, байдуже ставляться до її розв'язання.

Дослідження роботи *вихователя* включало в себе аналіз планування форм роботи з вихованцями та їх батьками у питаннях соціалізації дошкільників. За допомогою інтерв'ю з вихователями було визначено, чи приділяють вони під час планування навчально-виховної роботи достатню увагу залученню батьків до педагогічного процесу, чи достатньо обізнані педагоги з питань соціалізації

дошкільника в родині, чи проводиться необхідна просвітницька діяльність з батьками. Інтерв'ю містило 10 запитань закритого й відкритого характеру та проводилося окремо з кожним педагогом (додаток В).

Планування роботи вихователя відповідає чинній освітній програмі, відповідає віковим особливостям дітей, але для досягнення кращих результатів процесу соціалізації дошкільників у сім'ї, необхідно включити різноманітні заходи для залучення батьків до навчально-виховного процесу та проведення серед них просвітницької діяльності.

Більшість часу досліджувані дошкільники проводять у ЗДО, вихователь є авторитетною для них людиною. Аналіз результатів спостереження за діяльністю педагога, спрямованою на процес соціалізації дитини в родині дозволяє виокремити три підходи до виховання: конструктивний, суперечливий, деструктивний. Критеріями розподілу були визначені: використання дієвих методів виховання у дошкільників соціально-громадянської компетентності, використання різноманітних форм роботи з родинами вихованців, успішність взаємодії ЗДО і сім'ї у питанні соціалізації дітей. Результати розподілу вихователів за наведеними типами викладено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Кількісний розподіл вихователів експериментальної та контрольної груп за типами ставлення до процесу формування соціально-громадянської компетентності дитини в родині, %

Тип діяльності	Кількість вихователів ЕГ	Кількість вихователів КГ
Конструктивний	8	11
Незбалансований	54	57
Деструктивний	38	32

Таким чином, результати дослідження засвідчили, що менш ніж десята частина вихователів повністю розуміє важливість процесу соціалізації дошкільника у сім'ї, залучали батьків до співпраці, використовували сучасні методи для просвітницької діяльності. Близько половини (54 % ЕГ і 57 %КГ) залучених до експерименту педагогів володіли знаннями щодо процесу формування у дошкільників соціальної обізнаності, розвитку їхньої самостійності, важливості підтримки батьків з цього питання. Але нажаль ця категорія педагогів застосовували свої знання не комплексно, ситуативно, інколи. Визначено, що 38 % ЕГ і 32 % КГ педагогів не усвідомлювали глибини та важливості проблеми, наслідків, які тягнуть за собою несформованість у старших дошкільників соціально-громадянської компетентності. Ці дані доводять необхідність відповідної просвітницької та корекційної роботи з педагогічними працівниками в даному напрямі на формувальному етапі.

Підводячи підсумки першого етапу експериментальної частини роботи, спрямованої на перевірку педагогічних умов формування в старших дошкільників соціально-громадянської компетентності в родині зауважимо, що головним чинником є система сімейного та суспільного виховання, тобто ставлення до проблеми педагогів та батьків. Тому в наступному підрозділі презентуємо систему психолого-педагогічної взаємодії педагогів закладу дошкільної освіти та батьків вихованців, з урахуванням виокремлених педагогічних умов, для досягнення позитивних результатів процесу формування соціально-громадянської компетентності в старших дошкільників в родині.

2.2. Реалізація педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників у родині

У першому розділі нашого дослідження ґрунтовно доведено, що саме родина є головним фактором впливу на формування компетентностей дитини старшого дошкільного віку. Також ми вже визначили, що зовсім невелика

кількість батьків, які беруть участь у дослідженні, обізнані стосовно важливості створення відповідних педагогічних умов для успішного виховання дитини в родині.

Тому, на цьому етапі експерименту пріоритетним напрямом була робота з батьками вихованців щодо поглиблення їхніх знань про формування соціально-громадянської компетентності, зокрема родинно-побутової, у дітей. Другим за пріоритетністю напрямом роботи ми визначили виховання соціально компетентного дошкільника у закладі дошкільної освіти. Для цього розробили комплекс заходів, що сприятимуть формуванню соціально-громадянської компетентності старших дошкільників в умовах ЗДО. Підвищення професійної майстерності вихователів у питаннях формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників в умовах родини ми обрали третім напрямом.

Отже, на формувальному етапі експерименту робота проводилась у трьох напрямках – з дітьми, їх батьками та педагогами закладу дошкільної освіти.

Завдання формувального етапу експерименту:

З родиною:

- Створювати інформаційно-просвітницький простір для батьків та інших членів родини, які беруть участь у вихованні дитини.
- Заохочувати батьків брати активну участь в освітньому процесі,
- формувати позитивне ставлення до партнерської взаємодії із ЗДО

З дітьми старшого дошкільного віку:

- Формувати уявлення про свою сім'ю, себе, як члена родини, належність до свого роду.
- Формувати ціннісне ставлення до себе і членів своєї родини, інтерес до родинних звичаїв.
- Формувати уміння спілкуватись та домовлятись із членами родини, вирішувати конфліктні ситуації та уникати їх, дотримуватись правил поведінки, загальноприйнятих у родині.

З вихователями:

– Підвищувати фахову майстерність педагогів щодо участі у процесі соціалізації дитини в родині.

– Спонукаати педагогів до налагодження відносин з батьками вихованців, орієнтованих на взаєморозуміння і взаємоповагу.

Для реалізації завдань формувального етапу експерименту під час освітнього процесу з дітьми було розроблено комплекс заходів, що включали роботу з дітьми, їх батьками та вихователями ЗДО. Було складено відповідний план, наведений у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

План проведення експериментальної роботи з батьками, вихованцями та педагогами ЗДО

	Заходи для батьків	Заходи для дошкільників	Заходи для вихователів ЗДО
Лютий	<i>Семінар-тренінг</i> «Затишна родина для вашої дитини»	<i>Заняття</i> «Моя сім'я» <i>Оповідання</i> <i>В. Сухомлинського</i> «Сива волосина»	<i>Виступ на педраді</i> «Організація і керівництво роботою з родиною»
	<i>Консультації</i> «Домашні обов'язки» <i>Ознайомлення</i> зі <i>статтею</i> «У чому мудрість батьківської любові»	<i>Заняття</i> «Моя сім'я. Хто що робить?» <i>Оповідання</i> <i>В. Сухомлинського</i> «Бабусин борщ»	
Березень	<i>Круглий стіл</i> «Проблеми дитини» <i>Консультації</i> «Виховуємо хлопчика, виховуємо дівчинку», «Традиція давнини - коліскова»	<i>Заняття</i> «Учіть дитину любити маму» <i>Оповідання</i> <i>В. Сухомлинського</i> «Найгарніша мама»	

		<i>Заняття «Колискова для малят»</i> <i>Оповідання В. Сухомлинського «Хай я буду Ваша, бабуся»</i>	
Квітень	<i>Всеобуч «Сімейні традиції»</i> <i>Консультації «Довіра – сонце родинного спілкування», «Жорстоке поводження з дітьми – що це?»</i> <i>Конкурс фото «Недільні варенички», «Я татусю допомагаю»</i>	<i>Заняття «Моє ім'я. Моя родина»</i> <i>Оповідання В.Сухомлинського «Тихо, бабуся відпочиває»</i> <i>Заняття «Традиції країни та моєї родини»</i> <i>Оповідання В.Сухомлинського «Тополі в степу над шляхом»</i>	<i>Консультація для вихователів «Соціалізація дошкільників в родині. Чим ми можемо допомогти?».</i>
Травень	<i>Літературний вечір</i> <i>Консультація «Про покарання»</i> <i>Ознайомлення зі статтею «Дитячі вікові кризи»</i> <i>Конкурс «Художня діяльність за творами В.Сухомлинського»</i>	<i>Інтеграційне заняття до міжнародного дня сім'ї (підсумкове)</i> <i>Оповідання В.Сухомлинського «Як хлопці мед з'їли»</i>	

Просвітницька функція закладу дошкільної освіти, націлена на реалізацію завдань формувального етапу в роботі з батьками включала в себе проведення всеобуча, семінару-тренінгу, круглого столу, літературного вечора, фотоконкурсів, розроблено консультації. Всі форми роботи було проведено онлайн, із використанням програм ZOOM, viber, google-диск, у тому числі і для демонстрацій результатів творчих конкурсів. Особисто та в телефонній розмові проводились індивідуальні консультації.

Індивідуальні консультації, що педагоги надають батькам, є частиною щоденного ритуалу вихователя. Під час спілкування з батьками вихователю часто потрібно заспокоїти, пояснити, порадити, а іноді просто вислухати. Професійна підготовка педагога у таких консультаціях відіграє дуже важливу роль, адже питання, що виникають у батьків, бувають різних спрямувань. Деякі труднощі у порозумінні зі старшими дошкільниками виникають у батьків через брак знань, тоді вихователю необхідно пояснити особливості розвитку та потреб дитини у цей віковий період. Часто батьки стикаються з труднощами у розумінні процесів психологічного розвитку дитини, і якщо вихователю тут складно пояснити чи порадити, він залучає практичного психолога. Але найчастіше батьки звертаються за порадою щодо проблем у спілкуванні дитини – з дорослими чи однолітками. Тоді вихователю необхідно підказати батькам шлях, як гармонізувати особисті стосунки з дитиною, а також як навчити її уникати або вирішувати конфлікти. Обговорення з батьками під час індивідуальної консультації проблем емоційного розвитку дитини часто разом з наданням рекомендацій батькам, підштовхують педагога до проведення індивідуальних форм роботи з дитиною, або направлення до інших спеціалістів. Якщо педагог не володіє на даний момент актуальною інформацією з проблемного питання, він може запропонувати батькам поспостерігати за дитиною, проконсультуватись із психологом або підібрати відповідну інформацію у фаховій літературі.

Моніторинг питань, які найчастіше виникають у батьків під час індивідуального спілкування, може підказати актуальний вектор роботи зі всіма родинами групи.

Семінар-тренінг «Затишна родина для вашої дитини» починався з інформаційного повідомлення, яке підготував психолог садочка «Затишна родина для Вашої дитини». Далі було проведено вправи Знайомство «Бейджики», «Я в сім'ї» «Я в соціумі», «Я-мама», «Розбите серце». Вихователь зачитала народну мудрість про матір та провела експеримент «Склянка води». Експеримент «Склянка води» є демонстрацією негативних впливів на дитину:

склянка води – дитина (чиста, проста, наївна), сіль – грубі, солоні слова, перець – пекучі образливі слова, грудка землі – неуважність до дитини, байдужість. Якщо все змішати – отримуємо стан дитини. Цей дослід демонструє, для того, щоб все осіло, забулося, потрібен час, але варто лише легенько збовтати – і все підніметься на поверхню. Тож варто берегти емоційну чистоту дитини. Вихователь разом із батьками підготувала презентацію «Улюблені ігри нашої родини» та продемонструвала її наприкінці тренінгу. Кожен з батьків мав можливість розповісти про улюблені ігри, заняття, хобі своєї родини. Завершився тренінг переглядом мультимедійної презентації «Рецепт доброго дня» та вправою на рефлексію. Метою цього тренінгу було сприяти налагодженню довірливої, доброзичливої та партнерської атмосфери в батьківському колективі та у стосунках з педагогом, формування уявлень про атмосферу родинних стосунків, що сприятиме розвитку дитини. (Додаток Д).

Всеобуч «Сімейні традиції» був проведений з метою формування у батьків уявлення про сучасні сімейні; створення передумови для формування у присутніх ставлення до родини як однієї з головних життєвих цінностей; «обмін» сімейними традиціями з подальшим застосуванням останніх у всебічному розвитку і вихованні дітей; створення ситуацію успіху кожної родини; обмін сучасним досвідом щодо культурних цінностей в сім'ях. В ході заходу було проведено вправи «Квітка тест настрою», «Кошик асоціацій», «Психологічна зарядка», прослухано виступ педагога щодо теми заходу, переглянуто презентацію «Традиції сім'ї очима дітей», проведено вправу «Цеглинка моєї сім'ї», розробка пам'ятки заходу.

Вихователем було запропоновано проведення фотоконкурсу «Недільні варенички» та «Я татусю допомагаю», як започаткування нових сімейних традицій у сім'ях вихованців. Батьки з радістю підтримали цю ініціативу, організовували вечори сімейного приготування виробів з тіста, залучали до цих вечорів дітей та старших членів родини. Батьки та дідуся також не залишились осторонь ідеї нової традиції, залучали дітей, здебільшого хлопців, до проведення дрібних ремонтних робіт, наведення ладу в господарчих

приміщеннях, брали з собою на роботу. Через деякий час, в індивідуальній бесіді більшість батьків, що залучились до запровадження нових традицій, зауважували що час, проведений разом з родиною і дітьми позитивно впливає на особисті стосунки, дозволили дітям залучитись до діяльності дорослих, побачити світ їх очима, а батькам – краще зрозуміти своїх дітей. Деякі батьки надихнулися такою спільною діяльністю та поділились наміром вигадувати з дитиною нові сімейні традиції та втілювати їх в життя (Додаток Е).

Метою проведення круглого столу для батьків «Проблеми дитини» було сприяти згуртуванню батьківського колективу, формувати позитивний мікроклімат у ньому, ознайомити батьків із різними типами автоматичних реакцій та відповідей на звертання дітей, вчити батьків відстежувати автоматичні реакції під час спілкування з дитиною. У ході круглого столу було проведено вправи «Інвентаризація проблем», «Ідеальні батько, мати та дитина», «Я люблю свою дитину», прослухано виступ психолога щодо ознайомлення з принципом безумовного прийняття дитини, проведено рефлексію та отримано домашнє завдання – протягом наступного тижня простежити та підрахувати кількість «теплих» та «холодних» висловлювань стосовно своїх дітей (Додаток Ж).

Літературний вечір «У добра очі лагідні» був проведений з метою продовження здійснення психологічної просвіти батьків щодо проблеми виховання дітей дошкільного віку, розвитку навичок батьківсько-дитячого спілкування та виховання позитивних рис характеру у дітей. У ході заходу було проведено метафору «Річка та береги» (усвідомлення батьківського впливу на становлення особистості дитини), вправу «Прислів'я про добро» (для з'ясування тлумачення поняття «добро» для кожної людини), дібрано твори для батьківських роздумів для самостійного читання – «Хто найкращий майстер на землі», «Гіркі сльози матері», «Окрадене дитинство», «Молитва за батьків» (Додаток З).

У період проведення дослідження були розроблені й проведені консультації для батьків: «Лагідне виховання», «Виховуємо хлопчика,

виховуємо дівчинку», «Домашні обов'язки», «Довіра – сонце родинного спілкування», «Традиція давнини - колискова», «Жорстоке поводження з дітьми – що це?», «Про покарання».

У консультації «Виховуємо хлопчика, виховуємо дівчинку» описані основні засади психічного розвитку дівчат і хлопців в дошкільному віці, подано інформацію, що сприятиме критичному осмисленню стійких стереотипних установок у сімейному вихованні. (Додаток И.1.)

Консультація «Домашні обов'язки» відповідає на питання у чому складність організації цього питання в родині, надає поради, як розділити хатні обов'язки на всіх членів родини, розкриває рекомендації: як зацікавити цим питанням дитину, навчає правильно просити дитину про допомогу та висвітлює методику застосувань заохочень та покарань. (Додаток И.2.)

У консультації «Довіра – сонце родинного спілкування» описано фактори, що необхідні для відчуття психологічної захищеності в сім'ї, а також умови, виконуючи які можливо домогтися довірливих стосунків у родині. Викладено загальні принципи, норми й умови виховання, котрі створюють основу сімейного добробуту і забезпечують порозуміння батьків і дітей. (Додаток И.3.)

Консультація «Традиція давнини – колискова» покликана нагадати батькам про чудову традицію – спів колоскової дитині перед сном. Колискова заспокоює, рідний голос, що співає колоскову, викликає теплі почуття, час, проведений за співом, споріднює та єднає. Секрет колискових пісень полягає у своєрідній манері виконання. Багаторазове поколисування, повторення однієї і тієї самої музичної фрази-поспівки у вузькому діапазоні із застосуванням одноманітної ритміки позитивно впливає на фізичний стан дитини, гіпнотично впливає на фізичний стан дитини, гіпнотично діє на її психіку й швидко заколисує. Спів колоскової може стати доречним ритуалом особливо для тих дітей, котрі мають труднощі із самостійним заспокоєнням та вкладанням. Колискові – це перші поетичні та музичні твори, до яких долучається малюк.

Непомітне введення у світ мистецтва через колискову, поза сумнівом, формує у дітей любов до української культури, народного мистецтва. (Додаток И.4.)

Консультація «Жорстоке поводження з дітьми – що це?» розглядала моральні і фізичні форми жорстокого поводження з дитиною, було окреслено і обґрунтовано чотири форми жорстокого поводження: фізичне, психічне, сексуальне насильство та зневажання потребами дитини. (Додаток И.5.)

У процесі консультації «Про покарання» було представлено пам'ятку для батьків щодо застосування покарань до дитини. Вона включала правила: покарання не повинно шкодити здоров'ю, ані фізичному, ані моральному; за один раз застосовується тільки одне покарання; був наказаний – був вибачений, про старі покарання ані слова; на карання без приниження; ролі «того, хто карає» і «того, хто милує» не повинні закріплюватись за кимось з батьків; покарання не повинно викликати сумнівів у батьківській любові. (Додаток И.6.)

З метою залучення сторонньої експертної думки, було підібрано статті із педагогічних журналів на тему родинних відносин. До ознайомлення батькам було запропоновано статті «У чому мудрість батьківської любові?», «Дитячі вікові кризи», які вони прийняли з цікавістю.

У статті «У чому мудрість батьківської любові?» розкрито такий прояв батьківської мудрості, як помірність у увазі. Тобто забезпечення всього необхідного для життєдіяльності дитини – це обов'язок батьків, але при появі у малюка перших спроб вибору, батьки мають постійно і непомітно для маляти надавати йому право самому долати труднощі, які постають перед ним. Отже, від самостійного подолання фізичних перешкод діти поступово і природно переходитимуть до самостійного, адекватного і доцільного прийняття рішень, до відповідальності за себе й свої вчинки. Любов батьків та їхнє ставлення до дитини, зрештою, визначають те, як дитина справлятиметься з більшістю своїх проблем. (Додаток И.8.)

Стаття «Дитячі вікові кризи» розповідає про розкривала поняття вікових криз дитини, як неодмінної складової її розвитку та умови її переходу з однієї вікової сходинки на іншу. У кожної дитини вони протікають по різному –

гостріше чи м'якше – і можуть викликати в організмі дитини різні зміни, не завжди позитивні. Розкрито процес виявлення симптомів таких криз, роз'яснено вимоги до поведінки дорослого в такий час, щоб не ускладнити процес криз, щоб дитина вийшла з нього з мінімальними психологічними та психосоматичними втратами. Проведено роз'яснення на прикладах. Надано принципи виховання дисциплінованості у дитини (Додаток И.7.).

Створений комплекс заходів для батьків перегукувався з тематикою занять, що були організовані в ході освітнього процесу з дітьми.

Заняття для дошкільників, які було включено у освітній процес, були здебільшого інтегровані, доповнювались тематичними бесідами та освітньою діяльністю протягом дня.

Метою заняття «Моя сім'я» було розширення і систематизація уявлень дітей про сім'ю, її склад, родинні відносини виховання добрих і ніжних почуттів до матері та інших членів сім'ї.

Заняття «Моя сім'я. Хто що робить» було націлене на поглиблення знань про права та обов'язки членів родини, формування уявлень про взаємини в родині, уточнення і розширення знань та уявлень дітей про сім'ю, як про людей, які живуть разом, а також на активізацію словникового запасу дітей прикметниками, що характеризують сім'ю.

Комплексне заняття «Учіть дитину любити маму» закріплювало знання дітей про родину, включало вправи на формування умінь правильно добирати прикметники, розвиток мовлення дітей, розширення словникового запасу, виховання добрих, ніжних почуттів до своєї матері. Важливим було викликати почуття гордості та радості за добрі вчинки, почуття подяки за материнську турботу. Під час заняття діти використовували нетрадиційне малювання трафаретом та патичком. (Додаток К.1.)

Тематичне заняття «Колискова для малят» ознайомлювало дітей з українським народним фольклором колисковою піснею та її призначенням, поглиблення уявлення дошкільників про місце жінки-матері у їхньому житті. Метою цього заняття було формування навички уважно слухати, розуміти зміст

та передавати мелодію колискової; розширювати словник дітей словами – колискова, немовля, сон-дрімота, колисати, колиска; закріпити навички утворення іменників та прикметників пестливої форми – колисочка, калиночка, дитиночка, малесенький, гарнесенький, м'якесенький, радесенький, сіренький, біленький, тощо; формувати інтерес до української народної творчості, традицій українського народу, почуття національної свідомості. (Додаток К.2.)

Заняття «Моє ім'я та прізвище. Моя родина» було націлене на ознайомлення дітей з історією виникнення імен та прізвищ; формування уявлення, що Україна розпочинається із себе, своєї родини; формування почуття духовної єдності поколінь; виховування шанобливого ставлення до старших членів своєї родини.

Метою заняття «Традиції країни та моєї родини» було розширення уявлення дітей про традиційні стосунки в родині; розвиток пізнавального інтересу до сім'ї, наслідування народних традицій; виховання поваги до членів родини, любові до найближчих і найрідніших людей матері і батька, до старших членів родини – бабусь і дідусів, виховання чуйності, доброти, милосердя, почуття обов'язку перед батьками. Також під час заняття дітям було запропоновано, ґрунтуючись на вже розглянутих під час заняття народних сімейних традиціях придумати нові, сучасні.

Підсумкове заняття «Інтерактивне заняття до міжнародного дня сім'ї» допомогло закріпити отриманні уявлення дітей про родину, рідню, родинні взаємини, закріпити інтерес до родинних зв'язків, вміння виражати свої почуття та емоції, продовжувати виховувати у дітей інтерес до історії своєї сім'ї, виховувати дбайливе ставлення до членів сім'ї, викликати в дітей радість і гордість за те, що у них є сім'я (Додаток К.3.)

У період проведення експерименту використовувались тематичні ранкові зустрічі для закріплення та повторення матеріалу, що був поданий на занятті, а також для надання можливості дітям вільно виразити свою думку, обговорити власний досвід та вчитись вислуховувати один одного, ставити та відповідати на питання. Вони включали такі вправи: для налаштування позитивного

настрою на день вправи-вітання; групові мовні вправи «Хто живе в моєму домі», відгадування ребусів, вправа «Торнадо», «Знайди зайве слово», «Знайди зайве слово», «Продовжи речення»; Блок «Обмін інформацією» містив вправи «Добери лагідні слова», обговорення прислів'їв або проблемних ситуацій із життя, обмін особистим враженнями на задану тему; Блок «Щоденні новини» містить обговорення реальних новин у родині вихованців, вправу «На кого я схожий», «Мої справи», «Образливе слово», Відгадай «Світ сім'ї»; підсумок містить художнє слово, обговорення ранкових емоцій від зустрічі, пісню. (Додаток Л).

Методика «Стіна слів» допомагала закріплювати слова із заданої лексичної теми, повертатись до них за потреби протягом дня. Деякі діти, не вмюючи читати, впізнавали їх візуально, запам'ятовували значення.

Стіна слів, яку ми використовували під час проведення експерименту в різний час відповідно до слів, використаних на занятті, містила такі слова: мама, тато, дідусь, бабуся, братик, сестра, рідня, чоловік, дружина, вогнище, будинок, дитина, дерево, обід, стіл, відпочинок, діти, коріння, родовідне дерево (додаток М).

Для візуалізації інформації про обов'язки в родині використовувались інтелектуальні карти. Інтелект-карта демонструє смислові, асоціативні, причинно-наслідкові та інші зв'язки між поняттями, частинами, складовими проблеми або предметної області, яка розглядається. Використовуючи інтелект-карти у освітньому процесі в закладі дошкільної освіти ми концентруємо увагу дітей на ключовому слові та на асоціаціях до нього, сприяємо появі у дітей роздумів та спостережень, допомагаємо окреслити коло понять, що мають відношення до ключового. Головною особливістю використання інтелект-карт є асоціативний зв'язок між її елементами, що сприяє розвитку мислення і пам'яті дітей. Інтелект картку ми склали разом з дітьми, розширюючи поняття відносини з дідусем та бабусяю, розкрили склад понять допомога і турбота, розширили прикладами дій, що належать до кожного поняття (додаток Н).

Щоб зробити заняття більш цікавими для дітей, а також щоб задіяти більшу кількість розумових процесів, було дібрано мнемотаблиці для вивчення віршів, кубик Блума для складання розповіді та дидактичні ігри друковані та інтерактивні.

Мнемотехніка дозволяє дітям засвоювати інформацію за допомогою асоціацій та візуальних образів, що сприяє розвитку у дітей зв'язного, експресивного та імпресивного мовлення. Використовуючи мнемотехніку ми розучували такі вірші: О. Журлива «Маленька господиня», М. Познанська «Моїй мамі», Н. Красоткіна «Родина». (Додаток П).

Кубик Блума направлений на формування критичного мислення дошкільників, сприяє закріпленню та систематизації отриманих знань, умінню емоційно забарвлювати свою розповідь. Підкидаючи Кубик, діти відповідали на запитання, що випадуть на грані. Таким чином виникала цікава розповідь про родину, яку в свою чергу могли доповнити чи прокоментувати інші діти. На гранях виготовленого нами Кубика Блума були такі питання: Назви членів своєї родини та як їх звати? Чому для тебе важлива твоя родина? Придумай, чим ти корисний для своєї родини? Поясни, чим сім'я відрізняється від родини? Поділись, які традиції притаманні твоїй родині? Запропонуй правила життя своєї родини?. Труднощів із використанням Кубика Блума у дітей не виникло, оскільки вони вже були знайомі зі звичайним Кубиком Блума, тому і до тематичного, про сім'ю, швидко звикли і залюбки складали розповіді. (Додаток Р).

Для використання під час освітньої діяльності було дібрано і використано дидактичні мовленнєві вправи «Підбери лагідні слова для батьків», «Як назвати», «Куди і з ким іду», «Просинаємось – вітаємось», «Снідаємо, обідаємо, вечеряємо – спілкуємось», «Звертаємось до старших», «Розмова про вподобання», «Допомога», «Вибачення», «Конфлікт інтересів», «Подяка», «Компліменти», «Ми збираємось на свято», «Репортаж», «Я – улюблений герой!», «На що схожий настрій?». Метою їх використання був розвиток комунікативних навичок, наповнення активного словника новими словами, що

допоможуть дошкільникам будувати фрази та звертатись до дорослих в родині у побуті, розв'язувати конфліктні ситуації, домовлятись, засвоєння правил спілкування із дорослою людиною (Додаток С).

Обов'язковим у роботі було використання художніх творів. Твори В. Сухомлинського «Бабусин борщ», «Тихо, бабуся відпочиває», «Найгарніша мама», «Тополі в степу над шляхом», «Як сини мед з'їли», «Сиві волосини», «Хай я буду Ваша, бабуся», «Колосок» вчать дітей любові та поваги, чуйності та доброти по відношенню до членів своєї родини, до людей похилого віку. Саме такі твори знаходять емоційний відгук у дошкільників, ставлять важливі питання для роздумів і обговорення в садочку і вдома.

До деяких із творів В. Сухомлинського було розроблено інтеграційні карти для об'єднання декількох видів діяльності протягом дня в одну тему, тему твору. Інтеграційні картки спрямовані на ґрунтовне опрацювання казкового твору під час занять з читання, розвитку мовлення, образотворчої, музичної і театралізованої діяльності. Вони допомагають якомога повніше розкрити зміст казки, проаналізувати образи героїв, поєднати художнє слово з художнім та музичним мистецтвом, визначити головну думку твору, у якій автор заклав морально-етичний підтекст. Приклад складення такої інтеграційної картки наведено у Таблиці 2.6.

При використанні інтеграційних карт проводяться такі етапи роботи:

«Словничок-довідничок» - виразне, емоційно забарвлене читання (розповідання) казки вихователем, ознайомлення дітей з казкою, проведення «/Хвилинка тиші» для емоційного переживання дітьми сприйнятого тексту казки).

«Вчимося мови та розмови» - вільна словесна інтерпретація дітьми почутого, пережитого – нестимульовані розповіді дітей за змістом казки.

«Музична скарбничка» - емоційно-образний стимул до активного входження у внутрішній емоційний стан казкового героя, визначення мотивів його поведінки, адже саме художній образ здатен викликати у дітей співчуття, створити ефект емоційного підняття.

«Добрий театр» (друга половина дня) – ігрова діяльність за змістом казки. Види ігор – гра-драматизація, гра-пантоміма, гра-жарт. Проводиться постійна робота над інтонаційною та емоційною виразністю мовлення дітей.

«*Стежина духовності*» (друга половина дня) - спрямована на формування в дітей високих моральних цінностей. Дидактичні ігри та бесіди формують у малечі прагнення допомагати, виховують милосердя, спостережливість, співчуття, доброту, почуття взаємодопомоги у скруті.

«*Кмітливі фантазери*» - передбачають створення педагогічних ситуацій активного обміну думками, колективного пошуку істини, піднесення творчої активності. Мета – пошук правильного вирішення поставленої проблеми.

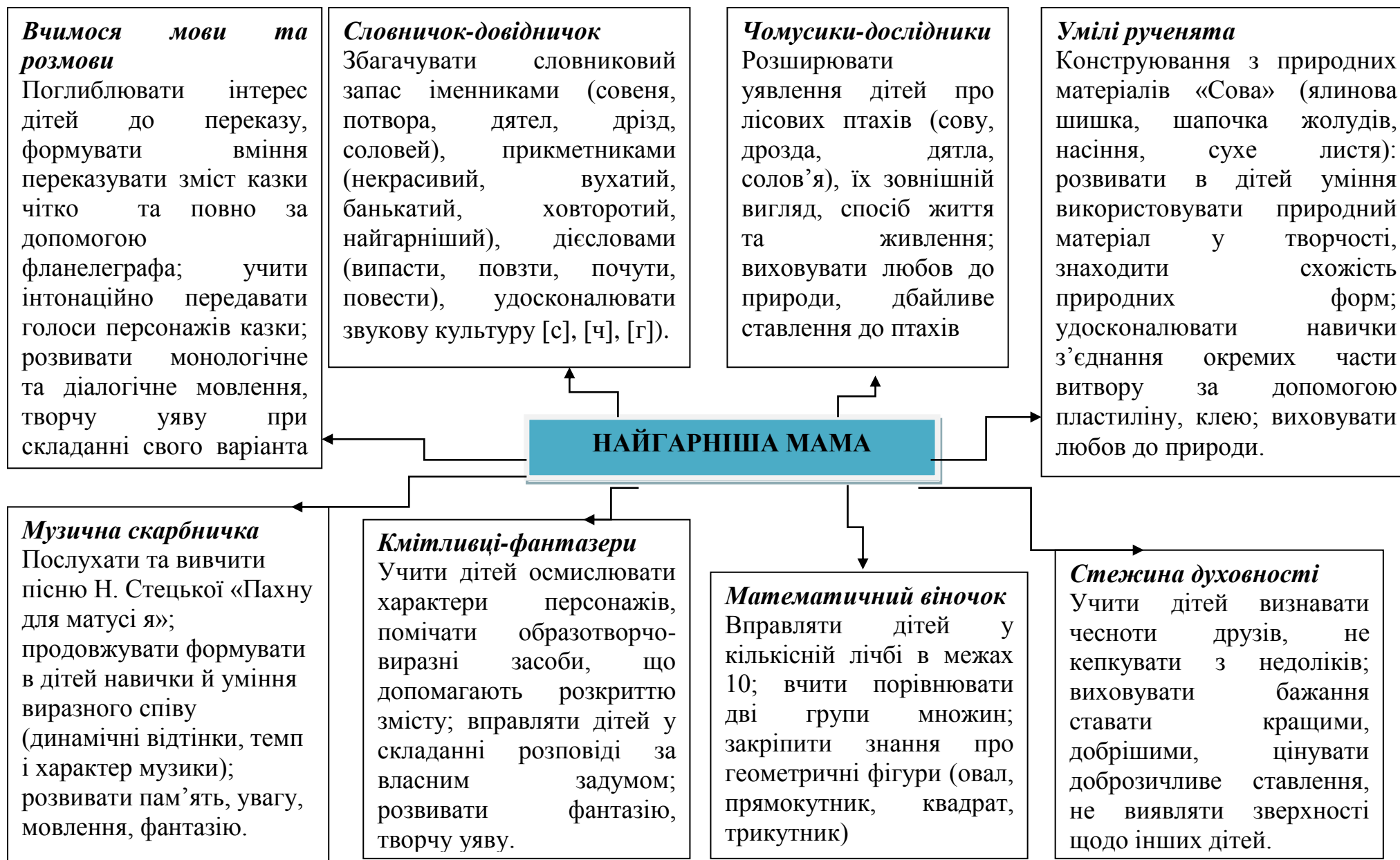
«*Чомусики-дослідники*» (під час прогулянки, дозвілля) – відповіді на проблемно-пошукові запитання, що сприяють підвищенню емоційно-пізнавальної активності дошкільників, креативного розвитку, творчості. Форми роботи – розглядання предметів, бесіда.

«*Математичний віночок*» - вирішення математичних та логічних завдань на матеріалі казки. Окрім завдання на лічбу та розв'язання задач, дітям слід пропонувати завдання, що вимагають логічного мислення, вміння встановлювати взаємозв'язок, взаємозалежність.

«*Умілі рученята*» - навчає вдосконалювати в роботі раніше набуті уміння та навички з аплікації та ліплення. Вчить дітей продумувати послідовність виконання роботи, добирати матеріал відповідно задуму, розвивають власні творчі здібності, фантазію. «коли я слухаю – пізнаю, коли роблю – запам'ятовую».

Таблиця 2.6.

Інтеграційна картка до оповідання В. Сухомлинського «Найгарніша мама»

Також було проведено конкурс малюнків дітей за участю батьків на матеріалі творів В. Сухомлинського, спонукаючи до спільної творчості та обговорення теми твору. Для читання, обговорення та художньої діяльності вдома разом з батьками було запропоновано твори: «Тихо, бабуся відпочиває» та «Колосок». Батьки разом з дітьми проявили старанність у виконанні цього завдання, серед художньої творчості були малюнки, аплікації, фотоколажі. У індивідуальній бесіді батьки зазначали, що завдання було для них цікавим, спонукало до бесіди на тему родинних відносин (додаток Т).

Для підвищення професійної майстерності педагогів з питання сприяння успішній соціалізації дошкільників у родині на педагогічній раді було запропоновано виступ на тему «Організація і керівництво роботою з родиною», розроблено консультацію для вихователів «Соціалізація дошкільників в родині. Чим ми можемо допомогти».

У ході виступу на педраді було висвітлено процес встановлення особливої «довірливо-ділової» форми спілкування з батьками, яка проходить в кілька етапів: трансляція батькам позитивного образу дитини, надання батькам необхідних для виховання дитини знань, ознайомлення педагога з проблемами сім'ї з питань виховання дитини. Також було підкреслено, що батьки і вихователі об'єднують свої зусилля і забезпечують малюкові відповідний захист, емоційний комфорт, цікаве і змістовне життя в дитячому садку і вдома, що, у свою чергу, стимулює розвиток його основних здібностей, вміння спілкуватися з однолітками і забезпечує підготовку до школи. У виступі було означено коло проблем, з якими можуть зіткнутись вихователі при встановленні стосунків із батьками, а також основні положення спільної роботи батьків і закладу дошкільної освіти. Вихователя отримали перелік форм роботи з батьками та їхні особливості, до яких входили індивідуальні, групові, наочно-письмові, колективні форми роботи. Було обґрунтовано важливість залучення батьків для органічного поєднання виховних впливів на дитину, забезпечуючи всебічний розвиток особистості. (додаток У.1.)

Консультація «Соціалізація дошкільників в родині. Чим ми можемо допомогти» включала опис особливостей розвитку соціальної компетентності дитини відповідно віковим змінам, процес використання запланованих і підготовлених вихователем форм роботи, а також події, які відбуваються спонтанно. Форми роботи, які доречно використовувати для формування у дитини соціальної компетентності: заняття, екскурсії та спостереження, зустрічі з цікавими людьми, етичні бесіди, читання художньої літератури тощо. Для формування досвіду соціальної поведінки було запропоновано залучати дітей до складання родовідного дерева, розглядання сімейних фотографій, документів, листів, розповідати їм про родинні реліквії, проводити бесіди про Добро і Красу, матеріалом для яких можуть слугувати оповідання і казки В. Сухомлинського, розповіді, складені самим вихователем, ігрові подорожі до Країни Милосердя, Царства Доброти та ін. Ефективним також може бути використання казкових ігрових технологій ("Квітка доброти", "Промінчики людяності", "Острів розуміння", "Дзвіночки совісті") та психотехнологій (гімнастики почуттів, енергетичних вправ "Жива вода", "Серце на долоні", "Тепло рук друга"). У консультації підкреслювалась важливість наявності у педагога власних проявів глибоких почуттів і вміння залучати дітей до співпереживання (додаток У.2.).

Отже, робота на формувальному етапі експерименту включала в себе освітні заходи для дітей експериментальної групи, просвітницькі для батьків та консультативні для вихователів закладу дошкільної освіти. Означені форми роботи, на нашу думку, мали сприяти покращенню показників сформованості соціально-громадянської компетентності дошкільників у сім'ї, встановленню партнерських відносин, заснованих на довірі та партнерстві між батьками і педагогами ЗДО, створенню інформаційного простору, цікавого та корисного для батьків вихованців, підвищенню професійної майстерності педагогів ЗДО щодо участі їх у процесі соціалізації дитини у сім'ї.

Форми роботи, проведені із дітьми, були для них цікавими, дошкільники активно приймали участь у освітньому процесі, були вмотивовані на

обговорення проблемних питань в садочку та вдома. Особливо дітям подобалось використання в освітньому процесі інноваційних технологій, оскільки яскравий наочний матеріал привертав їхню увагу та стимулював розумову активність.

Батьки вихованців спочатку були не дуже активними, але використані під час першого тренінгу вправи створили доброзичливу атмосферу у спілкуванні, спонукали до обговорення та вираження своїх думок. Розповіді про своїх дітей, результати фотоконкурсів згуртовували батьків, мали у собі гумористичний елемент, викликали гордість за досягнення, спонукали приймати активну участь у подальшій спільній діяльності. Дистанційна форма роботи дозволяла залучити до спільної діяльності більшу кількість батьків, тому що було легше обрати час, який би підходив більшості батьків.

Вихователі надали позитивний відгук на подану на педраді та у вигляді консультацій інформацію. Відмітили, що це питання на сьогодні є дуже актуальним. погодилися, що систематичне залучення батьків до освітнього процесу сприяє налагодженню доброзичливих відносин з педагогом, підвищенню авторитету та довіри до педагога, як до професіонала, сприятливо позначаються на відносинах батьків і дітей, а інформація, яку подає педагог батькам сприяє покращенню виконання їх обов'язків та розуміння власної дитини.

2.3. Аналіз перевірки ефективності педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку

Заключною частиною дослідної роботи був контрольний етап експерименту, мета якого полягала у перевірці ефективності визначених педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників у родині. Для цього необхідно було провести порівняльний аналіз кількісного розподілу дошкільників за рівнями сформованості у них соціально-громадянської компетентності, кількісного розподілу батьків за характером ставлення до соціалізації дитини та кількісного розподілу вихователів за типами ставлення до процесу соціалізації дитини в сім'ї на констатувальному та контрольному етапах.

З метою вивчення й співставлення результатів обох етапів на контрольному етапі експеримента робота проводилась за схемою констатувального. На контрольному етапі експерименту взяли участь ті ж досліджувані, що й на констатувальному. Загальна кількість дітей становила 40 осіб: 20 дошкільники увійшли до складу експериментальної групи, 20 – контрольної, 40 батьків (по 20 у ЕГ та КГ) та 24 вихователів (по 12 у ЕГ та 12 КГ). Для проведення контрольного етапу були використані ті ж методики, що і на констатувальному етапі:

- для визначення рівня сформованості соціально-громадянської компетентності старших дошкільників – методика «Кольорова квітка», соціометричне дослідження «Будинок мрій», бесіда-гра «Що сказав зайчик», індивідуальна бесіда за малюнками;
- для вивчення обізнаності батьків щодо формування соціально-громадянської компетентності у дітей старшого дошкільного віку – «Спостереження за батьківсько-дитячими стосунками» А. Теплюк, анкетування.

— для вивчення роботи вихователів – аналіз планування форм роботи з вихованцями та їх батьками, інтерв'ю з вихователями.

Аналізуючи результати контрольного експерименту важливо порівняти їх з даними, отриманими на констатувальному етапі.

Таблиця 2. 5.

Розподіл дошкільників експериментальної та контрольної груп за рівнями сформованості в них соціально-громадянської компетентності.

Динаміка змін (у %)

Рівень	Кількісний склад у %					
	ЕГ		Динаміка	КГ		Динаміка
	Констатувальний етап	Контрольний етап		Констатувальний етап	Контрольний етап	
Високий	12	28	+16	14	16	+2
Середній	55	59	+4	51	53	+2
Низький	33	13	-20	35	31	-4

За результатами дослідження на контрольному етапі очевидні позитивні зміни у експериментальної групи дошкільників на високому рівні сформованості соціально-громадянської компетентності – цей показник збільшився на 16 %. Ці діти демонструють виражений інтерес до родинних цінностей, переживають позитивні емоції від спільної участі у різних видах діяльності з сім'єю: виражають співчуття, оптимістично ставляться до труднощів та визначають шляхи їх подолання; демонструють сформованість ціннісного ставлення до себе та членів своєї сім'ї, виявляючи повагу та визнаючи їх права, уміють встановлювати безконфліктні взаємини з членами родини, вмiють дотримуватись соціальних правил та норм поведінки, встановлених в родині, виконують домовленості у щоденній життєдіяльності.

Ідентифікують себе як члена сім'ї та діють відповідно до соціальної ролі. В той же час показник високого рівня сформованості соціально-громадянської компетентності у дітей контрольної групи змінився не суттєво, збільшився на 2 %.

Середній рівень сформованості соціально-громадянської компетентності дітей експериментальної групи підвищився на 4 %, тоді як в дітей контрольної групи збільшився на 4 %. Це свідчить про приблизно однакову динаміку у обох групах і може пояснюватись позитивним впливом батьківського виховання без додаткової направленої діяльності з боку працівників ЗДО. Ці діти майже завжди емоційно реагують на власну участь та участь інших у різних видах діяльності: досить часто виражають співпереживання та співчуття, не завжди оптимістично ставляться до труднощів, але з допомогою дорослих визначають шляхи їх подолання, достатньо обізнані про своє місце як члена сім'ї. Мають загальні уявлення про свою сім'ю, часто встановлюють безконфліктні взаємини з батьками, намагаються дотримуватися соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності.

Низький рівень сформованості соціально-громадянської компетентності в дошкільників експериментальної групи зменшився на 14 %. Це свідчить про підвищення уявлень у цієї частини дітей про загальнолюдські, громадянські, сімейні цінності, обізнаності в ознаках належності до свого роду, окремих традиціях і звичаях попередніх поколінь. Також у цієї частини дітей експериментальної групи покращились взаємини з батьками, діти намагаються більше дотримуватися соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності. Все краще ідентифікують себе та діють відповідно до соціальної ролі.

Для кращої демонстрації позитивних змін, що відбулися в експериментальній групі дошкільників, нижче представлено діаграми на рисунках 2.3., 2.4.

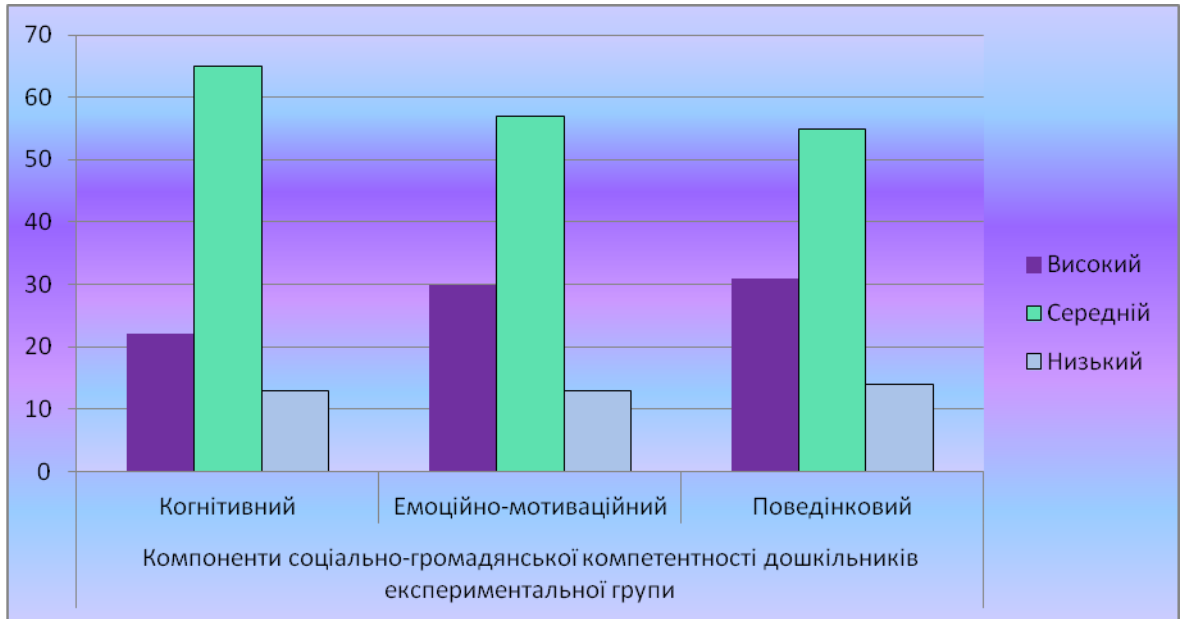

Рис.2.3. Розподіл дошкільників експериментальної групи за компонентами соціально-громадянської компетентності та рівнями її сформованості на контрольному етапі експерименту

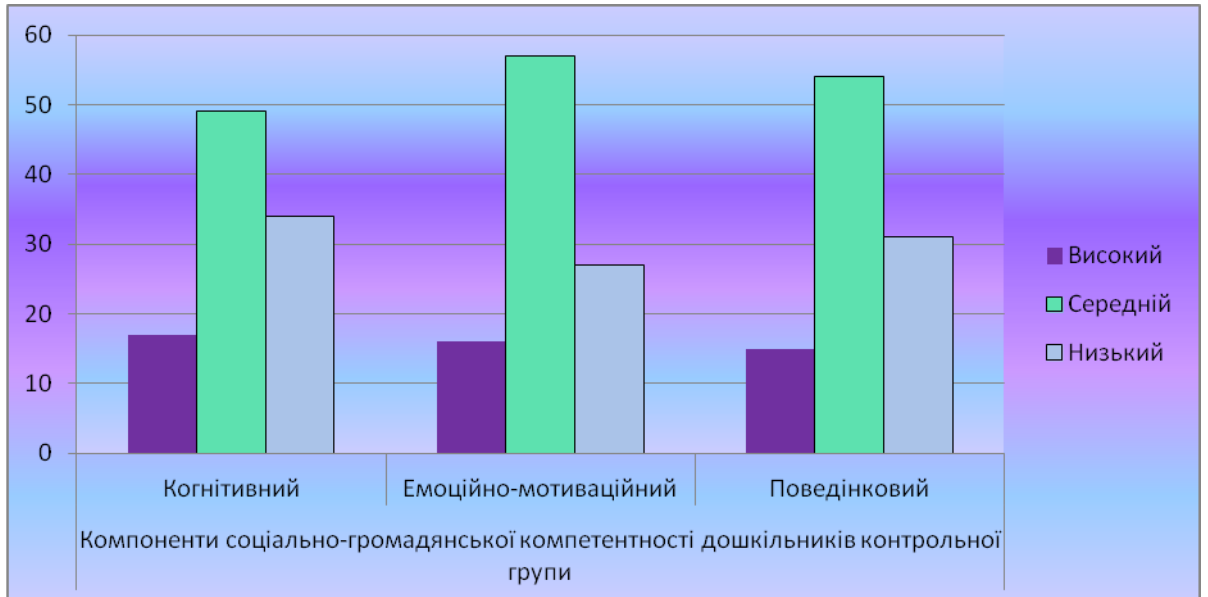

Рис.2.4. Розподіл дошкільників контрольної групи за компонентами соціально-громадянської компетентності та рівнями її сформованості на контрольному етапі експерименту

За результатами контрольного етапу дослідження отримали такі дані динаміки кількісного розподілу батьків за характером ставлення до соціалізації дошкільника.

Таблиця 2.6.

Динаміка кількісного розподілу батьків експериментальної та контрольної груп за характером ставлення до формування соціально-громадянської компетентності дитини в родині, %

Тип ставлення	Кількість батьків ЕГ на констатувальному етапі	Кількість батьків ЕГ на контрольному етапі	Кількість батьків КГ на констатувальному етапі	Кількість батьків КГ на контрольному етапі	Динаміка ЕГ батьків в	Динаміка КГ батьків в
Конструктивний	18	26	16	16	+8	0
Суперечливий	57	61	56	59	+4	+3
Деструктивний	24	11	28	25	-13	-3

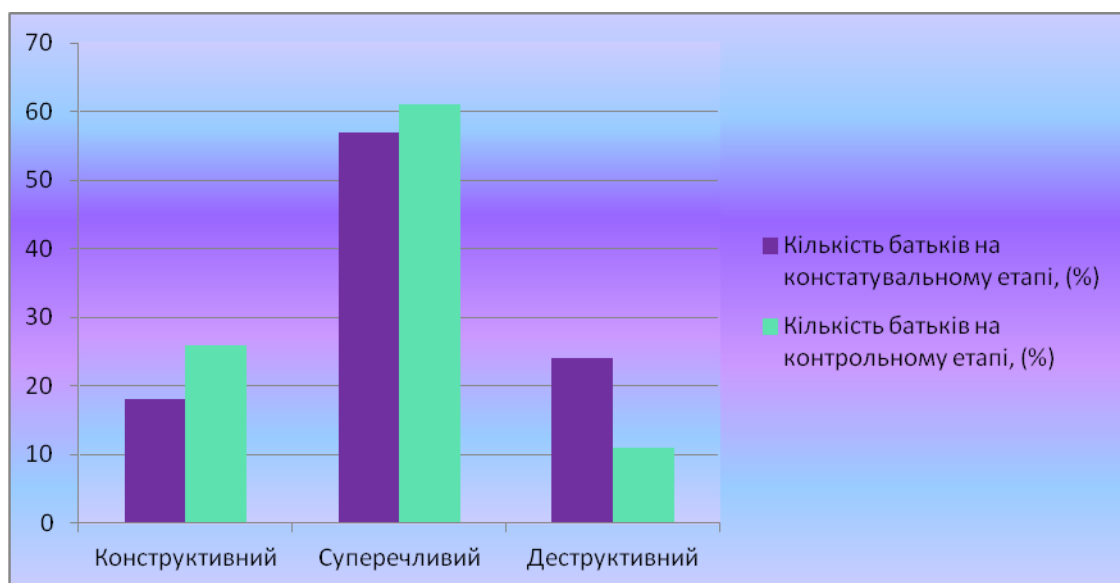

Рис. 2.5. Кількісний розподіл батьків експериментальної групи за характером ставлення до формування соціально-громадянської

компетентності дитини в родині на констатувальному та контрольному етапах експерименту. Динаміка змін.

Отже, кількість батьків експериментальної групи конструктивного типу збільшилась на 8 %, тобто більше батьків стали обізнаними у тому, які уявлення має дитини про себе, допомагають дитині зрозуміти та адекватно оцінювати себе, демонструють особистий позитивний приклад поведінки, виховують бажання взаємодіяти з оточуючими, залучають до спільної діяльності, а для виховання використовують бесіди, ігри, перегляд мультфільмів, читання художньої літератури. Кількість батьків контрольної групи конструктивного типу залишилась без змін.

В той же час, кількість батьків експериментальної групи деструктивного типу зменшилась на 13 %. Тобто більшість батьків експериментальної групи (87 %) усвідомлюють важливість проблеми включення дитини до соціального середовища, адаптації її до стосунків з оточуючими, формування умінь самостійно взаємодіяти з людьми, використовують для цього ефективні методи. Але, 11 % членів родини експериментальної групи приділяють мало уваги процесу соціалізації дитини, не обізнані з цієї проблеми, байдуже ставляться до її розв'язання.

Батьки контрольної групи на контрольному етапі експерименту показали незначну динаміку змін.

За результатами контрольного етапу дослідження отримали такі дані динаміки кількісного розподілу вихователів експериментальної та контрольної груп за характером ставлення до процесу соціалізації дитини у сім'ї.

Таблиця 2.7.

Кількісний розподіл вихователів експериментальної та контрольної груп за типами ставлення до процесу формування соціально-громадянської компетентності дитини в родині

Тип діяльності	Кількість вихователів ЕГ на констатувальному етапі	Кількість вихователів в ЕГ на контрольному етапі	Кількість вихователів ЕГ на констатувальному етапі	Кількість вихователів в КГ на контрольному етапі	Динаміка вихователів ЕГ	Динаміка вихователів КГ
Конструктивний	8	22	11	11	+14	0
Незбалансований	54	60	57	59	+6	+2
Деструктивний	38	18	32	30	-20	-2

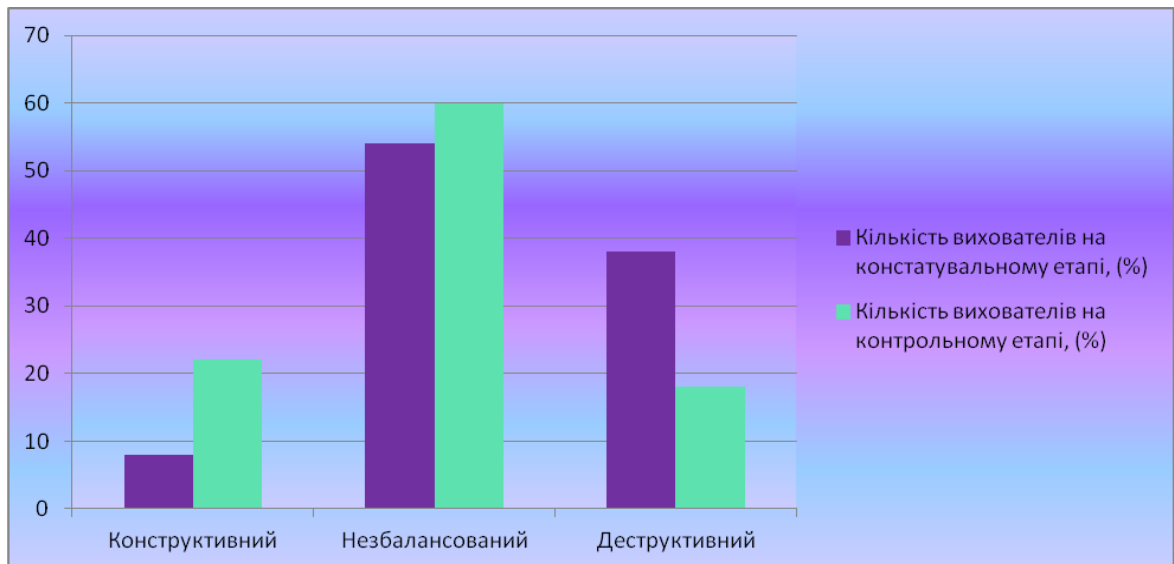

Рис.2.5. Кількісний розподіл вихователів експериментальної групи за типами ставлення до процесу формування соціально-громадянської компетентності дитини в родині на констатувальному та контрольному етапах експерименту. Динаміка змін.

Таким чином, більше половини (60 % ЕГ і 57 % КГ) залучених до експерименту педагогів володіють знаннями щодо процесу формування у дошкільників соціальної обізнаності, розвитку їхньої самостійності, важливості підтримки батьків відносно цього питання. Але нажаль ця категорія педагогів застосовували свої знання не комплексно, ситуативно, інколи, а для покращення результатів своєї роботи в цьому напрямку потребують методичної допомоги та консультацій. На 14 % збільшилась частина експериментальної групи педагогів конструктивного типу діяльності, що повністю розуміють важливість процесу соціалізації дошкільника у сім'ї, у практичній роботі залучали батьків до співпраці, використовували сучасні методи для просвітницької діяльності. Також помітно зменшилась (на 20 %) частина педагогів експериментальної групи деструктивного типу, які не усвідомлюють глибини та важливості проблеми, наслідків, які тягнуть за собою несформованість у старших дошкільників соціально-громадянської компетентності. Педагоги контрольної групи показали на контрольному етапі експерименту незначну динаміку змін.

Підводячи підсумки констатувального етапу експерименту, зауважимо, що дошкільників спостерігається позитивна динаміка змін у високому та середньому рівні сформованості соціально-громадянської компетентності, що свідчить про влучно підібрані та вдало застосовані форми роботи для покращення рівня сформованості означеної компетентності. Також позитивну динаміку покращення конструктивного і суперечливого типу ставлення батьків до соціалізації дитини, а тому підсумуємо, що форми роботи з батьками були застосовані актуальні, цікаві, були корисними для батьків. Згідно з результатами дослідження було розроблено рекомендації для батьків. Ці рекомендації включали в себе основні тези консультацій, проведених із експериментальною групою батьків. Розміщено їх було на сайті закладу дошкільної освіти для ознайомлення всіх батьків.

Педагогічна майстерність педагогів ЗДО щодо процесу соціалізації дошкільників також підвищилась, інформація, подана у виступі і консультації була доречною та корисною. Отже, педагогічні умови, що були створені на формувальному етапі експерименту було перевірено та підтверджено їх ефективність.

Рекомендації для вихователів щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в родині

Процес формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в родині буде більш успішним, якщо буде запланованим і скерованим педагогом закладу дошкільної освіти. Для цього зверніть увагу на такі рекомендації:

1. Організувати освітню діяльність з дітьми відповідно до чинних освітніх програм, приділяючи достатньої уваги питанням обізнаності дошкільників щодо родинних цінностей, традицій, правил; ціннісного ставлення до себе та членів своєї сім'ї, виявляючи повагу та визнаючи їх права; уміння встановлювати безконфліктні взаємини з членами родини; уміння дотримуватись соціальних правил та норм поведінки, встановлених в родині, виконання домовленості у щоденній життєдіяльності; формування позитивних почуттів по відношенню до членів родини.

2. При організації освітньої діяльності з дошкільниками використовувати нові методики та технології для підвищення інтересу з боку дітей, а також для активізації усіх психічних процесів вихованців.

3. Будувати відносини з батьками на основі таких правил:

- уникати формального спілкування, надаючи перевагу звертанню по імені, але на «Ви»;
- відмова від спілкування у формі монологу на користь діалогу;
- вияв щирого інтересу до батьків своїх вихованців;
- проявляти доброзичливість, уважно вислуховувати;
- у бесідах намагатися охопити питання за запитом батьків, тобто такі, що будуть їм цікаві;
- намагатися давати відчутти батькам їх значущість, повагу до їхньої думки;
- заміна знеособлених оголошень про майбутні батьківські збори індивідуальними іменними запрошеннями зробленими спільно з дітьми.

4. Залучати батьків до освітнього процесу, проектів, проводити конкурси, давати спільні завдання батькам з дітьми. Використовувати он-лайн платформи для підведення підсумків такої діяльності.

5. Використовувати фото- і відеозвіти для повідомлення про хід освітнього процесу в садочку, про досягнення дітей.

6. Використовувати он-лайн платформи для публікації своїх методичних розробок, порад, спостережень. Така діяльність здатна значно підвищити імідж педагога.

7. Постійно підвищувати свій професійний рівень, вивчаючи нову наукову інформацію за темою, опановуючи нові методики робот з вихованцями та їх батьками.

Поради батькам щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в родині

<i>По-справжньому любить дитину</i>	1. Вміння втішати дитину, підтримувати, допомагати, довіряти, дозволяти – прояв справжньої батьківської любові.
<i>Не викоринюйте недоліки</i>	2. Відносьтесь до недоліків дитини терпляче, але навчіть її долати труднощі.
<i>Хваліть частіше</i>	3. Кожна дитина дитина має власну потребу у заохоченнях. Батькам необхідно визначити її. Відмічайте кожне досягнення дитини, не бійтесь «перехвалити».
<i>Вірте у дитину</i>	4. Говорячи зауваження, звертайте увагу на форму його вираження та емоційний підтекст, адже вам потрібно показати, що дитина помилилась, а не відношення до неї.
<i>Пробуджуйте добре</i>	5. Не пробуджуйте в дитині погане, піднімаючи тон голосу, краще подумайте, як пробудити в дитині добро.
<i>Вчіть відповідальності</i>	6. Розподіліть хатні обов'язки так, щоб дитина отримала їх посилено. Вчіть нести самостійну відповідальність за власні вчинки.
<i>Погана не дитина, а вчинок</i>	7. Коли ви сердитесь на дитину, ви повинні дати дитині зрозуміти, що засмучені її вчинком, але все ще вважаєте її гарною і розумною.
<i>Не ображайтесь всерйоз</i>	8. Неможна всерйоз ображатись на дитину, адже дитина вам не рівня. Не перетворюйте дитину у свого боржника. Але іноді уявити ображеного ніяк не нашкодить.
<i>Вседозволеність нещаслива</i>	9. Дитина не може виховуватись у вседозволеності, адже заборона – це моральний орієнтир.
<i>Вчіть компромісу</i>	10. Перше, чого необхідно навчити дитину у спілкуванні з оточуючими – це знаходити компроміс.

11.Важливо, щоб батьки бути єдині в головному: уявленні про добро і зло, гарне і погане. Кожен з них постійно обирає різні ролі: того, хто карає, і того, хто милує (у певній ситуації). Головне, щоб ролі не закріплювалися за одним з батьків, а постійно змінювались.

*Єдність у головному,
варіативність ролей*

12.Правильне виховання – це підвищення рівня даної особистості – піднесення душі.

*Підносьте душу
дитини*

Висновки до другого розділу

Для практичного вивчення проблеми формування соціально-громадянської компетентності старших дошкільників у родині була організована та проведена дослідно-експериментальна робота, що спиралася на Базовий компонент дошкільної освіти (освітній напрям «Дитина в соціумі») та освітні програмові завдання.

Згідно з аналізом досліджень з проблеми соціалізації дітей дошкільного віку та Базового компонента дошкільної освіти було виділено критерії сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку з відповідними показниками. Для перевірки сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку було дібрано такі експериментальні методики: методика «Кольорова квітка», соціометричне дослідження «Будинок мрій», індивідуальна бесіда «Розповідь за малюнком», бесіда-гра «Що сказав ввічливий зайчик?». За підсумками проведеного експериментального дослідження на констатувальному етапі було виявлено переважно середній рівень сформованості всіх компонентів соціально-громадянської компетентності в дітей експериментальної і контрольної груп.

Для вивчення характеру ставлення батьків до соціалізації дитини було використано метод анкетування та спостереження за схемою А. Теплюк «Спостереження за батьківсько-дитячими стосунками». У результаті аналізу результатів проведеного експериментального дослідження на констатувальному етапі було виділено більшість батьків з суперечливим ставленням до означеної проблеми.

Вивчення типів ставлення вихователів до процесу соціалізації дитини у сім'ї проводилось з використанням аналізу планування форм роботи з вихованцями та їх батьками у питаннях соціалізації дошкільників та інтерв'ю вихователів. В результаті було виявлено більшість вихователів з незбалансованим типом ставлення до процесу соціалізації дошкільника в родині.

Результати експериментального етапу дослідження давали підстави для розроблення системи психолого-педагогічної взаємодії педагогів закладу дошкільної освіти та батьків вихованців, з урахуванням виокремлених педагогічних умов, для досягнення позитивних результатів процесу формування соціально-громадянської компетентності в старших дошкільників в родині.

На формувальному етапі експерименту було проведено такі заходи, спрямовані на створення інформаційно-просвітницького простору для батьків та інших членів родини, заохочення батьків брати активну участь в освітньому процесі та формування партнерської взаємодії із ЗДО: *Семінар-тренінг* «Затишна родина для вашої дитини», *Круглий стіл* «Проблеми дитини», *«Всеобуч* «Сімейні традиції», *Літературний вечір*; *Консультації* «Лагідне виховання», «Домашні обов'язки», *Виховуємо хлопчика, виховуємо дівчинку*», «Традиція давнини - колискова», «Довіра – сонце родинного спілкування», «Жорстоке поводження з дітьми – що це?», «Про покарання», *Конкурс фото* «Недільні варенички», «Я татусю допомагаю», *Конкурс* «Художня діяльність за творами В. Сухомлинського». Для ознайомлення батьків використовувались статті з фахових періодичних джерел.

Створений комплекс заходів для батьків перегукувався з тематикою занять, що були організовані в ході освітнього процесу з дітьми. В освітній процес було включено тематичні заняття, тематичні ранкові зустрічі, дібрано та інтегровано у освітній процес художні твори В. Сухомлинського. Для підвищення пізнавального інтересу дітей було дібрано і використано інноваційні методики: мнемоталиці, інтелект-карти, кубик Блума, «стіну слів». Під час проведення занять використовувались інформаційно-комунікаційні технології – проводились інтерактивні ігри та заняття.

Для підвищення професійної майстерності педагогів з питання сприяння успішній соціалізації дошкільників у родині на педагогічній раді було запропоновано виступ на тему «Організація і керівництво роботою з родиною»,

розроблено консультацію для вихователів «Соціалізація дошкільників в родині. Чим ми можемо допомогти?».

З метою вивчення й співставлення результатів обох етапів експеримента на контрольному етапі дослідження проводилось за методиками, що були використані на констатувальному етапі.

Серед дошкільників експериментальної групи виявили високий рівень сформованості соціально-громадянської компетентності 28 %, в той час як дошкільники контрольної групи – 16 %. 59 % дітей експериментальної групи продемонстрували середній рівень сформованості означеної компетентності, а в контрольній групі було виявлено 53% дітей того ж рівня. Найбільш значні зміни було виявлено серед дошкільників, що засвідчили низький рівень сформованості соціально-громадянської компетентності. Так, серед дітей експериментальної групи було виявлено таких 13 %, що на 20 % менше, ніж на констатувальному етапі експерименту. У контрольній групі виявилось 31 % дітей з низьким рівнем сформованості означеної компетентності.

Помітні зміни стались також серед розподілу батьків експериментальної групи за характером ставлення до процесу формування соціально-громадянської компетентності. На контрольному етапі було виявлено збільшення конструктивного типу ставлення батьків ЕГ дошкільників на 8 %. Кількість батьків ЕГ суперечливого типу також збільшилась, на констатувальному етапі таких батьків було 57 %, а на формуальному стало 61 %. Кількість батьків ЕГ деструктивного типу зменшилась на 13 % - з 24 % на констатувальному етапі експерименту до 11 % на контрольному. Батьки контрольної групи на констатувальному етапі експеримента показали незначну динаміку змін.

Вивчення даних стосовно типів ставлення вихователів експериментальної групи до процесу формування соціально-громадянської компетентності в родині на контрольному етапі, порівняно з констатувальним, засвідчило такі результати: конструктивний тип ставлення збільшився на 14 %, незбалансований також збільшився на 6 %, а деструктивний тип ставлення

продемонстрував негативну динаміку на 20 %. Вихователі контрольної групи експерименту не виявили істотних змін у ставленні до процесу формування соціально-громадянської компетентності в родині.

Результати перевірки на контрольному етапі експерименту засвідчують ефективність виокремлених і перевірених педагогічних умов формування соціально-громадянської компетентності дошкільників в родині.

ВИСНОВКИ

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоноване практичне вирішення наукової проблеми формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку в родині.

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми родинного виховання засвідчував, що сім'я є природним середовищем первинної соціалізації дитини, джерелом її матеріальної та емоційної підтримки, засобом збереження і наслідування культурних цінностей від покоління до покоління. Вивчаючи процес формування соціально-громадянської компетентності, було висвітлено такий її складник як родинно-побутова компетентність, яка передбачає наявність уявлень про способи і правила міжособистісної взаємодії з членами родини, сім'ї; наявність інтересу до сімейних цінностей, традицій тощо.

Було визначено, що соціально-громадянська компетентність є багатокомпонентною характеристикою особистості, яка охоплює всі аспекти її функціонування в соціумі. Розглянуто особливості формування основ соціальної компетентності в старшому дошкільному віці в процесі активної взаємодії з іншими дітьми, людьми, соціумом.

З'ясовано, що соціалізація та виховання дитини у родині – процес засвоєння цінностей, норм, поглядів, еталонів поведінки, що є характерними для сім'ї дитини та її найближчого оточення. Що саме в сім'ї відбувається накопичення досвіду соціально прийнятої поведінки, знань про взаємодію дитини з різними соціальними інститутами.

Виявлено, що формуванню соціально-громадянської компетентності сприятимуть психологічно безпечні сімейні відносини, система правил поведінки та традицій, залучення дитини у найрізноманітніші життєві ситуації. Невід'ємними учасниками цього процесу було визначено педагогів закладу дошкільної освіти, оскільки саме на них покладено функцію направляти та надихати і дошкільників і їх батьків.

Відповідно до сучасних досліджень, було виявлено фактори позитивного та негативного впливу членів родини на формування компетентностей дошкільника, а також було визначено педагогічні умови, що необхідні для успішного формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку в родині.

Спираючись на теоретичний аналіз змісту Базового компонента дошкільної освіти та наукові дослідження з проблеми соціалізації дошкільників було виділено такі критерії сформованості соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку з відповідними показниками: емоційно-мотиваційний критерій (вияв інтересу до сімейних цінностей та звичаїв своєї родини, прояв емоційної реакції на участь у різних видах діяльності із сім'єю, сформованість ціннісного ставлення до себе та членів своєї родини); когнітивний критерій (сформованість уявлень про роль кожного члена сім'ї та себе як її члена, сформованість уявлень про свою сім'ю, сформованість знань про ознаки належності до свого роду, окремі традиції й звичаї попередніх поколінь); поведінковий критерій (уміння встановлювати безконфліктні взаємини з батьками, членами родини, обирати адекватні способи спілкування, вирішувати конфліктні ситуації, уміння використовувати набуті знання про родину та родинні взаємини в різноманітних життєвих ситуаціях, уміння дотримуватися правил та норм поведінки, встановлених у родині, виконувати родинні домовленості у щоденній життєдіяльності).

З метою виявлення рівнів сформованості соціально-громадянської компетентності у старших дошкільників було дібрано й використано низку діагностичних методів а саме: методика «Кольорова квітка», соціометричне дослідження «Будинок мрій», індивідуальна бесіда «Розповідь за малюнком», бесіда-гра «Що сказав ввічливий зайчик?».

Для вивчення характеру ставлення членів родини до соціалізації дитини було виділено та охарактеризовано три типа ставлення – конструктивний, суперечливий і деструктивний. З метою виявлення кількісного розподілу таких типів ставлення серед батьків вихованців, було використано методику

анкетування та спостереження за схемою А. Теплюк «Спостереження за батьківсько-дитячими стосунками».

Вивчаючи типи ставлення вихователів ЗДО до процесу соціалізації дошкільника в родині було виділено такі типи діяльності – конструктивний, незбалансований та деструктивний. Використовуючи аналіз планування вихователями форм роботи з вихованцями та їх батьками у питаннях соціалізації дошкільників та результатів проведеного інтерв'ю вихователів було проведено кількісний розподіл вихователів за означеними типами ставлення.

На формувальному етапі експерименту було розроблено й перевірено систему психолого-педагогічної взаємодії педагогів закладу дошкільної освіти та батьків вихованців, що враховувала виокремлені педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку в родині.

З метою створення інформаційно-просвітницького простору для батьків та інших членів родини, заохочення батьків брати активну участь в освітньому процесі та формування партнерської взаємодії із ЗДО було проведено такі заходи: *семінар-тренінг, круглий стіл, всеобуч, літературний вечір, підготовлено консультації*, організовано проведення конкурсів фото та спільної художньої діяльності

Створений комплекс заходів для батьків перегукувався з тематикою занять, що були організовані в ході освітнього процесу з дітьми. В освітній процес було включено тематичні заняття, тематичні ранкові зустрічі, дібрано та інтегровано у освітній процес художні твори В. Сухомлинського.

Для підвищення професійної майстерності педагогів з питання сприяння успішності процесу формування соціально-громадянської компетентності у родині на педагогічній раді було запропоновано виступ з означеної проблематики, розроблено консультацію для вихователів.

Результати діагностики дітей експериментальної і контрольної груп на контрольному етапі експерименту засвідчили значне збільшення показників сформованості усіх компонентів соціально-громадянської компетентності в

дошкільників експериментальної групи і несуттєві зміни в дітей контрольної групи. Це дає підстави вважати, що виокремлені нами педагогічні умови формування соціально-громадянської компетентності в дітей старшого дошкільного віку в родині є ефективними.

Серед дошкільників експериментальної групи виявили високий рівень сформованості соціально-громадянської компетентності 28 %, в той час як дошкільники контрольної групи – 16 %. 59 % дітей експериментальної групи продемонстрували середній рівень сформованості означеної компетентності, а в контрольній групі було виявлено 53% дітей того ж рівня. Найбільш значні зміни було виявлено серед дошкільників низького рівня сформованості соціально-громадянської компетентності. Серед дітей експериментальної групи було виявлено таких 13 %, що на 20 % менше, ніж на формувальному етапі експерименту. Контрольна група дошкільників виявила 31 % дітей низького рівня сформованості означеної компетентності.

Помітні зміни стались також серед розподілу батьків за характером ставлення до процесу формування соціально-громадянської компетентності в дитини в родині. На контрольному етапі було виявлено збільшення конструктивного типу ставлення батьків ЕГ дошкільників на 8 %. Кількість батьків ЕГ суперечливого типу також збільшилась, на констатувальному етапі таких батьків було 57 %, а на формувальному стало 61 %. Кількість батьків ЕГ деструктивного типу зменшилась на 13 % - з 24 % на констатувальному етапі експерименту до 11 % на контрольному. Батьки контрольної групи на констатувальному етапі експеримента показали незначну динаміку змін.

Вивчення результатів дослідження стосовно типів ставлення вихователів ЕГ до процесу формування соціально-громадянської компетентності в дитини в родині на контрольному етапі, порівняно з констатувальним, дало такі результати: конструктивний тип ставлення збільшився на 14 %, назбалансований також збільшився на 6 %, а деструктивний тип ставлення продемонстрував негативну динаміку на 20 %. Вихователі контрольної групи на констатувальному етапі експеримента показали незначну динаміку змін.

Відповідно до останнього завдання розроблено рекомендації для вихователів та батьків щодо формування соціально-громадянської компетентності дітей старшого дошкільного віку в родині.

Отже, завдання дослідження виконано, а гіпотезу підтверджено.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 05.11.2021).
2. Андреева Т. В. Семейная психология : учеб. пособ. СПб. : Речь, 2004. 244 с.
3. Артемова Л. Соціалізація дитини в родині. *Дошкільне виховання*. 2004. № 3. С. 3–5.
4. Базовий компонент дошкільної освіти, 2021 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення 01.03.2021).
1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. М. : Прогресс, 1986. 260 с.
2. Біла І. Формування світогляду дитини в умовах сімейного виховання. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 7. С. 15–20.
3. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». За заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль. «Мандрівець». 2017. 256 с.
4. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте : Психолог. Очерк. М. : Просвещение, 1991. 94 с.
5. Выготский Л.С. Психология развития человека. М. : Изд-во Смысл ; Изд-во ЭКСМО, 2005. 1136 с.
6. Гавриш Н. В.Орієнтація на розвиток суб'єктності студента у процесі підготовки професійно компетентних фахівців з дошкільної освіти *Зб. наук. праць Бердянського держ. пед. університету*. Бердянськ : БДПУ, 2007. С. 44–49.
7. Голованова Н.Ф. Общая педагогика. СПб. : Речь, 2005. 317 с.
8. Гончарова-Горяньська М. В. Соціальна компетентність : поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2004. №7–8. С. 71–74.

9. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. К. : Либідь, 1997. 373 с.
10. Грицишина Т.І. Соціалізація дітей старшого дошкільного віку як соціально-педагогічна проблема. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 12. С. 12–15.
11. Гумовська Л.М. Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників. Авторська програма. Розробки занять для дітей 3-6 років життя. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 218 с.
12. Демографічний щорічник Державної служби статистики України 2020 року. Київ, 2021. 186 с.
13. Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах соціокультурного середовища вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Рівне, 2007. 267 с.
14. Дьюи Дж. Психологія и педагогіка мышления. Берлин, 1922. 224 с.
15. Жаровцева Т. Формування уявлень про сімейний уклад у дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки. № 2 (53). травень 2016. С. 64–67
16. Загарницька І.І. Сім'я як матриця людської особистості : сучасні тенденції розвитку. *Вісник інституту розвитку дитини*. Серія : Філософія, педагогіка, психологія : [зб. наук. праць]. К., 2011. Вип. 14. С. 39-45.
17. Загарницька І.І. Феномен дитинства: філософсько-соціологічний аналіз : монографія. К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. 320 с.
18. Зарубінська І. Б. Теоретико-методичні основи формування соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів економічного профілю : дис. доктора пед. наук : 13.00.04. К., 2011. 505 с.
19. Калуська Л. В. Родинне сонцеколо. Методичний poradник для роботи з батьками. Тернопіль:Мандрівець, 2006. 140 с.
20. Карнаух Л. П. Психолого-педагогічні аспекти впливу сім'ї на соціалізацію дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського*

університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2017. №2 (41). с. 119–212

21. Кононко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід) : монографія. К. : Стилос, 2000. 336 с.

22. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника : дис. доктора психол. наук : 19.00.07. Інститут психології ім. Г. Костюка АПН України. К., 2001. 21 с

23. Кононко О.Л. Стратегічна мета виховання – життєва компетентність дитини. *Дошкільне виховання*. 1999. № 5. С. 3–6.

24. Кулачківська С.Є. «Віковий аспект психічного розвитку дитини дошкільника». Психічний розвиток дитини дошкільника. Навчальний посібник для педагогів. К.: Світоч, 2004. 75 с.

25. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13. 00. 05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2004. 22 с.

26. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Избранные психологические произведения : в 2-х т. Т. I. М. : Педагогика, 1983. С. 94–232.

27. Леонтьев А. Н. Психологические основы дошкольной игры Избранные психологические произведения : В 2 томах. М. : Педагогика, 1983. Т. 1. М. : Педагогика, 1983. 391с.

28. Лепіхова Л. А. Соціально-психологічна компетентність у поведінці особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 2. С. 65–69.

29. Логвиненко Т.О., Бобак О.Б. Педагогіка сімейного виховання : навчально-методичний посібник до самостійної роботи; для студентів спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка. Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. 160 с.

30. Лохвицька Л.В. Формування пізнання інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі : Автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. : 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». К., 2000. 23 с.

31. Лукашевич Н.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.-метод. посібник. К. : ІЗМН, 1998. 112 с.

32. Мельник Л. П., Співак Л. М., Славіна Н. С. Вплив подружньої сумісності на взаємини дошкільника в дитячому колективі. *Наукові праці Кам'янець Подільського державного університету*. Серія: психологічні науки. Вип. 1. 2007. С. 113–117

33. Мудрик А.В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов, под ред. В.А.Сластенина. 2-е изд., испр, и доп. М. : Издательский центр «Академия», 2000. 192 с.

34. Національна доктрина розвитку освіти Затверджена указом президента України від 17 квітня 2002 року №347. *Освіта України*. 2002. №33. С. 4–6.

35. Омеляненко В. Л. Теорія і методика виховання: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 415 с.

36. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / [Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Хартман, А. С. Шевчук]; За заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. К. : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

37. Освітня програма «Я у світі» Програма розвитку дитини від народження до шести років. О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ. «МЦФЕР-Україна». 2019. 488 с.

38. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б. М. Бим-Бад ; Редкол. : М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др.]. М. : Большая рос. энциклопедия, 2002. 528 с.

39. Пенькова О.І. Сім'я як чинник розвитку духовних цінностей старшокласників. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Т. XI, част. 5. К., 2009. С. 284–292.

40. Печенко І.П. Соціалізація дітей в умовах сільських навчально-виховних комплексів «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» : дис. канд. пед. наук : спец. : 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Умань, 2002. 234 с.
41. Піроженко Т. О., Хартман О.Ю., Палієнко К.В., Павленко М.В. Методичний посібник до парціальної програми з розвитку соціальних навичок ефективної взаємодії дітей віком від 4 до 6–7 років «Вчимося жити разом». К. : Алатон, 2016. 112 с.
42. Поніманська Т. І. Дитина і соціум. *Дошкільне виховання*. 2004. № 8. С. 4–8.
43. Поніманська Т. І. Формування соціальної компетентності дитини. *Нова педагогічна думка*. 1998. №2. С. 91–95.
44. Психологический словарь / под ред. В.В. Давыдова, А.В. Запорожца, Б.Ф. Ломова и др. ; Научно-исследовательский институт общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. М. : Педагогика, 1983. 448 с.
45. Ригель О. Первісток та друга дитина в сім'ї: чи безумовна любов. *Практичний психолог: дитячий садок*. 2016. № 2. С. 49–50.
46. Рогальська-Яблонська І. Соціально-педагогічний супровід соціалізації особистості в дошкільному дитинстві. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 47. 2013. С. 180–187.
47. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : В 2 т. Т. 1. М. : Педагогика, 1989. 488 с.
48. Руденский Е. В. Социальная психология : курс лекций М. : ИНФРА-М ; Новосибирск : НГАЭиУ, «Сибирское соглашение», 1999. 224 с.
49. Русова С. Вибрані педагогічні твори К. : Освіта, 1996. 304 с.
50. Савченко С.В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального простору : автореф. дис... д-ра. пед. наук: спец. 13.00.05. Луганськ, 2004. 61 с.

51. Семья и личность / Под ред. профессора Е. И. Сермяжко. Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2003. 101 с
52. Сермяжко Е. И.. Семья и личность Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2003. 101 с.
53. Словарь социального педагога и социального работника / под ред. И. И. Калачевой, Я. Л. Коломинского, А. И. Левко. 2-е изд. Мн. : БелЭн, 2003. 256 с.
54. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ. 1997. 231 с.
55. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка/ В. Сухомлинський К.: Радянська школа, 1978. 263 с.
56. Тищенко С.П. Психологія виховного впливу сім'ї на дитину. К: Тов-во Знання УРСР. Серія 7, „Педагогічна“. №11. 1982. 47 с.
57. Токарева Л. Сім'я як простір виховання дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2010. № 2. С. 89–94.
58. Фельдштейн Д.И. Психология взросления : структурно-содержательные характеристики процесса развития личности : Избранные труды. 2-е изд. М. : Московский психолого-социальный институт : Флинта, 2004. 672 с.
59. Хоментаскас Г.Т. Семья глазами ребенка. М. : Педагогика, 1989. 154 с.
60. Человек и общество. Проблемы социализации индивида : сб. статей / под общ. ред. Б.Г. Ананьева. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1971. 199 с.
61. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в датских возрастах. Под ред. Д.И. Фельдштейна. М. : Изд-во Института практической психологии; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. 416 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методики діагностики рівнів соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Методика «Кольорова квітка».

(Діагностика психических состояний детей дошкольного возраста: Учебно-методическое пособие. Сост.: Велиева. – СПб.: Речь, 2005. – с. 128-129.)

Мета: визначення відношення дитини до членів сім'ї, їх ставлення до дитини, основні психічні стани, які відчуває дитина в сім'ї.

Матеріал: різнокольорові пелюстки (червоного, жовтого, блакитного, фіолетового, коричневого, сірого, чорного кольорів), серцевина квітки – білого кольору.

Деталі в хаотичному порядку розташовані на білому фоні. Дослідження проводиться у формі гри-бесіди.

Інструкція:

1. Обери пелюстку, яка більше всього тобі подобається;
2. Обери пелюстку, колір якої схожий на маму;
3. Обери пелюстку, колір якої схожий на тата;
4. Обери пелюстку, колір якої схожий на брата (сестру);
5. Обери пелюстку, колір якої схожий на дідуся;
6. Обери пелюстку, колір якої схожий на бабусю.

Необхідно слідкувати, щоб дитина відбирала колір пелюсток не за кольором очей, одягу та таке інше, людини, про яку йдеться мова, а по своєму відношенню до неї. Фіксується: колір пелюстки, кому він адресований,

коментарі дитини. Також аналізується розташування пелюстки, обраної дитиною для себе, по відношенню до інших членів родини.

Інтерпретація кольорів:

Жовтий: «близько, поруч, разом». Значуща людина, задовольняюча потреби в ласці, любові, визнанні. Визнання його авторитету. Емоційна близькість.

Червоний: «активна взаємодія». Весела людина, схильна до активних дій. Деяка нестабільність у відношеннях з дитиною, оцінці його діяльності.

Блакитний, синій: «поруч, але не завжди разом». Небажання конфлікту з цією людиною. Спільні ігри, інтереси.

Зелений: «надія і опора». Відчуття задоволення, спокою, захисту.

Фіолетовий: стан близький до ігнорування даної особи. Незадіяний член родини, який не має авторитету.

Коричневий: відповідальний член родини. Злий, вимогливий. Часто не справедливо караючий дитину.

Сірий: неемоційний, пригнічує активність дитини. Самозакоханий, критичний до дитини.

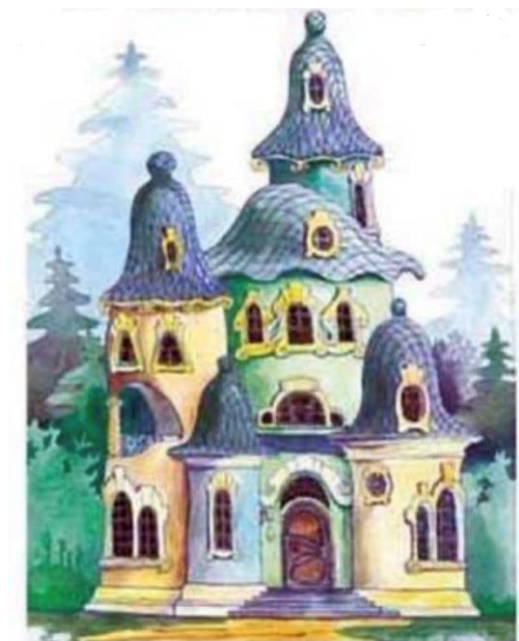
Чорний: агресивний. Можливі фізичні покарання, погрози в його сторону, приниження. Стійкий конфлікт між дитиною і даною особою.

Соціометричне обстеження

«Будинок мрій».

Мета: з'ясувати здатність дитини адекватно оцінювати власне соціальне становище (позицію, статус) та визначити соціальний статус своїх однолітків, товаришів.

Матеріали: аркуші паперу із зображенням будинку, протокольний лист обстеження.

Інструкція до виконання: Після короткої вступної бесіди про те, де живе дитина, чи подобається їй її житло, на яких поверхах краще жити у багатоповерхових будинках, експериментатор пропонував розглянути зображення будинку та послухати таку розповідь: «Це незвичайний будинок. В ньому людина розташовувалась залежно від того, як її оцінювали інші та як вона сама себе оцінювала. Якщо можна про неї було сказати «Гарна людина» - то її переселяли на верхній поверх до сонечка, якщо ж ні - то людину селили на нижньому поверсі. Як ти вважаєш, де буде твоя квартира? Де б поселилися твої друзі?».

Методичний коментар: у протоколі відзначали, які доповнення з'являлися у малюнку дитини, а також у відповіді. Відповіді дітей заносилися у протокол, малюнки оцінювалися за такими параметрами: композиційні особливості, предметно-тематичний склад малюнка, вибір форми та кольорів передачі зображення.

Індивідуальна бесіда за малюнком «Розповідь за картинками»

Мета: визначити рівень розвитку уявлення, знання про соціальні передбачення та соціальні дії різних людей, вміння аналізувати різні ситуації.

Матеріал: сюжетні малюнки із складними ситуаціями (М'яч розбиває скло, гра Брудний одяг, Був неуважний).

Інструкція до виконання: дослідник пропонував подивитися на малюнки і обрати першу картину для бесіди і визначити, що за ситуація зображена на малюнку та яка буде реакція дорослого на таку ситуацію.

Методичний коментар: Якщо дитина не відповідала, експериментатор наводив кілька варіантів. Відповіді фіксувалися у протоколі.

Бесіда-гра: «Що сказав ввічливий зайчик?»

Мета: визначити готовність знаходити несподівані мовленнєві форми в різних життєвих ситуаціях; визначити наявність форм мовленнєвого етикету в мовленнєвому досвіді дитини.

Матеріали: картки-малюнки із зображенням дослідних ситуацій, протокол для занесення попередніх результатів, іграшка «зайчик».

Інструкція: Експериментатор знайомив дитину із самим ввічливим зайчик у світі. Потім він пропонував дитині взяти зайчика і разом з ним розглянути малюнки та передбачити, що б сказав ввічливий зайчик у цій ситуації.

Методичний коментар: відповіді дитини заносилися до бланку протоколу, пізніше підраховувалася кількість застосувань дитиною слів ввічливості.

Соціалізація дитини в родині

1. Як Ви гадаєте, чого очікує Ваша дитина від родини, в якій живе?

- а) доброї організації побуту;
- б) радощів від спілкування;
- в) спокою, захищеності.

2. Що найбільш Вас хвилює?

- а) здоров'я дитини;
- б) навчання дитини;
- в) трудова участь дитини в житті родини.

3. Чи знаєте Ви, яка сімейна атмосфера є передумовою нервового перенавантаження дитини?

- а) Так, знаю;
- б) Знаю, але недостатньо;
- в) Не знаю нічого.

4. З яких джерел ви здобуваєте педагогічні знання?

- інтернет,
- телепередачі,
- з життєвого досвіду,
- читаю спеціальну педагогічну літературу,
- раджуся з вихователями, психологами,
- виховую без спеціальних знань.

5. Яка з наведених нижче життєвих настанов є, на Ваш погляд, для дитини найбільш ваговою?

- а) бути матеріально забезпеченим;
- б) зустріти кохання;

- в) мати багато друзів;
- г) реалізувати власні інтелектуальні можливості.

6. Чи знайома Ваша дитина з тими моральними і матеріальними проблемами, що існують в родині?

- а) так;
- б) ні.
- в) лише те що помічає, ми не обговорюємо в присутності дитини проблеми.

7. Як швидко стомлюється дитина в процесі роботи, чи посидюча вона?

- а). може працювати довго (понад 30 хвилин), навіть якщо робота не дуже подобається;
- б). може довго займатися тільки тим, що подобається;
- в). ні, навіть якщо справа і подобається.

8. Яке із занять дома ваша дитина любить найбільше?

- грати з іграшками,
- ліпити,
- малювати,
- слухати читання книжки, музику,
- дивитись телевізор,
- не любить нічим займатись.

9. З якими труднощами стикаєтесь у вихованні вашої дитини?

- вона не слухається,
- не підтримують інші члени родини,
- брак педагогічних знань,
- дитина росте нервова, непосидюча, неуважна,
- труднощів немає.

10. Чи потрібна Вам допомога в питаннях контролю за дитиною вдома?

А) Так Б) Ні

ТЕСТ “ВИХОВУЮЧИ СВОЮ ДИТИНУ, ВИ ВИХОВУЄТЕ СЕБЕ”

Уважно прочитайте запропоновані запитання і дайте відповіді «так» або «ні»:

Чи можете ви...

- ...у будь-який момент залишити свої справи і зайнятися дитиною?
- ...порадитися з дитиною, незважаючи на її вік?
- ...зізнатися дитині, що припустилися помилки у ставленні до неї?
- ...вибачитися перед дитиною, якщо не мали рації?
- ...опанувати себе і зберігати спокій, навіть якщо вчинок дитини викликає обурення?
- ...уявити себе у ролі дитини?
- ...стати для дитини доброю феєю (добрим чарівником)?
- ...розповісти дитині повчальний випадок зі свого дитинства, який покаже вас у не вигідному світлі?
- ...завжди утримуватися від слів, які можуть образити дитину?
- ...пообіцяти виконати будь-яке бажання за гарну поведінку?
- ...виділити хоча б один день, коли дитина зможе робити, що захоче, і не втручатися, якщо навіть вам здаватиметься, що це необхідно?
- ...не реагувати, якщо ваша дитина вдарила чи штовхнула іншу, а та дала їй відсіч?
- ...устояти перед дитячими примхами і слізьми?
- ...поставити перед дитиною посильне для неї завдання і не допомагати їй, навіть якщо бачите її невірність і невміння?
- ...подолати бажання віддати дитині все найкраще на шкоду іншим членам сім'ї?

КЛЮЧ:

Підрахуйте суму балів: за кожну відповідь “так” ставте 2 бали, за “можу, але не завжди” – 1 бал, за “ні” – 0 балів.

21 – 30 балів. Ви прагнете не тільки зрозуміти дитину, а й пізнати її, ставитеся до неї з повагою, дотримуєтеся прогресивних принципів виховання і постійної лінії поведінки. Інакше кажучи, ви дієте правильно і можете сподіватися на добрі результати.

11 – 20 балів. Дбати про дитину – для вас найважливіше. Ви маєте здібності вихователя, але не завжди дієте послідовно і цілеспрямовано. Іноді ви ставитеся до дитини занадто суворо, іноді – надто поступливо. Ви схильні до компромісів, які послаблюють ефективність виховання. Вам слід замислитися над своїм підходом до виховання, виробити чітку лінію поведінки.

До 11 балів. Справи з вихованням у вас кепські. Вам бракує знань або бажання (а можливо, і того, і того), щоб допомогти дитині стати особистістю. Радимо подбати про поповнення знань з педагогіки і психології сімейних стосунків, а також звернутися за консультацією до фахівців.

Інтерв'ю вихователів

Шановні колеги, для ефективного забезпечення соціального партнерства з сім'ями вихованців просимо вас відповісти на наступні питання:

1. Розставте свої цілі у взаємодії з сім'ями вихованців

- Залучити батьків до проблем виховання дітей в д \ с
- Матеріально-господарська допомога
- Правильна організація дозвілля дітей і батьків
- Дотримання всіх вимог вихователя
- Інше...

2. Якими способами, методами, прийомами Ви користуєтеся в повсякденній роботі з батьками:

3. Що на ваш погляд може зацікавити батьків в партнерських відносинах з дошкільним закладом?

4. Яку ініціативу в організації освітнього процесу виявляють батьки вашої групи.

5. Яким чином ви підтримуєте цю ініціативу?

6. З якими запитами звертаються до вас батьки?

7. Як ви задовольняєте запити батьків?

8. Як впливає сімейна атмосфера на сприйняття дитиною себе?

9. Які компоненти соціальної компетентності дошкільника формуються в родині?

10. Як педагоги ЗДО можуть допомогти батькам у процесі соціалізації дошкільника?

Семінар-тренінг для батьків

«Затишна родина для вашої дитини»

Дата проведення: 08.02.2021

Учасники: батьки

Кількість учасників: 20 осіб

Зміст

I. Теоретична частина

1.1. Інформаційне повідомлення «Затишна родина для Вашої дитини» (5 хв.)

II. Практична частина (тренінгові вправи)

2.1. Знайомство «Бейджики» (3 хв)

2.2. Вправа « Я в сім'ї» «Я в соціумі» (8 хв.)

2.3. Народна мудрість про матір (5 хв.)

2.4. Мозковий штурм «Портрет ідеальної мами» (5 хв.)

2.5. Вправа «Я-мама» (10 хв.)

2.6. Вправа «Розбите серце» (7 хв)

2.7. Експеримент «Склянка води» (4 хв.)

2.8. Перегляд мультимедійної презентації «Улюблені іграшки нашої родини», виступи батьків (15 хв)

2.9. Перегляд мультимедійної презентації «Рецепт доброго дня» (3хв)

2.11. Рефлексія (5 хв.)

(Тривалість заняття 1 год 10 хв)

I. Теоретична частина

Шановні батьки! Щиро вітаємо Вас у нашому дошкільному закладі.

Сьогоднішня наша зустріч буде присвячена родинному вихованню дітей. На жаль, в клопотах буденного життя ми часто забуваємо про те, наскільки значуща для малюка буває батьківська ласкава і привітна усмішка. Як раптово підіймає настрій вашої дитини ласкавий дотик, поцілунок голівки. І навіть не уявляємо, що кожного вечора ваші синочки та донечки з нетерпінням чекають

тихої колисаночки, цікавої казочки, якщо, навіть, і чули її багато-багато разів.. Ваші найцінніші і найдорожчі малюки прагнуть уваги, вимагають терпіння. Тому мета сьогоднішнього заняття – допомогти вам створити сприятливий сімейний мікроклімат та підвищити психологічну культуру сім'ї.

Коли в сім'ї народжується дитина, то велике щастя і велике випробування для подружжя: випробування справжньої любові – взаємного піклування, небайдужості, взаємодомоги. Батьки – не тільки перші вихователі своєї дитини, а й найголовніші творці її особистості. Від багатьох якостей характеру кожного з батьків, від того емоційно-психологічного клімату сім'ї, який визначається відносинами між подружжям, від взаємної любові і любові до своєї дитини залежить її розвиток і формування особистості.

Діти в сім'ї – це додаткові клопоти, це повне чи часткове “випадання” батьків із суспільного життя, це зречення хоча б на деякий час улюбленої справи, відмова від зустрічей із друзями, зменшення часу на дозвілля... Виховання дитини – справа нелегка, але доступна кожній дорослій людині, якщо вона буде навчатися основ сімейної педагогіки, підвищувати рівень своєї педагогічної культури. Збудувати сімейне щастя може лише той, хто постійно примушує свою душу трудитися, хто об'єднаний спільною метою й інтересами, спирається у спільному житті на високі загальнолюдські цінності. Виховання в сім'ї відбувається безперервно, а в основі його лежить особистий приклад поведінки батьків, культура їх взаємовідносин та ставлення до інших. А любов до дитини – одна з найважливіших умов успішного виховання.

На жаль, сучасному малюкові доводиться жити в умовах підвищеного стресу. Причиною неадекватної поведінки дитини, психічних розладів можуть стати навіть побутові розмови батьків із малюком. Адже більшість дорослих часто зовсім не звертають увагу на дрібні зауваження, висловлювання, які зазвичай використовують у своєму мовленні. Насильство і примус у вихованні лише шкодять. Зовні, підкоряючись наказу, дитина залишається при своїй думці, а до вказівок дорослого ставиться вороже. Так у стосунках дітей і батьків з'являється відчуження.

Про те, якими мають бути стосунки в родині, ми поговоримо трохи згодом. А поки що познайомимось.

II. Практична частина, тренінгові вправи

1.1. Знайомство «Бейджики»

В умовах дистанційного зібрання ми не зможемо виготовити паперові бейджики, але ми зможемо написати в загальному чаті свої імена.

1.2. «Я в соціумі»:

Імена один одного ми вже знаємо, а от зараз спробуємо познайомитися ближче за допомогою наступної вправи.

Уявіть, що у вас є певна сума грошей. Ви вирішили завести вдома зоопарк, але придбати можете лише ту тваринку, на яку вистачить коштів, а не ту, яку хочете. Напишіть назву цієї тварини і 3 якості, за якою можна її охарактеризувати. Пройшов час, ви збагатилися і маєте можливість придбати ту тваринку, про яку давно мріяли. Напишіть цю тваринку і 3 якості, за якими можна її охарактеризувати.

Інтерпретація: Всі ми з вами досить різні і по-різному поводимо себе вдома і на роботі. Але самі того не розуміючи, інколи переносимо робочий настрій в сім'ю і навпаки. Тому, 1 тваринка – ваш образ в соціумі, 2 тваринка – ви вдома.

1.3. Вправа « Народна мудрість – про матір»

Учасникам пропонується низка народних приказок і прислів'їв про матір:

- На сонці тепло, а біля матері – добро;
- Дитина плаче, а матері – боляче;
- Справжня мати – і лає, і карає, та від серця не відриває;
- Матері – ні купити, ні заслужити.

Шановні учасниці, доповніть цей перелік своїми прислів'ями, які ви знаєте про матір.

Вихователь:

У кожного з вас є життєві досягнення. Є речі, які ви умієте робити найкраще за всіх, можливо щось виходить не так гарно, як хотілося б. Тож давайте визначимось, на чому нам треба зосередитись?

1.4. Вправа “Я – мама”

На приготованих заздалегідь аркушах паперу, прошу написати: “Що я вмію робити? А далі в стовпчик:

найкраще –.....

задовільно –.....

не вмію –.....

чого можу навчити свою дитину – ..

Доповніть будь ласка декількома фактами про себе ці рядки.

Як Ви гадаєте, чого б хотіла навчитися, досягти кожна мати, і що цьому заважає?”

Вихователь:

Протягом життя жінки часто запитують у себе: «Чи хороша я мама?». Тож давайте разом визначимо. Якою має бути ідеальна мама?

1.5. “Портрет ідеальної мами” (мозковий штурм)

Учасницям пропонується визначити характеристики ідеальної матері та написати їх у загальний чат. Вихователь зачитує риси ідеальної мами, що були визначені колективно.

Вихователь: Дуже важко знайти батьків, які б не любили своїх синів і доньок.

Але, на жаль, не всі діти відчують батьківську любов. Велика частина батьків не вміє донести свої почуття до дитячого серця. Вони вважають, що їхня любов настільки очевидна, що дитина не може про неї не знати.

Психологи стверджують, що існує кілька основних способів, за допомогою яких не тільки діти, а й усі люди виявляють і сприймають любов. Їх п'ять: дотик; слова заохочення; час, проведений разом; допомога; подарунки.

1.6. Пропоную вашій увазі вправу «Розбите серце». Будь ласка, погляньте на розбите серце. Давайте зберемо його і подивимось, що вийде. Ви щойно зібрали

велике серце любові. Це 5 шляхів до серця дитини. Давайте обговоримо кожне з них. (Рис.1)

1.7. Експеримент «Склянка води»

Нам потрібні:

- склянка води – дитина
(чиста, проста, наївна)
- сіль – грубі, солоні слова;
- перець – пекучі образливі слова;
- грудка землі – неухважність до дитини, байдужість.

Рисунок 1

Усе добре змішуємо – отримуємо стан дитини. Скільки часу мине, доки все осяде, забудеться?

А варто лише легенько збовтати – і все підніметься на поверхню. А це знову стреси, неврози.

Висновок: Шановні батьки, допоможіть дитині! Адже сім'я створюється для маленької людини середовище для любові, довіри, розуміння. Батьківська любов творить дива!

1.8. Час, проведений разом з дитиною робить важливий внесок у сімейні взаємини, вкладає в душу дитини спокій і тепло.

Пропонуємо вам переглянути мультимедійну презентацію «Улюблені ігри нашої родини» (Рис. 2,3,4,5)

Вихователь:

Вашу дитину виховують кожна хвилина життя, кожен куточок землі, кожен крок. Слово. Справа, з яким її особистість стикається ніби випадково, мимоволі. Скільки треба щастя: чотири рази обійняти в день – щоб вижити, 12 – це норма, більше – це щастя!

Родина Христини

Сім'я Катерини дуже полюбляє книги. В їхній родині книги займають одне з найважливіших місць. Мама разом з Христиною полюбляють розмальовувати картинки, читають казки та імітують цих казкових героїв. Також грають в Сортери для малюків (будиночки, кубики, машинки з фігурками для сортування, дошки (BusyBoard).

Рисунок 2

Родина Тимофія

Гра — це завжди — і розвиток, і терапія, і адаптація. Сучасне покоління дітей не отримує необхідної кількості стимулів у різних каналах сприймання. Родина Тимоші використовують ігри з кінетичним піском та пластиліном. На вихідних відвідують кімнати розваг всі разом. Часто з батьком грають в настільний футбол, баскетбол. Родина Тимофія часто вибираються до парку атракціонів та весело проводять час.

Рисунок 3

Родина Мар'яни

Мар'яша дуже активна дівчинка і дуже полюбляє сюжетно-рольові ігри, а найголовніша перевага ігор цієї родини — живий діалог з іншими дітьми чи дорослими. А це прекрасний спосіб навчити дитину спілкуванню та дисципліні, вмінню вигравати та програвати. Іншими словами, за допомогою ігор у Мар'яни розвиваються основи найважливіших соціальних навичок, які йому знадобляться протягом усього життя.

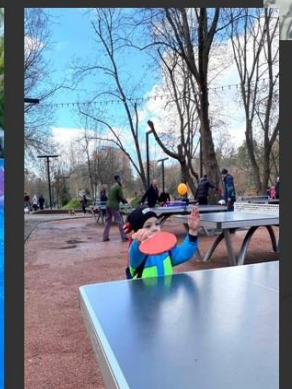
Улюблені та щоденні ігри цієї родини : «Лікарня» , «Кухарі» та «Магазин»

Рисунок 4

Родина Іланчика

Батьки Ілана не тільки організують заняття фізичними вправами, а й надають допомогу, разом із ним ковзають на санках, грають у теніс, бадмінтон, городки, плавають. Приклад батьків захоплює Ілана й крім того, полегшує засвоєння знань і рухливих навичок. Кожну вільну хвилину Ілан разом з батьком вигадують собі захопливу гру та відтворюють її.

1.9. Перегляд мультимедійної презентації «Рецепт гарного дня»

1.10. Вправа на рефлексію «Мені було цікаво...»

Всеобуч «Сімейні традиції та цінності у вихованні дітей»

Мета: формування у батьків і вихованців гуртка уявлення про сімейні цінності в сучасних сім'ях; створити передумови для формування у присутніх ставлення до родини як однієї з головних життєвих цінностей; «обмін» сімейними традиціями з подальшим застосуванням останніх у всебічному розвитку і вихованні дітей; показати важливу роль цінностей в кожній сім'ї; створити ситуацію успіху кожної сім'ї; актуалізація досвіду і знань про культурні цінності в сім'ях, формувати вміння долати бар'єри в спілкуванні, розкривати механізми співпраці, діяти, як трикутник партнерства – педагог – батьки – діти.

Хід заходу

I. Вступна частина

1.1 Слово педагога.

Привітання з учасниками зборів. Педагог пропонує прийняти загальні правила проведення зборів. За необхідності або за бажанням учасники можуть доповнити перелік правил.

- Довірливий стиль спілкування.
- Спілкування за принципом "тут і зараз" (говорити тільки про те, що хвилює учасників в даний момент, і обговорювати те, що відбувається).
- Щирість в спілкуванні (говорити тільки те, що дійсно відчуваємо, або мовчати; відкрито виражати свої почуття по відношенню до дій інших учасників).
- Активність, постійна участь у роботі.

1.2 Вправа «Квіткатест»

Необхідно обрати із пелюсток квітки, колір якої асоціюється із своїм настроєм, а також проговорити свої очікування від зустрічі.

Таблиця відповідності кольору і стану розміщується на слайді.

Червоний - активне прагнення до діяльності.

Жовтий - позитивний емоційний стан.

Зелений - спокійний стан.

Синій - прагнення до визнання.

Коричневий - напруга.

Чорний - стан хвилювання.

Білий - важко щось відповісти.

1.4 Практикум-гра «Кошик асоціацій»

Педагог пропонує учасникам зборів продовжити фразу

«Сім'я – це...» і написати свої думки у загальний чат.

Прогнозовані варіанти відповідей:

Сім'я - це душі вогник

Сім'я - це близькі люди

Сім'я - це віра, надія і любов

Сім'я - це люблячі люди, що підтримують у важку хвилину

Сім'я - це найцінніше, що є у нас

(Аналіз запропонованих відповідей)

1.3 Слово педагога

А от як тлумачить поняття «сім'я» тлумачний словник: «Група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом; сім'я. (Академічний тлумачний словник).

Цінність сім'ї як найважливішого інституту виховання і соціалізації дітей ніколи не викликала сумнівів. Те, що несе в собі сім'я, неможливо замінити нічим. Істинні духовні цінності людини можливо, зберегти тільки в родині, а передати їх, тільки через дітей.

Дитинство - унікальний період в житті людини, в процесі якого формується здоров'я і здійснюється розвиток особистості. Водночас це період, протягом якого дитина знаходиться в повній залежності від навколишніх його дорослих - батьків і педагогів. Колись Альберт Ліханов сказав дуже мудрі слова: «Діти однакові, точніше, рівні. Вони рівні й однакові - перед добром і злом. Діти спочатку походять на промокашки: вбирають в себе все, що грамотно або потворно написано батьками»

На кожних батьківських зборах, у дитячому садочку, школі, тепер і в закладі позашкільної освіти ви, мабуть, неодноразово чули, що найголовніше для кожної дитини - щоб його любили таким, який він є. Ми, дорослі, повинні поважати дитяче бажання бути хорошими і пам'ятати, що ваш син, ваша дочка - така ж людина, як і ви, його душа, явно протестує, коли хтось намагається зробити його іграшкою свого бажання.

1.6 Практикум-гра "Психологічна зарядка"

Батькам пропонується виконати певні рухи, якщо вони згодні з даними висловлюваннями:

- Якщо у вашій родині час від часу виникають "напади неслухняності" - поплескайте в долоні.
- Якщо ви вважаєте, що найефективнішим покаранням для дитини є позбавлення задоволення - кивніть головою.
- Якщо ви дитину частіше хвалите, ніж лаєте і караєте - доторкніться до кінчика носа.
- Якщо ви вважаєте себе хорошим батьком - постукайте кулачком в груди.
- Якщо у вас виникають будь-які складності або непорозуміння зі своєю дитиною - моргніть правим оком.
- Чи буває у вашій родині так: ви караєте дитину, а інші члени родини тут же починають дорікати вас в зайвій суворості і втішати дитину - то тупни ногою.
- Якщо ви вважаєте, що у вихованні дітей головне - приклад дорослих - посміхніться.
- Якщо ви робите все можливе, щоб вашій дитині було комфортно в сім'ї - погладьте себе по голові.

II. Оголошення теми і мети зборів.

III. Основна частина.

3.1 Слово педагога.

Ми часто чуємо ці слова - моральність, аморальний вчинок, високоморальна людина. А все ж що ж таке моральність? Моральність - це вміння і бажання

людини жити за моральними нормами, правилами, принципами. Моральні якості не передаються у спадок як інтелектуальні здібності чи зовнішні дані, їх треба виховувати. Яким чином їх виховувати - ми сьогодні і будемо вести розмову. Як би багато ми не говорили про вплив на дитину вулиці і засобів масової інформації, соціологічні дослідження показують, що вплив сім'ї на дитину сильніший, ніж вплив таких чинників, як школа, засоби масової інформації, вулиця.

Як бачимо з попередньої роботи, слово «сім'я» зрозуміле всім, як «хліб» і «вода». Воно з першої миті життя поряд із нами. Сім'я - це дід, тато і мама, близькі люди. Це загальні турботи, радості і справи. Це любов і щастя.

3.2 Робота в групах «Дерево цінностей»

Що найважливіше в сім'ї? Дуже важко однозначно відповісти на це питання. Любов? Взаєморозуміння? Турбота та участь? А може самовідданість і працьовитість? Або суворе дотримання сімейних цінностей?

А що Ви розумієте під значенням визначення слова «цінності»?

(Розглядаючи дерево цінностей, розміщене на слайді, батьки висловлюють свої думки.)

Узагальнення всього одержаного.

3.3 Слово педагога

З усіх перерахованих цінностей нас з Вами найбільше цікавлять сімейні цінності. Але сьогодні, мені б хотілося, більш докладно зупинитися на сімейних традиціях. З великою вірогідністю можна припустити, що при згадці словосполучення сімейні традиції у більшості людей виникають асоціації зі словами «будинок», «родичі», «батьки», «діти». І дійсно, якщо закрити очі, і подумки вимовити слово «дитинство», то разом з близькими і рідними людьми і домашнім затишком рідного дому в думках виникають й інші асоціації, щось таке, що притаманне тільки вашій сім'ї. Ось саме це «щось» і можна назвати «сімейною традицією». Ці спогади знаходяться глибоко в людській свідомості, оскільки дії, які ми маємо на увазі під поняттям «сімейні традиції» неодноразово повторювалися з раннього

дитинства. Якщо у вашій родині не було усталених традицій, в пам'яті вимальовуються інші спогади з дитячих років - зазвичай яскраві і барвисті, але вони не мають відношення до сім'ї.

3.4 Презентація «Традиції сім'ї очима дітей»

Вихованці презентують результати своєї роботи з підготовки до зборів. Це не обов'язково має бути саме презентація. Можливе виконання у вигляді колажу, малюнку, текстового повідомлення тощо.

3.5 Вправа «Цеглинки моєї сім'ї» Педагог пропонує з розміщених на стіні основних понять на сімейних цінностей вибрати поняття, які є фундаментом в сімейних відносинах. Виходить по одному представнику від групи, пояснюючи чому група вибрала саме те чи інше поняття. (Рис.1)

3.6 Слово педагога

Для доброї сім'ї характерно: повага один до одного, чесність, бажання бути разом, подібність інтересів і життєвих цінностей. У здоровій сімейній системі кожна людина пов'язаний з усіма членами родини, є спільна мета та плани, члени родини підтримують одне одного, довіряють один одному, спільно проводять дозвілля, є сімейні ритуали і правила, вони з задоволенням спілкуються один з одним, дбають про дітей. з сім'ї складаються уявлення дитини про справедливість, ввічливості, уважності, доброту, про чесності, про співчуття, про правила поведінки в суспільстві.

3.7 Підведення результатів фотоконкурсу «Недільні варенички» та «Я татусю допомагаю» (Рис. 2, 3,4,5)

3.8 Слово педагога

Головні цінності життя під загрозою зникнення. Сім'я це збірний елемент багатьох факторів.

Сім'я - для дитини, це місце її народження і становлення, це певний морально-психологічний клімат, це школа відносин з людьми. Саме в родині складаються уявлення дитини про добро і зло, про порядність, про шанобливе ставлення до цінностей і матеріальним, і духовним, і сімейним. Саме з близькими людьми в родині він переживає почуття любові, дружби,

обов'язку, відповідальності, справедливості. Всі ми люди, з різною освітою, різними характерами, різними поглядами на життя, з різними долями, але є одне, що об'єднує всіх вас, - це ваші діти, хлопчики і дівчатка, які можуть стати горем чи радістю. Діти - це наші дзеркала. Всі погані звички, які є у нас з часом будуть і в наших дітях.

3.9 Розробка пам'ятки заповідей.

Педагог пропонує об'єднатися батькам та дітям і спільно розробити памятку заповідей щасливої сім'ї.

Сучасна українська сім'я – це духовний храм сучасної України.

Сім'я – це творчо розвинені культурні цінності і взаємини.

Сім'я - це святиня людського духу, кохання, добра, щирого щоденного спілкування, поваги теплоти людських сердець.

Сім'я – хранителька моральних чеснот, національних звичаїв та традицій, пам'яті предків та невтомна плекальниця родоводу, совісті та честі минулих, сучасних та прийдешніх поколінь.

Сім'я – вихователька високої духовності, гуманізму, характеру та патріотизму.

У сім'ї шліфуються найтонші грані людини – громадянина, людини – трудівника, людини – культурної особистості.

Пам'ятай культурні традиції, звичаї, ідеали та здобутки рідного народу. Вивчай їх та відображай в своєму житті.

Старайся пізнати свої недоліки та переваги.

Виховуй в собі справедливість, хоробрість, дисциплінованість, охайність, лагідність та правдивість.

Люби та захищай природу. Вона є джерелом добра.

Шануй старість. Ніколи не забувай батьків.

Праця – це твій неминучий обов'язок. Лише через працю досягається успіх в житті і можна стати людиною освіченою, культурною і мудрою.

III. Підбиття підсумку

Ваші емоції та відчуття за результатом заходу? Чи цікаво та корисно Вам було?

Рисунок 5

Рисунок 2

Рисунок 3

Рисунок 4

Рисунок 5

Круглий стіл для батьків «Проблеми дитини»

Мета: сприяти згуртуванню батьківського колективу, формувати позитивний мікроклімат у ньому; ознайомити батьків із різними типами автоматичних реакцій і відповідей на звертання дітей; вчити батьків відстежувати автоматичні реакції під час спілкування з дитиною;

Повторення правил роботи в групі:

- Звертатись одне до одного на ім'я і на «ти».
- Говорити по черзі.
- Слухати одне одного не перебиваючи.
- Відверто висловлювати свої думки та почуття, що виникають «тут і тепер».
- Уникати безпосередніх оцінювань одне одного.

Хід «Круглого столу»

1. «Інвентаризація проблем»

Батькам пропонують обдумати та написати в загальний чат по 2-3 проблеми, які виникають під час спілкування з дітьми. Вихователь читає їх та разом з батьками розподіляє на три категорії: «проблеми дитини», «мої проблеми», «наші спільні проблеми». Обговорення результатів.

2. Вправа «Ідеальні батько, мати та дитина»

На приготованих аркушах паперу, поділеному навпіл, записати ідеальні якості батьків та дитини. Узагальнення результатів під час обговорення.

Ознайомлення з принципом безумовного сприйняття дитини

Сьогодні психологи довели, що розвиток дитини з раннього віку безпосередньо залежить від спілкування. Дитина, яка повноцінно харчується і гарно доглянута, але позбавлена постійних контактів з дорослими, погано розвивається не лише психічно, але й фізично. Вона постійно відчуває потребу в емоційному спілкуванні. Проте спілкування може бути не лише корисним, але й шкідливим.

Якщо дорослий не показує дитині свої добрі почуття, занадто вимогливий і суворий, дитина може вважати, що її не люблять, що вона в

сім'ї зайва тощо. Неправильний стиль спілкування негативно впливає на психіку дитини, на формування її особистості, а отже, і на її долю.

Існують п'ять рівнів спілкування:

- 1 *Формальний рівень.* Спілкування чужих. Це ліпше, ніж мовчання, але партнерів ніщо не пов'язує.
- 2 *Рівень фактів.* Спілкування знайомих. Обговорюють факти, новини, чутки, але нічого з особистих думок, нічого — про себе.
- 3 *Рівень ідей.* У спілкуванні задіяний наш розум, але не почуття.
- 4 *Рівень почуттів.* Спілкуються про те, що бентежить, розчаровує, непокоїть. Відображує єднання ідей і думок, емоцій і почуттів, зокрема любові.
- 5 *Рівень повної цілісності.* У спілкуванні люди цілком відкриваються одне одному. Це ті рідкісні випадки, коли емоційна близькість досягає вершин.

Лише родини, у яких спілкування відбувається на 4-5 рівнях, можуть бути щасливими. Адже «проблемні», «важкі», «неслухняні» діти — завжди результат неправильно сформованих стосунків у родині.

А який рівень спілкування у вашій родині?

Обговорення питання.

3. Вправа «Я люблю свою дитину»

Батькам пропонують заплющити очі, уявити свою дитину і вирішити для себе: «Я буду любити свою дитину, навіть якщо вона негарна і зірок з неба не хапає. Я буду любити її, навіть коли вона не виправдає моїх надій. Я буду любити її, хоч би якою вона не була, хоч би що вчинила. Це не означає, що будь-який її вчинок я схвалюю. Це значить, що я люблю її, навіть якщо її поведінка має бути кращою. Я люблю просто тому, що це мій син чи моя донька».

4. Рефлексія

Які враження у вас склалися? Що сподобалось і не сподобалось? Чому?
Що було найбільш корисним для вас?

Літературний вечір для батьків «У добра очі лагідні»

Мета: продовжувати здійснювати психологічну просвіту батьків щодо проблеми виховання дітей дошкільного віку, розвивати навички батьківсько-дитячого спілкування та виховання позитивних рис характеру дітей.

Хід літературного вечора

1. Вправа «Привітання» (5 хв)

Мета: привітатися, сприяти зниженню емоційного напруження, покращити настрій.

Хід вправи

Батькам надається декілька хвилин на підготовку, а потім вони по черзі вітають одне одного за допомогою рухів тіла та міміки, не користуючись словами.

2. Метафора «Річка та береги» (10 хв)

Мета: на емоційно-смісловому рівні допомогти учасникам усвідомити роль батьківського впливу на становлення особистості дитини та формування у неї такої риси характеру, як доброта.

Хід проведення

Психолог розповідає метафору.

— Мені подобається порівнювати дитину з водою. Це річка весела та стрімка, бурхлива або ж глибока та повільна. Вона пливе собі, куди їй заманеться, рухається вільно та невимушено. Але рух кожної річки визначає її русло, ті береги, яких ми називаємо «батьками». Вони завжди ніби попереду, визначають основне спрямування її руху.

Якщо батьки знають, як виховувати дитину, мають свої стійкі ціннісні настанови, розуміють, що є важливим для дитини, то це береги міцні, надійні. Тоді й річка почуватиметься захищеною та більш впевненою.

Де ви бачили такі береги, які б тиснули на річку чи змушували в плисти в інший бік? Річка пливе вільно відповідно до своєї природи, але береги дещо скеровують її рух. Річка, яка не має берегів, розтікається поступово перетворюючись на болото. Так і дитина, яка не відчуває підтримки, розумного

контролю з боку батьків, не має життєвих орієнтирів, чіткого усвідомлення своїх справжніх бажань та потреб, тому часто потрапляє під чужий вплив або тиск оточення.

Діти наслідують своїх батьків, вони ніби віддзеркалюють їхню поведінку, манери спілкування, але головне — засвоюють саме ті цінності, ті головні життєві принципи, які сповідують батьки. Тому помиляються ті батьки, які впевнені, що дитина буде робити так, «як я кажу». Насправді ж вона буде робити так, «як я роблю». Тому батькам важливо бути послідовними у думках, переконаннях і діях.

Вправу обговорюють.

3. Вправа «Прислів'я про добро» (20 хв)

Мета: з'ясувати, як батьки сприймають поняття «добро» і як вони до нього ставляться.

Хід проведення

Батьки по черзі зачитують різні прислів'я про добро, пояснюють їх та висловлюють свою думку стосовно кожного прислів'я.

Прислів'я для батьків:

- Буде добре, як мине зле.
- Будь добрим — бідним станеш.
- Від добра ніхто не тікає.
- Від добра добра не шукають.
- Все добре, що добре кінчається.
- Добре чути далеко, а зле ще далі.
- Добре ім'я краще від багатства.
- Добре роби — добре й буде.
- Добро треба шукати, а зло саме прийде.
- Добрий, хоч до рани прикладай.
- Доброго і корчма не зіпсує, а злого і церква не направить.
- Доброму всюди добре.
- Добро пушить, а лихо сушить.

- усіма добрий — собі лихий.
- Кого добро нагріє, той дуріє.
- Як не було добра змалку, то не буде до останку.
- Світ не без добрих людей.
- Там добре, де нас нема.

4. Твори для батьківських роздумів

Хто найкращий майстер на землі

Українська народна казка

В одному селі жінки вирішили продемонструвати свою майстерність. Домовилися, що у неділю всі прийдуть на майдан і принесуть найкраще з того, що зробили своїми руками.

У призначений день усі жінки прийшли на сільський майдан і принесли безліч дивовижних речей. У тих, кому громада доручила назвати найкращих майстринь, очі розбіглися: тут білі і гаптовані золотом та сріблом шовкові покривала, і тонкі мережані занавіски з вив'язаними на них дивними птахами, і вишиті рушники...

Але переможницею стала жінка, що не принесла ні вишиванок, ні мережива. Вона прийшла зі своїм п'ятирічним сином Петрусем. У руках хлопчик тримав жайворонка, його сам вирізав з дерева. Приклав Петрусь жайворонка до губ – заспівала, защебетала пташка, як жива. Усі завмерли на майдані, усіх зачарувала пісня. І раптом у блакитному небі заспівав справжній жайворонок. якого привабив спів на землі.

»Хто виховав розумну і добру людину, - найкращий майстер на землі», - таке було рішення найстарших.

Гіркі сльози матері

Педагогічний етюд (Любомира Калуська)

Кохання поєднало у шлюбі двох людей: її та його. Були молоді, гарні і щасливі. Народилося двоє синочків. Хтось, очевидно, позаздрив їхньому щастю, наче хтось наврочив. Важко знайти хто тому виною. Мабуть, обоє.

Чоловік любив себе значно більше, ніж дружину і дітей. А вічно заклопотана дружина розривалась між роботою, синами і чоловіком. Була доброю господинею. Прагнула вчасно нагодувати, прибрати. Часу було обмаль, а на себе й поготів. Чоловік перестав її помічати. Стала для нього байдужою і нецікавою. З'являлись та змінювались жінки, друзі, товариство. Однак жодного разу не з'являлось бажання підставити своє міцне чоловіче плече під тягар домашніх клопотів, з якими вставала і лягала замучена жінка, мати його синочків.

Та й зрештою і сини стали для нього чужі та байдужі. Не переобтяжував себе клопотами, коли діти хворіли, коли виникали проблеми у юнацькому віці, коли на материну мізерну заробітну плату лікаря ледве зводили кінці з кінцями. Врешті залишив сім'ю.

А син росли. Росли без батьківської ласки, вимогливості, з безмежною, жертвовною, самовідданою любов'ю матері, яка і далі брала всі турботи на себе. Жаліла, що без батька ростуть. Тому до праці не залучала, від житейських турбот як могла відгорожувала, все, що найкаше – було для них, для синочків.

Пройшли роки. Повиростали сини. Та нема у матері щастя-радісті. Не звикли сини працювати, розсівати навколо себе любов, добро, милосердя. Виросли егоїстами, які визнають тільки свої інтереси.

Гірко матері на душі. Страшно від думки, що пішли сини у світ черствими людьми. Але ще теплиться надія... А може, ще проллється скупкою сльозою вини синівська ніжність на змарнілу, спрацьовану і згорьовану мамину щоку.

Окрадене дитинство

Галина Кочкодан

Татусю! Татку!

Дай футбол дивитись!

Мамусю, глянь-но!

Хліб он у плиті!

До кого тій дитині прихилитись?

До кого слово мовить в самоті?
То добре, коли братик є, а чи сестричка.
Та в багатьох родинах їх нема.
А так же знати хочеться, чому росте травичка,
Чому є осінь, літо чи зима...
А навіть коли й є сестра чи братик...
У них свої сто тисяч «що» й «чому».
Вони також хотіли б щось спитати.
Чи щось сказати... Та нема кому.
Бо зайняті завжди матуся й тато
Роботою, турботою про дім.
І стали поступово забувати
Про тих дітей, котрі живуть у нім.
Ні-ні, вони, звичайно, люблять чадо,
Бо то ж кровинка їхня, їх дитя.
Вони годують, одягають радо.
Нема лиш спілкування, співчуття,
Нема коли бесідувати з сином.
Нема часу пораду дати дочці...
Й несе дитя ту батківську провину
У незможній, кволій ще руці.
Ми не вчимо, як жити їм на світі,
І в страху Божому вони в нас не ростуть.
А хижий світ натягує вже сіті
Й засмоктує, немов жорстокий спрут.

5. Рефлексія (10 хв)

Консультація «Виховуємо хлопчика, виховуємо дівчинку»

Дівчинці необхідно почуватися дівчинкою. Деякі батьки, чекаючи сина, прагнуть виховати хлопчика зі своєї доньки: купують одяг та іграшки, призначені для хлопчиків, записують до спортивних секцій, куди ходять переважно хлопчики. Ставши вже дорослими, такі дівчатка, намагаються уподібнитися до чоловіків і не можуть створити нормальні стосунки з людьми. Це руйнує їхнє подальше життя й заважає нормальному розвитку жіночого організму.

Жінка потребує підтвердження того, що її люблять. Їй частіше необхідно чути, що її люблять рідні.

- Я тебе так люблю.
- Ти у мене просто диво, подарунок долі.
- Ти найдивовижніше, найпрекрасніше створіння.
- Ти прикрашаєш моє життя.

Позбавлена заохочень дівчинка прагне уподібнюватися хлопчикові і досягати успіхів, щоб діставати схвалення. Але це не зробить її щасливою, оскільки їй потрібна любов. Багато жінок, неправильно вихованих, прагнуть досягнень, кар'єри, великого заробітку, але ще більше почуваються знедоленими і позбавленими любові.

Пам'ятайте: дівчинка доглядає за будинком не для того, щоб діставати схвалення, а тільки тому, що вона відчуває радість, коли підтримує гармонію в домі. Жінка завжди відчуває радість і щастя, коли навколо неї гармонія. Жіноча енергія дає дівчинці здатність до співчуття, співпереживання. Для хлопчиків життя приготувало інші завдання, тому вони з деяких пір ховають свою чутливу душу і здатність до співпереживання глибоко усередині. Їм потрібно вирости чоловіками, а це означає бути зовні сильним і захищеним, жорстким.

Чим більше батьки вимагають від дівчинки чоловічої реалізації і поведінки, тим жорсткішою, різкішою і стриманішою вона стає.

З 5-6 років у хлопчика виникає інша потреба, ніж просто почуватися коханим. Хлопчик приходить у цей світ для створення чогось свого. Чоловікам дуже важливо бачити й отримувати задоволення від того реального, що вони створили на цьому світі. Це суто чоловіча риса. Що б не створювала жінка, вона хоче отримати за це любов. Тому будь-яка реалізація в соціумі, досягнення для жінки пов'язані з очікуванням любові за це. Для чоловіка головне — саме досягнення. Чоловік прагне бути першим і кращим.

Потреба в захопленні виявляється в хлопчика ще змалку. Вона не завжди усвідомлена, проте це його невід'ємна потреба. Коли батьки дивляться на сина й захоплюються його якостями, властивими чоловічій статі, він набуває упевненості, яка допомагає йому виробити чоловічі риси вдачі і реалізувати чоловічий потенціал, у ньому закладений. Разом з тим у ньому прокидається відчуття подяки до батьків, і між ними встановлюються міцні стосунки любові.

Консультація «Домашні обов'язки»

Чому ця сторона сімейного життя викликає в нас стільки негативних емоцій?

По-перше, це питання справедливості – рідко буває, щоб навантаження ділилося порівну між всіма членами родини. Завжди знайдеться привід для образ.

По-друге, це питанн зіткнення стереотипів та звичок: у дорослих членів родини (тим більше у дітей) можуть бути зовсім різні уявлення про акуратність та безлад.

По-третє, багато батьків відчувають занепокоєння: якщо у дитини не буде звички до повсякденної праці, вміння зродити свою домівку затишною, це відобразиться на її майбутньому сімейному житті. Особливо ця тривога характерна для батьків дівчинки. Вважається, що вони повинні бути готовими до постійної демонстрації майбутнім родичам свої господарі таланти.

Ділимо обов'язки на всіх

Якщо у вашій родині це проблема, слід повернутися знову до розподілу домашніх справ між всіма членами родини. Обговорювати це краще на родинній раді, з обов'язковою участю дітей.

— Спочатку спробуємо розподілити всі обов'язки на постійні і тимчасові. Наприклад, постійні – прибирання, миття посуду, прання, прогулянки з собакою та інше. Тимчасові – генеральне прибирання, ремонт, миття вікон та інше.

— Тепер потрібно виділити з них чоловічі, жіночі та дитячі обов'язки. Визначаємо витрати часу на кожен, після чого можемо перерозподілити об'єм обов'язків. Наприклад, розвантажити маму, переклавши частину справ на тата і дітей.

— Далі виділяємо тимчасові та постійні доручення для дитини (виходячи з його можливостей, а іноді й бажання).

Як зафіксувати цей розподіл та де його розмістити на загальний огляд – питання вашої фантазії та винахідливості.

Як зацікавити дитину?

Час від часу дитина може мінятися домашніми ролями з іншими членами родини. Корисно, по-перше, познайомитись з іншими, можливо складнішими, ніж постійні доручення, видами робіт. По-друге, непогано на собі відчутти мамине щоденне навантаження.

Дозволяйте дитині самій обирати засоби, які допомагають облегшити домашні справи. Якщо в дитячі обов'язки входить миття посуду або прання своїх речей, можна давати дитині гроші на придбання нових миючих засобів. Не варто турбуватися, що дитина спокуситься телевізійною рекламою та буде прагнути придбати тільки дорогі засоби. Нехай спробує сам – це дозволить йому переконатися, що не завжди висока вартість співпадає з високою якістю. Одразу можна навчити дитину користуватись грошима та критично ставитись до реклами.

Надавайте більше можливостей для творчості в домашніх справах. Наприклад, доручіть сину чи донці щоденне приготування салатів. Забезпечте дитину готовими рецептами, але заохочуйте і самостійні кулінарні пошуки.

Хлопчикам варто доручати домашні справи, в яких використовується різноманітні технічні засоби, у тому числі й кухонна. Можливо, вони самі виявлять бажання запропонувати технічні рішення для полегшення повсякденних справ.

Для дошкільнят і молодших школярів буде доречним виготовити з міцного паперу велику квітку з окремо вирізаними серединкою та декількома пелюстками. На кожній пелюстці написати по одному виду домашньої роботи, цікавих і корисних занять. Якщо дитина ще не вмє читати, справи можна позначати символами чи малюнками. Наприклад: миття посуду, прибирання в кімнаті, покупка продуктів, прання, допомога в приготування обіду, виконання вчасно всіх уроків, читання, рукоділля, заняття спортом та інше. Зробивши щось із переліченого, дитина протягом дня сама прикріплює до серединки

квітки відповідні пелюстки. І дитині, і батькам одразу ж стає видно, що було зроблено за день. Якщо в родині двоє (або більше) дітей, то кожен виготовляє власну квітку. Добре навіть влаштовувати родинні змагання, в якій квітці до вечора більше пелюсток.

Важливо як просити про допомогу

Зрозуміло, що бувають тяжкі обставини та хтось не встигає виконати свою частину роботи. Розподіл розподілом, але й взаємопоміч із відносин неможна виключати. Важливо, як ми прохаємо дитину про допомогу. Це має бути саме прохання, а не вимога. Замість «ти зобов'язаний» - «чи не міг би ти?», або: «Цікаво, чи ти зможеш?». Замість «зроби» - мені дуже потрібна твоя допомога та інше.

Як бути, якщо дитина забуває про свої обов'язки?

Потрібна система нагадувань, причому використовувати можна різні прийоми. Дитина сама обере такий спосіб, який їй влаштовує. Старшій дитині зручно користуватися таблицею-календарем, в якій заздалегідь позначені домашні справи і є місце, щоб відзначити, виконано - не виконано. Можна зробити великий малюнок дерева із незафарбованими листочками. Щоразу, виконавши якусь роботу, малюк може зафарбувати один листочок (починаючи з нижніх), поступово все дерево "зазеленіє", а відповідальний виконавець отримає якийсь приз.

Заохочення та покарання.

Дуже важливе питання - про заохочення та покарання за зроблену чи незроблену роботу. Одні батьки вважають, що спеціально заохочувати за виконання щоденних обов'язків не потрібно. Обов'язки є у всіх членів сім'ї, але ж дорослим ніхто не робить подарунки за випрану білизну або очищений килим. Але не варто забувати: коли у людини тільки починає вироблятися нова навичка, їй дуже потрібна підтримка та визнання. В якій формі це краще робити - залежить від нахилів дитини та від ваших можливостей. Можна хвалити, робити іноді невеликі подарунки, приділяти дитині більше уваги (адже, допомагаючи, вона зберегла ваш час) і т.д.

Чи варто платити за допомогу по дому? Не виключено, що у деяких випадках дитину чи підлітка можна заохотити і грошима. Наприклад, якщо він допомагав у тривалому ремонті або самостійно освоїв та виконав якусь складну роботу. А ось щодо оплати постійних обов'язків... Наслідки можуть бути небажаними. Багато дітей із задоволенням допомагають по дому до якогось віку. А потім проблема домашніх обов'язків може стати з новою гостротою. Наприклад, коли дитина стає підлітком.

Як бути, якщо дитина не прибирає у своїй кімнаті?

Це приносить батькам, особливо матерям, нестерпні муки. Але ж у більшості випадків безлад впливає переважно на життя дитини. Це йому доводиться жити в атмосфері свинарника, відчувати сором, коли приходять у гості друзі, і труднощі, коли доводиться шукати в купі речей підручник чи чисті шкарпетки, надягати незгааний, м'ятий одяг. Спробуйте переконати себе, що безлад на території дитини (якщо вона має окрему кімнату) - це її особиста проблема. І докучати вам це буде лише у тих випадках, коли - двері кімнати виявляються прочиненими, так що всім видно безлад і бруд, у кімнаті накопичується посуд, яка потрібна вам на кухні - виникає загроза навали тарганів або мурах через скупчення тарілок з недоїдками, - ви знаєте, що прийдуть гості, які захочуть заглянути до дитячої (наприклад, бабуся чи дідусь) У таких випадках ви з повним правом вимагатимете відновлення порядку.

Консультація «Довіра – сонце родинного спілкування»

Це - poradnik татам і мамам, яким іноді важко зрозуміти свою дитину і вибрати потрібну тактику виховання в тій чи іншій ситуації.

Запропоновані знання і практичні поради охоплюють періоди дошкільного та молодшого шкільного дитинства, пояснюють їх особливості і стратегію правильної поведінки батьків та їхніх дітей.

Вони спрямовані на формування порозуміння і взаємин між ними.

Природа і виховання посприяли тому, що всі люди різні: немає однакових батьків, як немає й однакових дітей. Кожен із нас - неповторна особистість. Саме цим пояснюється відсутність єдиного універсального рецепту виховання дитини в сім'ї. Проте є об'єктивні дані, пов'язані із закономірностями психофізичного розвитку особистості в цілому і в кожному віковий період зокрема. Знання цих даних дозволяє не тільки забезпечити своєчасність і повноцінність її розвитку, але й створити для цього процесу найсприятливіші умови. Ці умови мають враховувати не тільки потреби, але й можливості дитини, сприяти поліпшенню мікроклімату в сім'ї.

Пропонований матеріал написаний з урахуванням таких знань та потреб сучасної сім'ї і суспільства в гуманізації міжособистісних стосунків. Він спонукає до аналізу власного досвіду виховної діяльності і конкретних проблемних ситуацій, своєї стратегії і тактики виховання, що слугує гарним стимулом до самовдосконалення.

Кожна дитина, незалежно від віку, відчуває природну потребу у фізичній і психологічній безпеці. Створювати умови для безпечної поведінки малюка має сім'я, організовуючи сімейне виховання з позицій інтересів дитини. Але ці інтереси завжди мають зворотний зв'язок: у перспективі - це гарантована захищеність самих батьків. Але як її досягти? У чому полягає мудрість сімейного традиційного виховання?

Як показує багатовіковий досвід, формула здорового батьківства виводиться з двох основних компонентів - із любові і вимогливості як до

дитини, так і до себе. Ці компоненти є рушійною силою для цілої системи стимулів і стримувань поведінки. Зосередженість тільки на любові і недооцінювання вимогливості може викликати неповагу до батьків і їхнього авторитету. Авторитарність, командний стиль виховання створює гнітючу атмосферу в сім'ї, ображає малюка і дає йому підстави вважати, що його не люблять, що він нікому не потрібний. А це значить, що в прояві почуттів потрібно завжди прагнути до їх розумного балансу.

Що необхідно для досягнення достатнього ступеня психологічної захищеності в сім'ї і батьків, і дітей? Насамперед це:

- встановлення певних меж діяльності - не жорстких, але й не безконтрольних;
- навчання і стимулювання адекватного прояву емоцій;
- встановлення для самих батьків певних принципів і норм поведінки, а саме:
- прийняття малюка таким, який він є від природи, без критики й осуду;
- повага і схвалення дитини як особистості, а не внаслідок її догодження батькам;
- визнання того, що потреби дитини в створенні умов для її повноцінного розвитку - законні;
- розуміння значимості дитини для батьків і для держави;
- виконання стосовно дитини функцій захисника її інтересів і співучасника її справ;
- уміння втішати дитину, коли вона відчуває біль, невпевненість, переживає стрес;
- прийняття дитини як цілісної особистості, а не судження про неї і її можливості за окремими рисами характеру й окремими вчинками;
- постійний аналіз батькам власної виховної діяльності та її результатів;
- розуміння того, що дитинство - це не підготовчий етап до життя, а саме життя, коли відбувається формування особистості.

Домогтися таких стосунків у сім'ї можна, забезпечивши наступні умови:

- виховання і розвиток ціннісного ставлення до життя, до кожної окремої особистості;
- формування потреби розуміти інших людей, поважати їхню гідність;
- забезпечення таких стосунків між батьками і дітьми, сутність яких полягає у взаємній турботі, наповненні життя доброчинністю;
- накопичення досвіду гуманних взаємин і поведінки в емоційно насичених ситуаціях, які потребують співчуття, співпереживання і збереження власної гідності;
- використання кращих традицій етнопедagogіки, народної мудрості виховання.

Ці загальні принципи, норми й умови виховання створюють основу сімейного добробуту і забезпечують порозуміння батьків і дітей. Вони можуть бути конкретизовані в різноманітних ситуаціях, але суть має залишатися саме такою.

У ній полягає головне правило сімейної педагогіки: ***стався до своїх дітей так, як хочеш, щоб вони ставилися до тебе. Завжди!***

Чи є конкретний механізм поведінки батьків у тих чи інших виховних ситуаціях? Так, його можна виробити, виходячи із знання загальних закономірностей виховання, специфічних умов його здійснення в кожній окремій сім'ї та індивідуальних особливостей кожної дитини. Тобто, проблема розв'язання ситуації криється насамперед у її знанні, розумінні і спеціальній готовності.

Важливо запам'ятати: перш ніж чогось очікувати від дитини, потрібно переконатися, що вона вас розуміє і що вона може це виконати.

Консультація «Традиція давнини - колискова »

Виховання дитини пов'язане з радіощами та розчаруваннями, досягненнями і невдачами. Мабуть, цієї двоїстості нікому з батьків не уникнути. Але як зробити так, щоб спілкування з власною дитиною, її виховання давали насолоду і щастя? Адже, як учить народна мудрість, за добрих дітей Бог дає віку батькам, а за поганих – вкорочує.

Сьогодні, на жаль, сприймається як норма те, що батьки мало часу приділяють вихованню дітей, а роль домашнього вихователя виконує телевізор. Оскільки ж телевізійні передачі не фільтруються батьками, то діти виховуються на мультфільмах, фільмах, різноманітних шоу, які часто не те, що не несуть ніякої виховної ідеї, а, навпаки, завдають шкоди розумовому та психічному розвитку малюків. Прикро, що деякі сучасні батьки усвідомлюють лише два свої обов'язки — нагодувати та гарно вдягнути дитину. Але цього зовсім недостатньо, аби дитина виросла порядною людиною, повноцінним громадянином.

Дітям украй необхідна присутність дорослих та постійне спілкування з ними.

Молоді батьки недооцінюють величезне виховне та пізнавальне значення фольклору. Адже мало хто з них самих може пригадати, що їм колись співали колискових пісень.

Українські колискові пісні завжди привертали увагу дослідників народної творчості, поетів, композиторів.

Пісня матері зачаровує своєю ніжністю, мелодійністю, несе тепло, яке може випромінювати лише голос рідної людини, фізіологічно й чуттєво міцно пов'язаної з малям.

Саме під впливом колискових пісень, які дослідники ще називають материнськими, у дитини виховується любов до природи, Батьківщини, повага до старших. З раннього дитинства малюк живиться звуками рідної природи. Через пісню запам'ятовуються фонетичні, лексичні й морфологічні її

особливості, що пізніше допомагає людині передавати найтонші відтінки почуттів і думок. Так поступово, в ненав'язливій формі відбувається перше усвідомлення своєї національної самобутності.

Магія колискових пісень полягає у своєрідній манері виконання. Багаторазове поколисування, повторення однієї і тієї самої музичної фрази-поспівки у вузькому діапазоні із застосуванням одноманітної ритміки позитивно впливає на фізичний стан дитини, гіпнотично впливає на фізичний стан дитини, гіпнотично діє на її психіку й швидко заколисує. «Материнські» пісні можна вважати першоджерелом духовності, моральності, чемності, чесності. Це перші поетичні та музичні твори, до яких долучається малюк. Непомітне введення у світ мистецтва через колискову, поза сумнівом, формує у дітей любов до української культури, народного мистецтва.

Коліскова пісня цікава дітям своїм змістом, яскравими образами, кумедними ситуаціями. Головний персонаж багатьох з них – Котик. У народних казках, потішках, кіт завжди постає другом людини, що оберігає її від злих сил. Він може бути сірий, білий, волохатий, інколи котів може бути і двоє.

Основна мета колискових пісень, де котик головна дійова особа, — заспокоювати, бо сон приносить дитині здоров'я, дає сили, а яка мати не бажає своїй дитині цього? Отож саме кіт і виконує функцію присипання маляти.

Сьогодні у вжиток входять не тільки народні колискові пісні, а й ті, що створені поетами та композиторами. Цікаво, що в них поєднуються сучасні тенденції з елементами традиційних українських народних колискових. Новим у них є насамперед музичне оформлення пісні (аранжування). Використання сучасних музичних інструментів дає змогу створити музику, насичену ефектами, безумовно привабливими для дітей. З'явилися в колискових піснях і новітні елементи, персонажі, предмети з життя сучасної дитини. Звичайно, діти краще сприймають пісні про те, чим вони живуть сьогодні. Водночас вважаємо, не варто відкидати й те традиційне українське, а саме: величезний виховний потенціал, магічну енергетику, яка передається від покоління до покоління.

Отже, нехай ваше малятко росте здоровим і веселим!

Колискові пісні

Ой ходить сон коло вікон (2)
 А дрімота коло плота
 Питається сон дрімоти:
 А де будеш ночувати?
 Де хатонька теплесенька (2)
 Де дитина малесенька, -
 Там ми будем ночувати, (2)
 Дитиночку колисати.

Котику сіренький,
 Котику біленький,
 Котик волохатий,
 Не ходи по хаті,
 Не буди дитяти,
 Дитя буде спати,
 Котик воркотати
 Ой, на kota-воркота,
 На дитину дрімота,
 А-а, а-а, а-а, а-а.

Ой, ну-ну-ну, коточок,
 Тай украв у баби клубочок,
 Та й сховав в куточок.
 Від малесеньких діточок.
 Тільки видно хвостичок,
 Та лапочки шматочок,
 Стала баба kota бити:
 Не вчись, коту так робити.
 Та вчись ділечко робити,
 Черевички шити,
 На базар носити,
 Торгом торгувати,
 Діток годувати.

Спало дитя, спати буде,
 Йому мати сторож буде,
 А сестричка до помочі
 Так як у день, так і вночі.
 Щоб зростало маленятко,
 Наше любе пташенятко,
 Наша квіточка маленька,
 Наша зірочка ясненька.

Консультація «Жорстоке поводження з дітьми – що це?»

Жорстоке поводження з дітьми - це не тільки побої, нанесення ран, сексуальні домагання та інші способи, якими дорослі калічать дитину. Це приниження, знущання, різні форми нехтування, які ранять дитячу душу.

Нехтування може виражатися в тому, що батьки не забезпечують дитині необхідною кількістю їжі, одягу, сну, гігієнічного догляду. Крім того, зневага виявляється в недостатності з боку батьків поваги, уваги, ласки, тепла.

Жорстоке поводження з дітьми (неповнолітніми громадянами, від народження до 18 років) включає будь-яку форму поганого поводження/допускається батьками (іншими членами сім'ї), опікунами, піклувальниками, педагогами, вихователями, представниками органів правопорядку.

Чотири основні форми жорстокого поводження з дітьми.

- Фізичне насильство - навмисне завдання фізичних ушкоджень. <
- Сексуальне насильство (або розбещення) - залучення дитини за її згодою і без такої сексуальні дії з дорослими з метою отримання останніми задоволення або вигоди.
- Психічне (емоційне) насильство - періодичний, тривалий або постійний психічний вплив на дитину, що гальмує розвиток особистості і призводить до формування патологічних характеристик характеру.

До психічної форми насильства відносяться: *

- відкрите неприйняття та постійна критика дитини
- погрози на адресу дитини у словесній формі
- зауваження, висловлені у образливій формі, що принижують гідність дитини
- навмисна фізична або соціальна ізоляція дитини про брехню та невиконання дорослими своїх обіцянок
- одноразова груба психічна дія, що викликає у дитини психічну травму.

Нехтування потребами дитини - це відсутність елементарної турботи про дитину, внаслідок чого порушується її емоційний стан і з'являється загроза його здоров'ю чи розвитку.

До нехтування елементарними потребами дитини належать:

- відсутність адекватних віку та потребам дитини харчування, одягу, житла, освіти, медичної допомоги
- відсутність належної уваги та турботи, внаслідок чого дитина може стати жертвою нещасного випадку

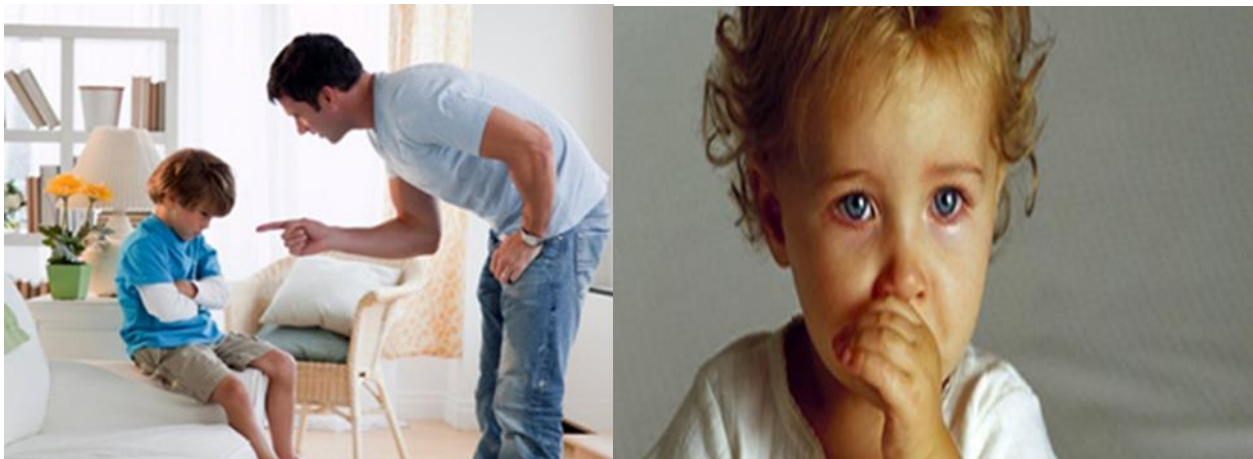
Консультація «Про покарання»

Не поспішайте карати... Намагайтеся впливати на дитину проханнями (які, звичайно, відповідають її вікові та можливостям). Це найефективніший спосіб щось пояснити. Вдаватися до покарань варто лише в крайньому разі. Покарання має відповідати вчинку, і дитина повинна розуміти, за що її карають. Надмірне покарання може негативно позначитися на психічному та фізичному здоров'ї дитини. Тож перш ніж вдаватися до такої виховної міри впливу, зважте сто разів усі за та проти. Покарання — серйозний замах на фізичне та психічне здоров'я дитини. Навіть якщо дитина завинила, не забирайте в неї подарунків, які вона перед тим отримала. Не залишайте її без похвали чи винагороди, що вона їх заслужила вже після того, як завинила.

Не карайте дитину із запізненням. Краще вже не карати зовсім, адже запізніле покарання не дає малюкові змоги виправитися. Не нагадуйте дитині про її "старі гріхи". Не заважайте їй "починати життя спочатку". Покараний — вибачений. Інцидент вичерпано!

Незалежно від ступеня провини та повноти усвідомлення дитиною своєї помилки, вона не повинна сприймати покарання як свідчення переваги вашої сили над її слабкістю, як приниження її гідності. Дитина має боятися не покарання, а того, що вас засмутить її вчинок, вашого розпачу через необхідність вдаватися до такого виховного заходу. Жорстокі методи виховання принижують особисту гідність малих, призводять до серйозних психологічних стресів. А сучасному малюкові і так доводиться жити в умовах підвищеного стресу. Батьки зазвичай не зважають на відмінність між тим, як вони сприймають світ, та як його сприймає дитина. Вони практично пригнічують її зайвою інформацією та непосильними для неї емоційними і фізичними навантаженнями. Усе це не минає для дитини безслідно: в сучасних малят з'являються такі "дорослі" захворювання, як безсоння, виразка, коліт, мігрень. Є над чим замислитися, чи не так?

Причиною неадекватної поведінки дитини, психічних розладів можуть стати навіть щоденні побутові розмови батьків з малюком. Адже більшість дорослих часто зовсім не зважає на дрібні зауваження та вирази, які зазвичай використовують у своєму мовленні, спілкуючись з дитиною. А саме ці "дрібниці" інколи дуже сильно впливають на дитину і здатні сформувати в неї стійкий негативізм щодо батьків.

Дитячі вікові кризи

Ірина ЛЕМБРИК,
Івано-Франківська державна медична академія

Вікові кризи — неодмінна складова психологічного розвитку дитини, умова її переходу з однієї вікової сходинки на іншу. В кожному конкретному випадку вони перебігають по-різному — гостріше чи м'якше — і можуть викликати в дитячому організмі різні зміни, не завжди позитивні. Відтак постає низка питань. Як вчасно розпізнати в дитини симптоми вікових криз? Як слід поводитися дорослому, щоб не ускладнити процес розвитку кризи, щоб дитина вийшла з неї якомога безболісніше, з мінімальними психологічними та психосоматичними втратами? Як запобігти негативним наслідкам кризи? Пропонуємо педагогам поміркувати над цією проблемою разом з батьками своїх вихованців.

Вікові кризи дитини — явище нормальне, проте далеко не безпечне. Якщо дорослий не допомагатиме малюкові в цей складний для нього час, не розумітиме його потреб, не знатиме фізіологічних особливостей розвитку, навіть легка форма кризи може перетворитися на важке психічне захворювання. Часто батьки і вихователі не вміють розпізнати симптомів кризи, вважають, що дитина просто невихована, розбещена. Тому вони дозволяють собі підвищувати на неї голос, застосовують фізичні методи покарання, не усвідомлюючи, що в такий спосіб лише погіршують ситуацію. А згодом це може призвести до різноманітних функціональних порушень нервової системи дитини: неврозів, неврастенії, вегето-судинної дистонії, функціональних розладів шлунково-кишкового тракту (по типу дискінезії) тощо. Діагностика криз ускладнюється ще й тим, що вони не чітко визначені у віковому цензі, тобто можуть початися на півроку (а то й рік) раніше чи пізніше, ніж передбачається. Але в більшості випадків перші дві кризи в житті дитини припадають на період трьох та семи років.

Криза трьох років
Криза трьох років не обов'язково проявляється саме в три роки, іноді вона може розвинутися наприкінці періоду раннього дитинства. Розглянемо її прояви на прикладі.

Маленький Богданчик завжди із задоволенням ходив у гості. Але якось недільного ранку, почувши, що батьки разом із ним збираються відвідати бабусю, забастував і почав плакати. З ним не стали сперечатися, поступилися його бажанням залишитися вдома. Але замість того, щоб вгамуватися, малюк почав репетувати ще сильніше. Адже йому все-таки дуже хотілося піти до бабусі. Наступного разу батьки спробували переконати сина, але він знову зайшовся плачем, повторюючи: "Не піду, не хочу, йдїть без мене!"

Як бачимо, за короткий проміжок часу в особистості дитини відбулися радикальні різкі зміни внаслідок внутрішніх переживань та конфліктів з довірливим. Негативізм трирічної дитини є своєрідним протестом проти спроб дорослого нав'язати йому свою волю, зумовлений прагненням до самостійності. Адже дитина хоче, щоб батьки поцікавилися її думкою, порадилися з нею. Не отримуючи достатньої уваги до себе, малюк часто чинить усупереч волі дорослого, іноді навіть усупереч власним бажанням.

Отже, криза трьох років обумовлена двома основними психологічними змінами в особистості дитини: усвідомленням свого "Я" та, як наслідок цього, бажанням виділитися в будь-який спосіб з-поміж людей, що її оточують.

Перший пояс симптомів

Первинні психологічні прояви кризи трьох років називаємо **першим поясом симптомів** (за Л.С. Виготським). Сюди відносяться такі поведінкові ознаки, як негативізм та впертість.

Першим симптомом наростання кризи є негативізм. Його слід відрізнати від звичайної неслухняності. Коли дитина вередує через те, що їй щось забороняють (наприклад, довго гратися надворі) або відмовляють у бажанні мати певну річ, — це лише негативна реакція на вимогу дорослого. Якщо ж дитина вчиняє всупереч волі дорослого тільки через те, що він її про щось просить чи чогось від неї вимагає — це прояв негативізму.

В таких ситуаціях батьки мають поводитися обережно: не вдаватися до рішучих каральних дій, а спокійно поговорити з дитиною, пояснити їй, що не бажать їй зла. Було б добре, якби дорослі стали для свого малюка добрими друзями — в його забавах, рольових іграх з певними правилами і заборонами. В такий спосіб малий вчиться виконувати соціальні ролі, а відтак, стримувати свої бажання та емоції.

До того ж в грі формуються мотиви поведінки, увага, пам'ять, загартовується сила волі, що сприяє збереженню та зміцненню нервово-психологічного здоров'я дошкільняти.

Другий симптом кризи — впертість. Її не можна плутати з настирливістю. Якщо малюк забажав певну іграшку чи цукерку, але не може її отримати негайно, він, зазвичай, буде її просити знов і знов, можливо, навіть почне вередувати, і, нарешті, дістане те, чого прагнув. Такий тип поведінки називається настирливістю. Проявом впертості буде, наприклад, ситуація, коли дитина наполягає, щоб їй купили іграшку лише якогось певного кольору чи тільки в певній крамниці, при цьому не аргументуючи свого вибору. Така реакція спрямована проти встановлених для дитини норм поведінки та способу життя, який склався в неї на цей час. Найчастіше таке трапляється в тих випадках, якщо дитина від народження перебувала під надмірною опікою дорослих.

Тож батькам слід послабити психологічний тиск на дитину, надати їй більше самостійності (хоча їй не потрібні її бажанням та спробам вередувати). Дошкільня треба привчати до того, що певні дії він має виконувати самостійно: зашнурувати взуття, застібнути гудзички, прибрати в кімнаті, покласти іграшки на місце тощо.

За добре зроблену справу дитину слід похвалити, купити (проте не завжди) щось смачненьке.

Другий пояс симптомів

До другого поясу симптомів Л. Виготський відносить наслідки основних. Найчастіше це невротичні реакції, перебіг яких досить болісний. У дітей спостерігається

Батьківська сторінка

У чому мудрість батьківської любові

Тетяна АЛЕКСЕЄНКО,
канд. пед. наук, ст. наук. співробітник
Ін-ту проблем виховання АПН України

Чи доводилось вам, шановні, замислюватись над тим, які ми всі різні — не тільки зовні, а й за своєю поведінкою, думками — взагалі за ставленням до життя? Навпевне, в цьому є свій сенс: розмаїття збагачує враження, життєвий досвід, робить нас цікавими одне одному і відкриває перспективу вибору відповідно до своїх уподобань. Але навіть і в розмаїтті завжди можна знайти щось подібне, те спільне, що нас об'єднує. Ось про таку схожість і несхожість у ставленні батьків до своїх дітей ми й поведемо розмову.

Розпочнемо з елементарного — зі спостереження. Його об'єктом оберемо мам, які гуляють зі своїми синами й доньками на дитячому майданчику. Кожна спостережлива людина може швидко поділити їх на два типи: "Ти не забувся? Тобі не боляче?" — розпачливо запитують перші, і

"Нічого, до весілля заживе", — оптимістично коментують другі, якщо дитина впала з гірки, гойдалки, забилася, придушила пальчик або що. І реакція дітей практично завжди відповідна: одні маллята починають голосно та невтішно плакати, навіть якщо до запитання вони мирилися зі своєю "травмою" і хоробро терпіли біль; інші "мужньо" піднімаються, тамуючи біль, повторюючи мамині слова та намагаючись не показати, що їм боляче, і навіть посміються із себе і з того, що з ними сталося.

Що це? Підвищена чутливість до болю в одних і несприйняття його іншими? Прояв терпеливості чи нетерпеливості, бажання знайти винного, уникнути труднощів, неприємностей буденного життя? А може, щось інше? Щоб розібратися, поміркуймо над тим, що вже засвоїли ці дві групи малят. Перші зрозуміли таке: падати боляче,

чим голосніше кричиш — тим більше співчуття викликаєш; завжди можна розраховувати на те, що тебе втішатимуть; можна вигідно використати становище потерпілого, звинуватити за свою невдачу когось або щось і завжди знайти собі підтримку в дорослих. Діти другої групи, які не зосереджуються на невдачах, не чекають шохвилини чийсь допомоги, навчаються на власних помилках безпечної поведінки, у них гартується сила волі, виробляються самостійність і наполегливість у досягненні поставленої мети, ставлення до життя оптимістичне.

Джерелом цього досвіду і намагань є батьківська (материнська) позиція. Проблема в тому, що батьки першого типу кидуються на допомогу, виходячи, насамперед, із власної потреби завжди бути потрібними, вони люблять "загоювати рани" і не хочуть замислюватися про те, що рано чи пізно їхнім чадам все одно обов'язково доведеться зіткнутися в реальному житті з набагато більшими

проблемами та труднощами, а поряд може нікого не бути. Незагартованій дитині загрожує велика небезпека зламатися під тягарем сучасного життя.

Проте не завжди виправданою є і позиція другої групи батьків. Адже спрощене ставлення до дитячих проблем може призвести до виникнення великої дистанції в стосунках. Дитина може втратити потребу у прихильності до близьких людей, її поведінка стає неконтрольованою, необережною, що може бути небезпечним, призвести до травмування. І хоч це крайнощі, їх треба передбачати у стосунках з дітьми.

Отже, погодьмося: входження малої дитини в самостійне життя має бути доцільно організоване батьками без зайвої авторитарності, але й без надмірного потурання.

Чи можна казати про те, що одні батьки люблять своїх дітей більше, а інші — менше? Правильно, мабуть, було б сказати, що люблять вони по-різному. І в цю любов кожен вкладає своє розуміння щастя, гідного життя, свій власний життєвий досвід та нереалізовані мрії. Більше того, внутрішня потреба батьків мати й любити дитину, бажання виростити її здоровою та щасливою часто перебуває у суперечності із зовнішніми об'єктивними причинами: незнанням та невмінням це робити, з несприятливими умовами реалізації цих прагнень та із нездатністю подолати стереотипне мислення про те, що виховання дитини — приватна справа: моя, мовляв, дитина — як хочу, так і виховую.

Цікаво, що батьки виховують своїх чад здебільшого так, як виховували у дитинстві їх самих. І не втомлюються при цьому дивуватися, що ефект часто виявляється протилежним бажаному, тому, якого свого часу досягли їхні батьки. А причина в тому, що немає однакових батьків, як немає однакових дітей. Кожна особистість неповторна й самоцінна, і до кожної бажано шукати свій підхід.

У питаннях виховання варто виходити саме з такого розуміння інших та з інтересів дитини, які не слід обмежувати сьогоднішнім днем. Важливо бачити велику життєву перспективу, дбати про те, щоб дитина навчилася жити у гармонії з довкіллям.

Отже, батьки повинні не тільки любити своїх дітей, а й давати їм право на свої помилки та самостійний вибір. Турбота про дітей зовсім не означає, що їх треба захищати від будь-яких самостійних кроків. Безперечно, доки дітлахі малі, треба бути максимально уважними до них, щоб забезпечити їх усім необхідним для життя. Адже кожна проблема, яка виникає в житті маленької дитини, — це, насамперед, проблема її батьків. І якщо не забезпечити дитині все потрібне для нормального самопочуття (тобто раціональне та вчасне харчування, належні санітарно-гігієнічні умови, доцільний режим дня тощо), вона просто може не вижити.

Однак у міру того, як дитина росте, — починаючи десь із дев'яти місяців, з найперших її спроб вибору, батьки мають постійно й непомітно для малюка надавати йому право самому долати труднощі, які постають перед ним. Від самостійного подолання фізичних перешкод діти поступово і природно переходять до самостійного, адекватного та доцільного прийняття рішень, до відповідальності за себе й свої вчинки. Отже, любов батьків та їхнє ставлення до дитини, зрештою, визначають те, як останні справлятимуться з більшістю своїх проблем.

Батьківська любов має бути мудрою.

Батьківська сторінка

тільки про емоції і не більше. Дитині треба дати можливість виговоритися, і аж ніяк неварто підігрівати агресію фразами, як от: "Я це чую від тебе щодня. Невже не можеш за себе постояти? Скільки можна приходити із синцями?"

Така помилка дорослих може призвести до того, що дитячі почуття (тобто емоції) можуть перейти у сферу дій з більш негативними наслідками.

2. Дія.

Дитина може сказати і так:

— Мене так дратує Миколка, що я збираюсь його побити.

Правильною буде така реакція батьків:

— Ми тебе розуміємо. Але подумай, чим це може закінчитися і що від цього зміниться. А якби на його місці був ти? Адже ти теж іще багато дечого не вмієш робити.

Миколка, напевне, погано знає правила гри — треба йому допомогти. (Ідеальний варіант: батько пропонує пограти у футбол разом з дітьми й водночас пояснити Миколці правила гри).

3. Дія уже відбулася.

Діти посварилися. Син обізвав (або штовхнув) товариша і намагається пояснити батькам, чому він так зробив, тобто прагне довести свою правоту.

Правильною тактикою з боку батьків буде відійти від конкретного випадку й узагальнити те, що відбулося.

— Я вважаю, що вчинив правильно. Так йому і треба! — каже ваш Сергійко.

— Тобто, потвоєму, це найкращий спосіб довести свою правоту? — уточнюють батьки.

— Так.

— І ти міг би так сказати (зробити) своїй мамі, якби вона не мала раці? —

Такий діалог сприятиме переоцінці дитиною власного вчинку.

4. Покарання невідворотне.

Якщо виникають ситуації, коли без покарання обійтися не можна, батьки повинні відмовитися від особистого осуду, тобто треба ніби відокремити себе і покарання. Батьки можуть і мають бути носіями загальноприйнятих норм, і вони зовсім не повинні виступати у ролі суддів власних дітей. Отже, покарання на тлі широкоживаних фраз, як-от: "Буде так, як я сказав", "Я тобі як наказав робити!", "Я тобі дам за такі слова!", "Ось ти зараз у мене матимеш!", — не дадуть належного педагогічного ефекту.

— Поміркуймо над тим, що відбулося, — пропонує батько. — Ти розбив шибку, і я вже нічого не можу вдіяти, але поясни мені, що сталося?

Після такого спокійного звертання малий щиро розповів як, граючи у футбол, ненароком влучив у шибку. Уважно вислухавши сина, батько має сказати:

— Я розумію, що ти зробив це ненароком. Але в кожній грі, як і в житті, існують певні правила. За їх порушення треба відповідати. Скажи мені, яке покарання ти вважатимеш правильним?

Подібна тактика добре розвиває самостійність і відповідальність за свої вчинки. При цьому стосунки між батьком і сином лишаються довірчими.

На жаль, є багато інших прикладів. Досить часто батьки ультимативно ставлять дитині вимоги підкорятися головним чином тому, що не завжди впевнені в собі. На неслухняність дітей реагують здебільшого хворобливо: "Ми стільки для тебе робимо, а ти такий невдячний!" Для дошкільняти такі репліки звучать абстрактно.

Тим, хто хоче мати виховану дитину, пропонуємо:

Принципи виховання дисциплінованості у дитини:

1. Відокремлюйте свої почуття від дій. Не осуджуйте дитину. Вона має відчувати, що її люблять, але її дії в конкретному випадку неприйнятні. Пам'ятайте: щоб змінити вчинки дитини, треба навчитися розуміти її.
2. Уважно вивчайте свою дитину. Ви маєте знати стан її здоров'я, нервової системи. Дії малюків у стані нервового розладу є симптомами якихось емоційних ускладнень, викликаних критикою, звинуваченням або покаранням, напруженою родиною атмосферою.
3. Відповідайте на почуття дитини. Давайте їй виговоритися, щоб негативні емоції знайшли вихід у словах, а не в діях.
4. Якщо без покарання обійтися не можна, хай дитина вибере його сама. Практика показує: діти здебільшого вибирають суворіше покарання, ніж батьки. Але в таких випадках вони не вважають його несправедливим і не ображаються.
5. Караючи дитину, впевніться у тому, що вона розуміє, за що, щоб вона звинувачувала себе, а не того, хто карає.
6. Давайте зрозуміти синові чи доньці, що дисциплінарні проблеми дітей стосуються не тільки дорослих, а є спільними для них.
7. Навчайте дитину норм і правил поведінки в різних місцях і різних життєвих ситуаціях — ненав'язливо та без моралізування.
8. Накладіть обмеження на небезпечні та руйнівні дії. Допоможіть дитині спрямувати свою активність у дозволене русло. У цьому полягає основна формула динамічного підходу до проблеми дисципліни дитини.
9. Будьте самі прикладом культурного поведіння з іншими людьми, з предметами та в докльлі.

Комплексне заняття «Учіть дитину любити маму».

Програмовий зміст: закріпити знання дітей про родину; учити дітей правильно добирати прикметники; розвивати мовлення дітей, дрібну моторику; розширювати словниковий запас; виховувати добрі, ніжні почуття до своєї матері; викликати почуття гордості та радості за добрі вчинки, почуття подяки за материнську турботу; продовжувати вчити використовувати нетрадиційне малювання трафаретом та патичком.

Матеріал: презентація «Притча про маму»; відеоролик «Рідну маму бережіть», скринька; палички для лічби; картки з літерами та складами; намальовані портрети мам; промінчики з жовтих ниток; трафарети квітів; патички; фарби; аркуш паперу.

Попередня робота: розучування пісень, віршів та прислів'їв про матусю; словникова робота; малювання портрета матусі.

Хід заняття

Вихователь. Любі діти, сьогодні я приготувала для вас щось незвичайне. Хочете дізнатися, що саме? Умощуйтеся зручненько, дивіться та слухайте.

ПРИТЧА ПРО МАМУ

(Презентація)

За день до свого народження дитина запитала у Бога:

– Кажуть, завтра мене відправляють на Землю... Я не знаю, навіщо я йду в цей світ. Що я повинна робити?

Бог відповів:

– Я подарую тобі Ангела, який завжди буде поруч із тобою і піклувати- меться про тебе...

Дитина замислилась, а потім сказала знову:

– Тут на Небесах я тільки співаю і сміюсь, цього достатньо мені для щастя. Бог відповів:

– Твій Ангел буде співати тобі та посміхатися для тебе. Ти відчуєш його любов і будеш щасливою...

– Але ж як я буду розуміти людей, адже я не знаю їх мови? — запитала дитина, пильно дивлячись на Бога.

Бог посміхнувся і відповів:

– Твій Ангел говоритиме тобі найпрекрасніші та найсолодші слова, що ти коли-небудь чула... Він спокійно та терпеливо навчатиме тебе своєї мови.

– Я чула, що на Землі є зло! Хто захистить мене?

Бог ніжно торкнувся дитячої голівки і сказав:

– Твій Ангел захистить тебе... Навіть ризикуючи власним життям...

У той час на Небесах панувала тиша, та із Землі почулися голоси, і дитина поспішаючи запитала:

– Боже, як же звати мого Ангела?

– Неважливо, як його звать, у нього багато імен. Ти будеш називати його «МАМА»!!!

В и х о в а т е л ь . Найперша літера, якою починаються майже всі абетки світу, — це літера «А». І вже за нею шикуються у певному порядку всі інші літери. Найперше слово, що вимовляють діти майже в усіх країнах світу, це слово «мама». Уже за цим святим і найріднішим словом діти навчаються інших слів своєї рідної мови.

Найдорожчою людиною у нашому завжди була, є і буде мама. Із нею ми відкрили для себе світ. Перші кроки зроблено, тримаючись за мамині надійні руки. Перша пісня – мамина. Першу іграшку подала мама, і перша порада – також мамина. Наша мама найдорожча, найкраща і єдина. Мама ласкава ніжна і добра. Вона завжди поруч.

Пам'ятаєте, скільки віршів ми вчили про маму? Хто хоче пригадати хоч один з них? Діти розповідають (по черзі)

1. Пам'ятаймо, милі діти,
Пам'ятаймо завжди з вами,
Що для нас в усьому світі
Найдорожчі — наші мами!
2. Нам, маленьким і дорослим,
Все дають вони з любов'ю:

Ніжне серце, світлий розум,

Сили нашому здоров'ю.

3. Як ставали ми на ноги.

Перший крок наш був — до мами!

Радість маєм чи тривогу —

Серце мами завжди з нами.

Вихователь: Ви вже, напевно, зрозуміли, що сьогодні ми поговоримо про доброту, тепло, чарівність, що випромінює людина, яку ми всі добре знаємо та любимо.

Так, саме про маму ми сьогодні говоритимемо. Ось у мене є така чарівна скринька. Я її відчиню. Вона стоятиме відчиненою протягом усього заняття. А навіщо — ви згодом дізнаєтесь.

Діти, пригадаймо свою матусю. Кожен із вас розповість про неї. Хто бажає розповісти першим про свою маму? Де вона працює? Чим займається вдома? Чим ви разом із нею любите займатися у вільний час? (Діти по черзі розповідають про своїх матусь.)

— Як ми лагідно називаємо свою маму? (Дидактична гра «Назви лагідно».)

— А що мама вміє робити?

— Діти, як ви гадаєте, чому мама чарівниця?

— Діти, у світі все починається з мами... Перше слово, що промовляє дитина,— це «мама». Колискову пісню для вас співає мама.

Заспіваймо гарну колискову!

Діти виконують пісню «Ніжна колисаночка» (муз. і сл. А. Баченко).

— Коли діти йдуть до школи, то перше слово, що вони прочитають у букварі,— «мама». Складімо слово «мама».

Діти викладають слово «мама» з літер, паличок, складів.

— А зараз я хочу вам, діти, розповісти легенду про маму. Багато існує легенд про матінок, але мені хочеться розповісти саме цю.

Зустрілись якось декілька людей і почали сперечатися, яке найкраще слово У світі.

Здоров'я,— відповів хворий.

Молодість,— сказав старий.

Хліб,— відповів жебрак.

Перемога,— сказав стрілець.

Воля,— сказав невільник.

Правда, — сказав мудрець.

Аж тут з куточка обізвалась сирітка

Найкраще в світі слово - мама.

І всі сказали: «Мама».

— Запам'ятайте і ви, діти, що найдорожче в світі слово —
мама.

А зараз пригадаймо прислів'я про маму, що ми вчили.

Діти (по черзі):

- Без мами хата порожня.
- Без матусі й мед гіркий.
- Мати однією рукою б'є, а другою голубить.
- Матері ані купити, ані заслужити.
- Хто маму має, той горя не знає.
- Материнська ласка краю не знає.

— А ще, діти, багато в світі пісень написано про найдорожчу в світі людину —
матінку. А хто з вас пам'ятає пісню про маму?

— *Діти, послухаємо одну з них. (Звучить аудіозапис пісні «Чорнобривці».)*

— Усі діти люблять гратися, і в дитячому садку, і вдома. А ще більше
люблять, коли з ними грають їхні мами. У які ігри ви граєте з матусями? Зараз ми
пригадаємо одну гру.

Фізкультхвилинка

Забавлялись дітлахи (*Підводяться, піднімають руки вгору, потягуються.*)

Виглядали маму (*Руки на пояс, повороти ліворуч, праворуч.*)

Ось так – ручку до ручки (*Плескають у долоні.*)

Ось так – шапку до шапки (*Руки до голови, вгору.*)

Ось так, а її немає (*Хитають головою.*)

Так! Так! Так! Мамочка прийшла! (*Стрибають.*)

— Діти, ви всі, мабуть, любите, коли вам матуся читає казки. У кожного з вас, мабуть, є улюблені. Зараз ми перевіримо, чи добре ви їх знаєте. Я читатиму деякі рядки з казок, а ви скажіть, з якої вони казки.

«Мій Котику, мій братику! Несе мене Лиска за високі ліси, за круті гори» (*«Котик і Півник»*)

«Гуси, гуси, гусенята! Візьміть мене на крилята...» (*«Івасик-Телесик»*)

«Були собі двоє мишенят...» (*«Колосок»*)

«Де ж усі сховались звірі, у якій квартирі? Дуже тісно, невеличка ця чудова...» (*«Рукавичка»*)

«Погнала баба і на третій день бичка пасти, сіла та й заснула...». (*«Солом'який бичок»*)

Діти, певно, ви помітили, що в казках люди і добрі, і злі. У житті також зустрічаються різні люди — добрі та жорстокі. Чи є погані, злі мами? (*Відповіді дітей.*)

— А якщо вони вас сварять? (*Відповіді дітей.*)

— «Три біди є у людини — смерть, старість і погані діти»,— мовить українська мудрість. Старість — неминуча, смерть — невблаганна, перед нею не можна зачинити двері свого дому, а від поганих дітей дім уберегти можна. Кожній мамі хочеться, щоб її діти росли добрими, чуйними, увічливими, старанними, чесними, але в житті, як на довгій ниві, усяке трапляється, бувають Дні, коли ви, діти, скоїте щось недобре і мама сердиться на вас, але... материн гнів, як весняний сніг,— рясно впаде, та швидко розтане. Тому мами й виховують вас чуйними, лагідними, доброзичливими, ввічливими. Коли навіть мама і сварить вас, це не означає, що вона вас не любить.

А зараз покажемо, які ми ввічливі.

Пальчикова гімнастика

Доброго ранку, у небі пташки!

Доброго ранку, маленькі дубки!

*Доброго ранку, добрі люди!
Я вас вітаю, люблю, пізнаю,
Бо живемо ми в одному краю.*

(Пальцями правої руки по черзі вітатися з пальцями лівої руки, поплескуючи одне одного по кінчиках.)

— Діти, про вас піклуються і мама, і тато, і всі дорослі. Як вони це роблять?

(Відповіді дітей.)

— Діти, чи тільки про вас повинні піклуватися дорослі? (Відповіді дітей.)

— Що можете зробити ви для них? (Відповіді дітей.)

— Як допомагати? (Відповіді дітей.)

— Діти, розповімо про свої добрі справи і пограємо у гру.

Дидактична гра «Добрі справи»

Діти утворюють коло; дитина, якій вихователь кидає м'яч, називає добрі справи, що виконує вдома.

— Діти, матуся потребує від вас допомоги тільки зараз, чи й коли ви подорослішаєте?

— Діти, пригадаймо ваших бабусь та дідусів. Як ваші батьки піклуються про них?

(Відповіді дітей.)

— І ви повинні завжди піклуватися про своїх батьків.

Перегляд відеоролика «Рідну маму бережіть!» (<http://www.youtube.com/watch?v=cAH7KuMfp8g>).

Настав час розповісти вам про скриньку. Як я і казала, ця скринька - чарівна. Вона була весь час відчинена. І всі добрі та ніжні слова, що ви сказали, уся любов, якою сповнені ваші серця, - усе зібралось у цій скриньці. Зараз ми її зачинимо. І якщо колись ваші мами засмутяться, або їм буде сумно, то скринька відразу відчиниться любов та доброта ваших сердець, лагідні слова відразу допоможуть їм.

Діти, пригадуєте, ми говорили, що мама — наче сонечко, яке гріє нас своєю турботою і любов'ю. Ми нещодавно малювали портрети мам на маленьких сонечках. Зараз трохи пограємо.

Вправа «Сонечко»

- Діти, заплющте очі, простягніть руки. На долоньках у вас є маленькі сонечка. Крізь пальчики, ніби промінці сонця, йде тепло по всій руці. Руки заспокоїлися, відпочивають, сонячні промінчики зігрівають вас.
- Діти, а якщо всі ці сонечка з'єднати в одне сонце, то любов та добро збільшаться. Ось у мене є велике сонечко (показує сонце без промінців), «оживимо» наше сонечко. З'єднаймо всі маленькі сонечка! (Діти разом викладають велике сонце з портретів мам.)
- А тепер кожен із вас проведе промінчик до себе від великого сонечка, що зігріватиме вас своїм теплом. (Діти викладають промінці з ниток від портретів своїх матусь, милуються сонечком.)
- Діти малюють тюльпани через трафарет. Звучить аудіозапис пісні про маму.

Тематичне заняття «Колискова для малят».

Програмовий зміст: продовжити ознайомлення дітей з українським народним фольклором — колисковою піснею та її призначенням; учити уважно слухати колискову, розуміти її зміст та передавати мелодію; поглибити уявлення дошкільників про місце жінки (*матері, вихователя*) у їхньому житті; розширювати словник дітей (*колискова, немовля, сон-дрімота, колисати, колиска*); закріпити навички утворення іменників та прикметників пестливої форми (*колисочка, калиночка, дитиночка, коточок, малесенький, гарнесенький, м'якесенький, радесенький, сіренький, біленький*); розвивати пам'ять, увагу, уяву, музичні навички; формувати інтерес до української народної творчості, традицій нашого народу, почуття національної свідомості; виховувати любов та повагу до жінки-матері.

Обладнання: іграшкове ліжко; лялька-пупс; магнітофон; аудіозапис колискової пісні «Ой, ну, котко, коточок!» (у виконанні Ніни Матвієнко); український костюм (для вихователя) та костюми (для вихователя і дітей).

Хід заняття

Діти сидять на стільчиках, заходить вихователь із лялькою-пупсом у руках.

Вихователь. Діти, погляньте, яка чудова лялька завітала сьогодні до нас у гості! Це Андрійко. Гляньте, який він охайний: і вмитий, і причесаний, і красиво одягнений. Вочевидь, про нього хтось турбується. А хто це, скажете, відгадавши загадку.

• Хто вас, дітки, ніжно любить?

Хто вбирає і голубить?

Хто кладе у ліжко спати? (Мати)

— Так. Без ніжних і люблячих мам нам було б дуже важко. Про вас у нашому дитячому садку піклуються мами-вихователі та мами-няні.

— Хто вас ніжно будить уранці, застеляє ліжка?

— Хто допомагає одягатися, чепуритися?

— Хто годує в їдальні?

— Із ким ви займаєтеся, граєтеся, відпочиваєте?

— Усі ви любите своїх мам, адже вони віддають вам своє душевне тепло, любов та ніжність.

Коли ви були зовсім маленькими, мами співали вам колискових пісень, а мамина пісня — найдорожча за все, а мамине слово — тепле і світле, як саме сонечко.

Сьогодні Андрійко завітав до вас зі своєю колисковою, що йому мама співає. Послухайте її уважно разом із Андрійком.

(Звучить аудіозапис колискової «Ой, ну, котко, коточок!л>».)

— Про кого ця пісня?

— Як співає Андрійкова мама колискову: тихо чи голосно, протяжно чи різко, лагідно чи сердито?

— Ви все правильно говорите. Колискові пісні мати співає дитині, коли та хоче спати. (Вихователь із лялькою у руках своїми діями показує все, про що говорить.) Вона бере дитину до своїх рук, ніжно пригортає до себе, качає її, лагідним, спокійним голосом протяжно, наспівує:

Повішу я колисочку на калиночку.
 Буде вітер колисати мою дитиночку,
 Буде вітер колисати, пташечки співати,
 Буде моя дитиночка в колисочці спати.
 Повішу я колисочку на вербу, на вербу,
 Нехай вітер поколише, поки я ся верну...

Ось Андрійко і задрімав. Його слід покласти у колисочку, де йому зручно спати. (Кладе у колисочку.)

— Діти, про що співала я у колисковій? (Про колисочку, дитиночку, калиночку, вітер тощо)

Діти промовляють за вихователем іменники та прикметники пестливої форми.

Фізкультхвилинка «Весняний гай»

— Встанемо і перетворимося на високі дерева, підніmemo руки, похитаємося, бо ж на нас дме вітер: ш-ш-ш...; прилетіли пташечки, замахали крильцями, подивилися навкруги, защебетали, політали та й у свої гніздечка повернулися.

Діти, хоч ми і намагалися не шуміти, та Андрійко все ж прокинувся. (Вихователь бере ляльку до рук.) Ви звернули увагу, яка красива колисанка в Андрійка? Зараз ліжка виготовляють майстри на меблевих фабриках, а раніше колиски та ліжка для своїх діток виготовляли татусі: їх плели з лози, вирізали з деревини, обов'язково прикрашаючи. В Україні вважали, що чим красивішою у немовляти є колисочка, тим більше її мама з татом люблять. А коли дитя виростало, його колиску не викидали із хати, а зберігали, «щоб життя у хаті було».

Бачу, наше немовля втомилося і дуже хоче спати. Покладімо його у колисочку.

Колисочка гарнесенька,
Дитиночка малесенька:
Та м'якенькі подушки,
Та шовкові пелюшки.
Ходить сон-дрімота коло хати,
Ходить сон-дрімота волохатий,
Діткам бажає міцно спати.

— Діти, ви знаєте колискову? Заспівайте її ляльці! Може, тоді Андрійко засне.

Діти виконують колискову за допомогою вихователя кілька разів.

Коти-коти два,
Сірі й білі обидва,
Не ходіть по хаті,
Не будіть дитяти.
В нас дитя малесеньке,
Воно спати радесеньке.

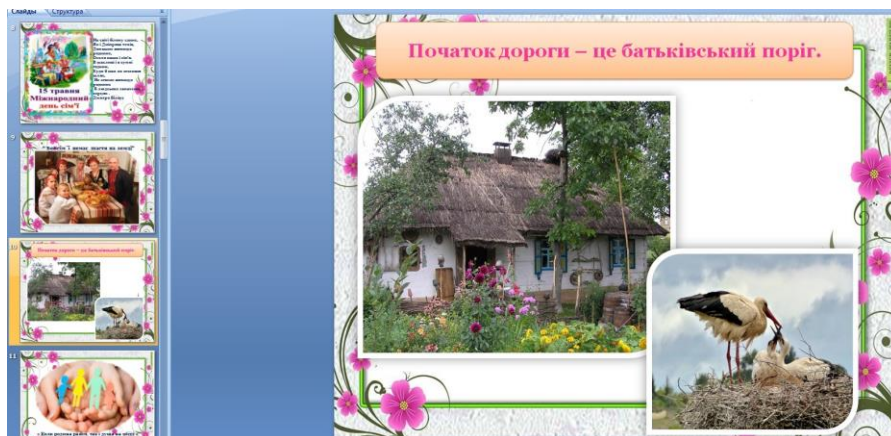
— Ось наше немовля й заснуло. Український народ створив безліч колискових пісень, що передаються з покоління в покоління. Ці пісні зігрівають наші душі любов'ю до рідної землі, людей, природи. Ваші мами-вихователі дуже втомлюються, але вони все одно співають вам колисаночки, щоб вам наснилися чудові сни. Український народ говорить: «Найдорожча пісня — та, з якою мама колисала». Ви виростите, і своїм дітям теж співатимете ці колискові пісні. Ще раз заспіваймо для Андрійка.

Діти співають, а потім тихо виходять з ігрової, щоб не заважати ляльці «відпочивати».

Підсумкове заняття

«Інтерактивне заняття до міжнародного дня сім'ї».

Програмовий зміст: розширити та поглибити знання дітей про родину, сформувати поняття про «родинне дерево», про те, що сім'я – це найближчі люди, вони піклуються один про одного; закріпити знання про склад родини, вік її членів, стосунки між ними активізувати словник лагідними словами – назвами родичів, виховувати шанобливе ставлення до старших.

Гра « Хто я у сім'ї? »

Для матері я...

Для бабусі ми...

Для сестри я...

«Сім'я – це семеро таких же, як я»

сім днів у тижні

Від щастя людина буває на сьомому небі

Сім чудес світу

Додаток Л

Ранкова зустріч «Моя родина»

Мета: закріплювати знання дітей про сім'ю та її членів, про те, що в родині всі люблять одне одного, піклуються одне про одного і допомагають одне одному; вправляти учнів у вживанні слів, якими називають батьків, рідних; навчати розповідати про свою родину за фотографіями; розвивати почуття гордості за сім'ю; формувати бажання вивчати історію свого роду, його традиції; виховувати любов та повагу до членів своєї родини.

Діти стають у коло, беруться за руки.

*Доброго ранку тобі і мені,
Хай щирі слова линуть ясні.
Доброго ранку, ми друзям бажаємо,
Доброго ранку, батьків так вітаємо.
Дозвольте сьогодні вам побажати
Слів хороших багато сказати.
Мамам і татам, сестричкам з братами
Усім бабусям із дідусями,
Щасливих, довгих сонячних літ,
Ми шлемо гарячий,
Палкий наш привіт.*

II. Групове заняття.**1. Гра «Хто живе в моєму домі».**

Діти створюють родинний потяг. На вагончики потяга прикріплюють малюнки членів своєї сім'ї, своїх рідних. Кожен вагончик, це родина дитини.

III. Обмін інформації.**1. Гра «Веселий м'ячик»**

*Ти котись веселий м'ячик
Швидше, швидше по кругу,
У кого лишився м'ячик
Той розкаже про сім'ю.*

Діти по черзі розповідають, яка в кого сім'я. Скільки членів родини, рахують.

2. **Конкурс «Ласкаві слова»** (хто більше назве ніжних, ласкавих слів мамі, татусеві, бабусі, дідусеві, братикам, своїм рідним)

IV. Щоденні новини.

1. *Розглянути малюнки і назвати сімейні свята, родинні традиції.*

2. *Гра «На кого схожий я?»*

3. *«Слово загубилося ...»*

Встав пропущені слова.

..... - готує їжу,

..... - водить в зоопарк, кіно,

..... - відводить до школи,

..... - пече пиріжки,

..... - купує морозиво,

..... - допомагає у підготовці уроків.

4. Відгадай «Світ сім'ї»

1. Мамина мама, а нам(бабуся).

2. Батько дідуся або бабусі(прадід).

3. Татові вона бабуся, а нам(прабабуся).

4. Рідні люди , які люблять один одного і живуть разом (родина, сім'я).

Підсумок.

*Сьогодні зустріч ранкова,
Про сім'ю наша розмова,
Родина, рід – слова святі
Важливі для кожного в житті.
Ми – сім'я і ми родина,
Знає кожна це дитина,
Більш немає на Землі
Найгарнішої сім'ї
Тато, мама ти і я -
Це сім'я моя й твоя.*

Стіна слів

 ДІТИ	 ВІДПОЧИНОК	 СТІЛ	 ОБІД
 КОРІННЯ	 РОДОВІДНЕ ДЕРЕВО	 ДЕРЕВО	 ДИТИНА
 ПАРА	 ТУРБОТА	 ШЛЮБ	 ДІДУСЬ
 ЛЮБОВ	 ОСВІДЧЕННЯ	 БАБУСЯ	 ВНУЧКА
 РАДІСТЬ	 МАМА	 РІДНІ	 ДРУЖИНА
 ВАГНІСТЬ	 ЗНІМОК	 ЧОЛОВІК	 ВОГНИЩЕ
 БУДИНОК	 РІДНЯ	 ІГРАШКИ	 ДИВАН
 ДОЧКА	 БРАТ	 ОПОРА	 ТРАДИЦІЇ

Інтелект-карти

Мнемотаблиці

О. Журлива «Маленька господиня»

3

Хоч на зріст я ще маленька,
В мене й кіска ще тоненька,

Та робити дещо вмію —
Ось тарілочку помію,

Ось кімнату замітаю,

Вранці квіти поливаю.

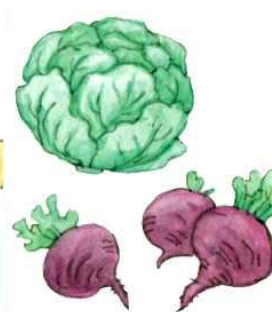
Всього я сама навчусь,
Бо роботи не боюсь.

Я матусі допомагаю:
Пил із меблів витираю.

Коли вариться обід,
Підготую все як слід —

Принесу з комори мамі
Капустинку з бурячками.

Мамо любя, добра, мила —
Як іще назвуть тебе?

Це ж для мене ти пошила
З шовку плаття голубе.

Ти мені читаєш книжку,
Хочеш розуму навчить...

Ляжу спати — ходиш нишком,
Все боїшся розбудить.

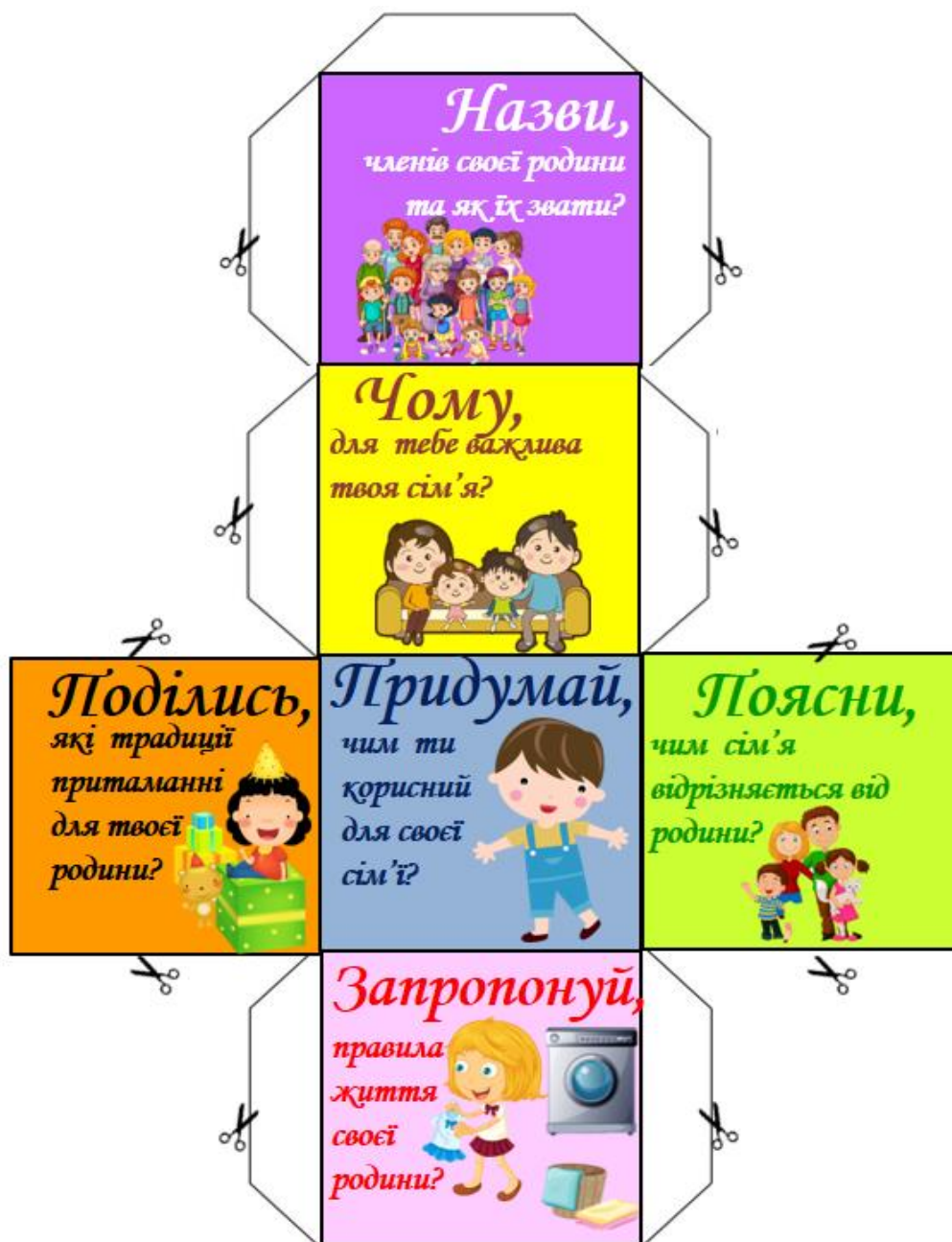

Захворію хоч злегенька —
Цілу ніч не будеш спать.

То ж дозволь тебе, рідненька,
За усе поцілувать!

Кубик Блума

Дидактичні мовленнєві вправи

Вправа « Як назвати? »

Мета: закріплювати активний словник дітей на тему «сім'я»

Кожен із вас — це одна маленька людина, але в сім'ї вас називають по-різному. Спробуйте сказати, хто ви для кого.

Для мами я дочка, а для бабусі ? (Онука.)

Для тата ти син, а для тітки? (Племінник.)

А для сестри? (Брат.)

Розглядають варіанти як для дівчат, так і для хлопців.

Дидактична гра « Куди і з ким іду ».

Мета: вправляти в узгодженні закінчень іменників у орудному відмінку.

До дитсадка (із ким?) — із мамою.

До магазину (із ким?) — із бабусею.

До зоопарку (із ким?) — із татом.

На риболовлю (із ким?) — із дідусем.

На стадіон (із ким?) — із братом.

На виставку (із ким?) — із сестрою.

На прогулянку (із ким?) — із песиком та ін.

Вправа «Просинаємось – вітаємось»

Мета: вправляти дітей в діалогічній мові, вправляти дітей у використанні ввічливих фраз.

- Доброго ранку! Дуже радий тебе бачити. - Взаємно. Я також радий!

- Як ти себе почуваш? Який у тебе настрій? - Дуже добре, дякую, хороший.

Вправа «Снідаємо, обідаємо, вечеряємо – спілкуємось»

Мета: вправляти дітей в діалогічній мові, вправляти дітей у використанні ввічливих фраз.

- Мамо, як скоро ми будемо снідати?(обідати, вечеряти) Я вже зголоднів.
- Добре, я можу зачекати?
- Сьогодні у нас буде мій улюблений борщик?
- Дуже гарно, він завжди такий смачненький.
- Що ти будеш пити? Чай чи сік?
- Передайте мені, будь ласка, хліб.
- Пригощайтеся, це дуже смачно.

Вправа «Вибачення, Допомога»

Мета: вправляти дітей в діалогічній мові, вправляти дітей у використанні ввічливих фраз.

- Тато і мамо, вибачте мене за погану поведінку.
- Будь ласка! Вибачте, я спізнився, дозвольте зайти.
- Дмитро, тобі допомогти? - Алина, будь уважною, тут високі східці. - Візьми мене за руку. - Дякую!

Гра «На що схожий настрій?»

Мета: вчити дитину прислухатись до внутрішніх відчуттів, аналізувати власний психо-емоційний стан, говорити про нього.

Учасники гри по черзі говорять, на яку пору року, природне явище, погоду схожий їхній сьогоднішній настрій. Почати порівняння краще дорослому: «Мій настрій схожий на білу пухнату хмарину в спокійному блакитному небі, а твій?» Вправа проводиться по колу. Дорослий узагальнює – який сьогодні у всієї групи настрій: сумний, веселий, смішний, злий тощо. Інтерпретуючи відповіді дітей, врахуйте, що погана погода, холод, дощ, похмуре небо - агресивні елементи свідчать про емоційне неблагополуччя.

Конкурс малюнків за творами В. Сухомлинського

Спільна творчість дітей і батьків до оповідання «Колосок»

Спільна творчість дітей і батьків до оповідання «Тихо, бабуся відпочиває»

Додаток У.1.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ ЗАСІДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ РАДИ

від 29.02.2021

№ 3

Тема: «Етапи соціального розвитку дитини»

Порядок денний:

1. Про виконання рішень попереднього засідання педради.
Завідувач Фоменко А.М.
2. Круглий стіл:
 - 2.1. Формування основ соціальної компетенції дітей дошкільного віку відповідно до Базового компонента дошкільної освіти (Доповідь)
Вихователь-методист Рудчик Г. І.
 2. Хіт – парад методичних ідей (з досвіду роботи педагогів):
 - Вікові особливості формування соціального досвіду.
Практичний психолог Ілліна В.В.
 - Формування уявлень про правила соціальних стосунків між людьми у дітей раннього віку та у дітей з особливими освітніми потребами.
Педагоги гр. 1,3,11,12
 - Основні методи та прийоми формування у дошкільників уявлень про соціальну поведінку та соціально схвалювані якості особистості.
Педагоги гр. № 5,7,9,10
 - Методичні рекомендації колегам як завдяки іграм поліпшити взаємини в дитячому колективі.
Педагоги гр. № 2,4,6,8
 - Організація і керівництво роботою з родиною з метою розвитку соціальної компетентності дошкільника.
Вихователь Домашенко Л. І.
3. Презентація: Осередки розвитку соціальної компетентності дошкільника.
Вихователі усіх вікових груп
4. Про результати тематичного вивчення стану роботи щодо формування природо доцільної поведінки дітей дошкільного віку
Вихователь-методист Рудчик Г. І.
 - Про оцінювання педагогічним колективом системи та досвіду роботи педагогів, які атестуються у поточному навчальному році.
Вихователь-методист Рудчик Г. І.
 - Про результати оперативного контролю щодо організації харчування дітей в групах.
- Завідувач Фоменко А.М.
 - Про виконання заходів щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню) в закладі.
Практичний психолог Ілліна В.В.
 - Про соціальний захист дітей пільгових категорій, попередження жорстокого поводження з вихованцями закладу дошкільної освіти
Громадський інспектор Алдошина Т.А.

Виступ на педагогічній раді

«Організація і керівництво роботою з родиною з метою розвитку соціальної компетентності дошкільника»

Підготувала: вихователь Домашенко Л. І.

Робота з сім'єю є складним завданням, як в організаційному, так і в психолого-педагогічному плані. Перш за все, необхідно було встановити особливу форму спілкування, яку можна назвати «довірливо-діловим контактом». Розвиток такої взаємодії передбачав кілька етапів.

Перший етап – трансляція батькам позитивного образу дитини. Завдяки цьому з самого початку між вихователем і батьками склалися доброзичливі відносини з установкою на майбутню співпрацю. Виправданість даного етапу визначається тим, що в повсякденному спілкуванні з дітьми батьки часто фіксують свою увагу лише на негативних проявах. До цього додаються й тривожні очікування щодо поведінки дитини в дитячому саду. Тому перший етап може бути визначений як етап «перестановки акцентів».

Другий етап – трансляція батькам знань, які можуть знайти застосування в сім'ї (особливості спілкування дитини з однолітками, спільні з дорослим заняття, ігри і т.п).

Третій етап – ознайомлення педагога з проблемами сім'ї у питаннях виховання дитини. У цьому діалозі дорослих активна роль належала батькам. Необхідно пояснити, чому даний етап є третім, а не першим (що здавалося б більш логічним). Тільки на основі досягнутої довіри у спілкуванні з вихователем (у перші два етапи) у батьків виникала потреба розповісти про індивідуальні прояви дитини (її смаки, поведінку, звички), причому не тільки позитивні, але і негативні. Важливо підкреслити: позиція в діалозі була не «суддівська», а партнерська, без повчань і настанов (спілкування на рівних). Завдяки цьому став можливим перехід до четвертого, заключного етапу, який визначив перспективи подальшого співробітництва.

Якщо на першому етапі зовнішньою метою була «перестановка акцентів», а внутрішньою – встановлення довірчих відносин із батьками, на четвертому

етапі зовнішня і внутрішня цілі збігаються: спільне дослідження і формування особистості дитини на основі перебудови стереотипів спілкування з дитиною. Девіз даного етапу «Давайте дізнаватися разом». У дошкільному навчальному закладі дитина здобуває освіту, набуває вміння взаємодіяти з іншими дітьми та дорослими, організовувати власну діяльність. Наскільки ефективно дитина буде оперувати цими навичками, залежить від ставлення сім'ї до дошкільної установи. Гармонійний розвиток дошкільника без активної участі його батьків в освітньому процесі навряд чи можливий.

Головне завдання вихователя в роботі з сім'єю – зруйнувати існуючий нині бар'єр між дошкільним закладом і батьками. Взаємодія має будуватися на принципах спільної діяльності і передбачатиме координацію педагогічної взаємодії на дитину. При цьому метою сімейного виховання, так само, як і суспільного дошкільного, має бути розвиток особистості дитини. Батьки і вихователі об'єднують свої зусилля і забезпечують малюкові подвійний захист, емоційний комфорт, цікаве і змістовне життя в дитячому садку і вдома, що, у свою чергу, стимулює розвиток його основних здібностей, вміння спілкуватися з однолітками і забезпечує підготовку до школи. Однак на цю взаємодію впливає низка чинників, і насамперед те, що батьки та педагогічний колектив очікують один від одного.

Сучасні вчені зазначають, нерідко батьки розуміють, до яких цілей у вихованні своєї дитини, слід прагнути, які якості в ньому розвивати. Однак вони не завжди знають, як це зробити, які методи і засоби вибрати. Причинами педагогічних помилок батьків є їх непідготовленість до виховної роботи, нерозуміння складного процесу розвитку дитини, а іноді й відсутність почуття відповідальності перед суспільством за виховання дитини. Тому батькам недостатньо однієї любові до дитини і бажання її виростити, необхідно будувати стосунки з нею, спираючись на знання вікових фізичних і психічних особливостей дошкільників.

Вихователь щодня спілкується з батьками своїх вихованців: із одними частіше, з іншими рідше. Проведене нами опитування дозволило виділити проблемні групи батьків:

- 1) батьки, які не приділяють належної уваги вихованню своїх дітей, не виявляють зацікавленість у їхній долі;
- 2) батьки не сприймають вихователя дошкільного навчального закладу як авторитетної особи в області педагогіки;
- 3) батьки, які байдужі до роботи дитячого саду, пасивні;
- 4) батьки, надмірно опікують своїх дітей,
- 5) батьки, що недооцінюють роль дошкільного виховання в розвитку дитини;
- 6) батьки, індивідуальні та вікові особливості яких ускладнюють встановлення з ними довірчих відносин, контакту (конфліктні, старший за віком і т.п.);
- 7) батьки із загальною низькою культурою, неосвічені в галузі педагогіки і психології і не проявляють при цьому бажання до зростання себе як вихователів.

Особливість виховних впливів родини полягає в емоційному характері взаємин її членів між собою та з дитиною, у переважанні інтимного спілкування над діловим, у тривалості життєвих зв'язків дитини з батьками. *Але ще не у всіх сім'ях дітей виховують правильно.* Це пояснюється різними причинами: незнанням батьками основ педагогіки, недостатнім культурним рівнем частини сімей, впливом пережитків минулого. Чимале значення мають труднощі у встановленні між батьком і матір'ю дитини єдності виховних впливів, наявність яких надзвичайно важливе для повноцінного розвитку дитини, формування її особистості.

Співпраця дошкільного закладу та сім'ї передбачає наявність у батьків відповідальності, а у вихователів – сімейної напруженості педагогічної діяльності, заснованої на розгляді дитини тільки в контексті родини. Спільна робота дошкільного навчального закладу і сім'ї будується на

основних положеннях, які визначають зміст, організацію і методику цієї роботи:

1. Єдність у роботі дитячого садка і сім'ї з виховання дітей. Воно досягається в тому випадку, коли цілі і завдання всебічного виховання добре відомі і зрозумілі не тільки вихователям, а й батькам, коли батьки знайомі з основним змістом, методами і прийомами виховання маленьких дітей і певною мірою оволоділи ними.

2. Взаємна довіра у взаєминах між педагогами та батьками, розуміння потреб та інтересів дитини і своїх обов'язків як вихователів, зміцнення авторитету педагога в сім'ї і батьків у дитячому садку. Встановлення правильних відносин на основі доброзичливої критики і самокритики.

3. Взаємодопомога у спільній роботі з виховання дошкільнят. Дошкільний навчальний заклад різноманітними шляхами допомагає батькам у вихованні дітей. У свою чергу батьки допомагають дитячому саду в різній виховній та господарчій роботі, піклуючись тим самим про виховання не тільки своєї дитини, але й інших дітей.

4. Вивчення кращого досвіду сімейного виховання, пропаганда його серед широкого кола батьків, використання в роботі дитячого садка позитивних методів сімейного виховання (в підході до окремих дітей та ін.)

5. Використання різноманітних форм роботи дитячого саду з сім'єю в їх взаємозв'язку: ознайомлення з життям дітей вдома, в сім'ї; педагогічні бесіди з батьками та іншими членами сім'ї, консультації; групові та загальні батьківські збори; конференції, лекторії, батьківські університети, вечори запитань і відповідей, усні журнали, наочні форми педагогічної пропаганди.

6. Індивідуальні та колективні форми роботи з батьками доповнюють один одного. Щоденне спілкування вихователя з батьком чи матір'ю дитини створює великі можливості для індивідуальної роботи, для зміцнення зв'язку між сім'єю та дитячим садом.

7. Систематичне за певним планом здійснення зв'язку дитячого саду з батьками протягом усього року з урахуванням завдань і змісту навчально – виховної роботи з дітьми.

8. Залучення активу батьків (батьківський комітет), громадськості до діяльності дошкільного закладу, роботі з сім'ями.

Вихователі дошкільних закладів постійно вдосконалюють зміст і форми цієї роботи, прагнучи домогтися органічного поєднання виховних впливів на дитину, забезпечуючи всебічний розвиток особистості.

Згідно рекомендацій О.Кононко, Л.Калуської, Т.Алексеєнко форми роботи поділені умовно на:

- індивідуальні (вступне анкетування, попередні візити батьків з дітьми до садка, співбесіди, консультації, відвідування педагогами своїх вихованців удома, телефонний зв'язок тощо).
- наочно-письмові (батьківські куточки, тематичні стенди, планшети, дошка оголошень, інформаційні листи, тематичні виставки, анкетування, скринька пропозицій, індивідуальні зошити, неформальні листи, родинні газети, педагогічна бібліотека, запрошення, вітання тощо).
- групові (консультації, практикуми, клуби взаємодопомоги, школа молодих батьків, гуртки за інтересами, вечори запитань та відповідей, зустрічі з цікавими людьми – вчителями, лікарями, психологами, хористами тощо).
- колективні (батьківські конференції, тематичні зустрічі за «круглим столом» засідання батьківського комітету, дні відкритих дверей, створення групи батьків – порадників, переглід ранків, спільні свята, спортивні змагання, відпочинок у вихідні дні тощо) .

Таким чином, дитина, отримуючи первинну соціалізацію в сім'ї, набуває в дошкільному закладі досвід спілкування з однолітками, співпраці з іншими дітьми та дорослими, самостійної діяльності.

Консультація для вихователів

«Соціалізація дошкільників в родині. Чим ми можемо допомогти?»

Базовий компонент дошкільної освіти як державний освітній стандарт орієнтує педагогів на цілісний загальний розвиток дитини, акцентує їхню увагу на забезпеченні фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я дітей, розвитку їх особистісних цінностей.

У передмові до Базового компонента зазначено, що взаємодія з іншими людьми – це своєрідне входження дитини в людський соціум, що потребує вміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства.

Зміст освітньої лінії «Дитина в соціумі» передбачає формування у дошкільнят відкритості до світу людей як потребу особистості, навички соціальної поведінки, усвідомлене ставлення до себе як до вільної самостійної особистості та до своїх обов'язків, що визначаються зв'язками з іншими людьми; формування готовності до сприймання соціальної інформації; виховання співчуття, співпереживання, бажання пізнавати людей, робити добрі вчинки.

Головне завдання означеної освітньої лінії – розкрити дитині соціальний світ і допомогти їй усвідомити своє місце в ньому як активного учасника, набути соціального досвіду.

Однією з теоретичних засад реалізації завдань освітньої лінії «Дитина в соціумі» є положення про те, що взаємодія дитини з соціальною дійсністю задовольняє дві важливі потреби її саморозвитку: потребу в самореалізації (виявлення та ствердження себе серед інших людей) та потребу вписатися в цю дійсність, знайти своє місце. Загалом, під соціалізацією і розуміють процес поступового входження у світ соціальних зв'язків. Водночас вона забезпечує й індивідуалізацію, оскільки лише в соціальних зв'язках, у взаємодії відбувається самовизначення людини в соціокультурному просторі.

У Базовому компоненті визначено такі соціальні компетенції дошкільника: **родинно-побутова** – обізнаність з нормами та правилами сімейного (родинного) співжиття, здатність їх дотримуватися; вміння підтримувати доброзичливі, дружні, довірчі стосунки в родинному колі, проявляти турботу про рідних та близьких членів родини і любов до них; **соціально-комунікативна** – обізнаність з різними соціальними ролями людей (знайомі, незнайомі, свої, чужі, діти, дорослі, жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики, молоді, літні тощо); з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватися їх під час спілкування. Йдеться про здатність дитини взаємодіяти з людьми, які її оточують: узгоджувати свої дії, поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе; вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, обирати відповідні способи спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Першого досвіду соціальної поведінки малюк набуває в родині, яка об'єднує найрідніших людей спільними переживаннями, взаємними любов'ю, турботою, обов'язками. У дітей формуються уявлення про те, що хороша, дружна родина – запорука щастя людини, що слід берегти й примножувати родинні традиції, дбати про те, щоб родину поважали. Дитина має проявляти турботу про рідних, бажання приносити радість, задоволення близьким людям; дотримуватися головних правил співжиття у сім'ї; запобігати непорозумінням між її членами, а в разі їх виникнення брати на себе сміливість порозумітися щодо прикрого випадку; вміти попросити вибачення, якщо завинила сама, і пробачати іншим. Важливо вчити проявляти ініціативу в налагодженні контактів, діяти в інтересах членів родини: втішити засмученого, порадіти успіху, проявити готовність до спільної діяльності та особливу турботу про найменших і найстарших у родині, запобігливість і розуміння (допомогу пропонувати, не принижуючи гідності, ввічливо розмовляти, не перебиваючи інших, не втручатися в особисті справи, не завдавати зайвого клопоту).

Саме у родині дитина набуває соціального досвіду впевненої поведінки. У неї закладаються основи гідності, відчуття власної значущості, захищеності, що важливо для розвитку самостійності, впевненості, задоволення потреби в соціальній відповідності вже в дитинстві.

Почуття моральної захищеності особливо важливе для позитивного сприймання себе, що уможливорює виховання поваги до інших людей. Так, уже **в ранньому віці** починає складатися таке важливе особистісне утворення, як базисна довіра до світу – уявлення дитини про надійність дорослих, емоційна близькість з ними. За умов правильного виховання воно переростає у відкритість до соціальних впливів, готовність сприймати інших людей, інтерес до спілкування.

У молодшому дошкільному віці дитина знає близьких дорослих і дітей, їхні імена, обізнана в родинних стосунках, знає імена і по батькові педагогів та інших працівників дошкільного закладу. Малюк починає отримувати перші знання щодо сім'ї, розуміти значення родинних взаємин, проявляти турботу про рідних людей і любов до них. Знає і виконує елементарні правила спілкування зі знайомими (сусідами, друзями батьків) та незнайомими людьми. Розрізняє рідних, знайомих та чужих людей. Уміє вітатися, дякувати, просити й пропонувати допомогу. Розуміє стан і настрій дорослих і дітей, значення добрих взаємин з дітьми та педагогами у дитячому садку. Вміє розповідати про своїх друзів, їхні риси характеру. Розуміє вимоги до своєї поведінки щодо спільної діяльності. Турбується про менших дітей і вчиться у старших.

У старшому дошкільному віці дитина розуміє взаємини в сім'ї, ставлення членів родини одне до одного. Знає свій родовід, усвідомлює, що честь роду залежить від кожної людини. Бере участь у вшануванні пам'яті предків, у стосунках сім'ї з родичами, які живуть поруч і далеко. Проявляє інтерес до родинних реліквій, підтримує родинні традиції.

Має сформовані уявлення про доброту, гуманність, щирість як важливі риси людини та людських взаємин; про справедливість як здатність правильно оцінювати інших; про чесність як вимогу до власної поведінки відповідати тим

критеріям, за якими оцінює вчинки інших людей; про самоповагу, яка ґрунтується на усвідомленні своєї індивідуальності, права на самовираження, власні почуття й самостійну поведінку, яка не створює проблем для інших людей.

Дитина розуміє стан і почуття дітей і дорослих за виглядом, інтонацією, діями, з вдячністю ставиться до розуміння іншими її права бути такою, якою вона є. Чуйно ставиться до інших людей залежно від віку й статі. Вміє запобігати конфліктам та розв'язувати їх. Розуміє ставлення людей до себе. Природно почувається в товаристві знайомих і незнайомих людей. Знає, як реагувати на несправедливе ставлення до себе, розуміє його причину та намагається її усунути. Прагне, щоб взаємини були коректними, толерантними. Розуміє поняття *дружба і товаришування* й відповідно будує стосунки з однолітками.

Дитина має уявлення про державу, її символи, народ, національні особливості українців. Знає національні пам'ятки, героїв, з повагою ставиться до них, вшановує національні святині. Розуміє поняття *людство, народ, нація*; поважає звичаї інших народів тощо. В організації освітньої роботи відповідно до освітньої лінії «Дитина в соціумі» слід дотримуватися наступних принципів:

- Єдність формування у дітей уявлень про соціальну дійсність як про частину довкілля, що відображає діяльність і взаємини людей, та виховання у дошкільнят усвідомленого бажання брати участь у житті людей, що їх оточують.
- Емоціогенність як неодмінна умова засвоєння дітьми соціального досвіду.
- Достовірність та педагогічна доцільність у доборі знань про людину, суспільство, мораль.
- Комплексність застосування різних видів діяльності дітей у формуванні гуманного ставлення до людей.
- Використання прикладу дорослого як носія знань, норм, цінностей.

Для успішної соціалізації особистості дошкільника важливо будувати виховний процес як створення виховного розвивального середовища, у якому

дитина може активно діяти, пізнавати світ, спілкуватися з дорослими й однолітками.

Включаючи у суб'єктний простір ставлення до навколишнього світу різноманітні об'єкти, педагог сприяє розширенню гуманістичного компонента індивідуального ціннісного простору дитини. Що для мене важливо, а що – не настільки? Чому треба чинити так, а не інакше? Як зробити так, щоб усім було корисно й приємно? Чим можна порадувати близьких? Такі питання мають турбувати дитину і спонукати її до їх розв'язання.

Наповнюючи виховний процес ціннісним змістом, педагог виходить з того, що спрямування соціального розвитку дітей має відповідати системі цінностей, що реально існує у суспільстві; доцільною є орієнтація на особистісні потреби дитини.

Одна з головних особистісних потреб дошкільнят – потреба у визнанні та прийнятті іншими, особливо близькими і значущими для дитини людьми, задоволення якої не лише впливає на характер стосунків дитини з оточенням та на її власну поведінку, а й визначає життєву позицію особистості, яка формується. Негативні соціальні емоції, які переживає дитина в різних життєвих ситуаціях, можуть зумовлюватися саме неприйняттям і відчуженістю з боку найближчого оточення.

Зазначимо, для соціально-емоційного благополуччя важливу роль відіграє відчуття впевненості у собі та в інших людях. Упевненість є показником особистісних можливостей дитини. Адже вона впевнена тоді, коли відчуває підтримку, коли не боїться, що її не зрозуміють чи покарають. Зрозуміло, що таке ставлення формується частіше у дітей з позитивним емоційним досвідом взаємодії з оточенням. У процесі спілкування з однолітками й дорослими, особливо з близькими людьми, у дітей формуються емоційні установки стосовно себе й оточення, які набувають функції внутрішньої оцінки, своєрідної призми, крізь яку сприймається ситуація, подія, інша людина.

Основні форми роботи за освітньою лінією "Дитина в соціумі" традиційні: заняття, екскурсії та спостереження, зустрічі з цікавими людьми,

етичні бесіди, читання художньої літератури тощо. Для формування досвіду соціальної поведінки варто залучати дітей до складання родовідного дерева, розглядання сімейних фотографій, документів, листів, розповідати їм про родинні реліквії, проводити бесіди про Добро і Красу, матеріалом для яких можуть слугувати оповідання і казки В.О.Сухомлинського, розповіді, складені самим вихователем, ігрові подорожі до Країни Милосердя, Царства Доброти та ін. Ефективним може бути використання казкових ігрових технологій ("Квітка доброти", "Промінчики людяності", "Острів розуміння", "Дзвіночки совісті") та психотехнологій (гімнастики почуттів, енергетичних вправ "Жива вода", "Серце на долоні", "Тепло рук друга"). Важливо, щоб педагог сам проявляв глибокі почуття і вмів залучати дітей до співпереживання.

Особливої уваги вихователя потребує розвиток творчих ігор соціальної тематики, в яких дитина відображає своє розуміння соціуму, взаємин людей, дотримання ними моральних норм, ставлення до соціальних обов'язків. Відновлення виховної ролі творчої гри має особливе значення у роботі за освітньою лінією «Дитина в соціумі».

Специфічною особливістю виховної роботи за цією освітньою лінією є те, що вона не обмежується певними формами освітньої роботи, місцем у режимі дня, тривалістю в часі. Оскільки дитина здобуває соціальний досвід постійно, то поруч із запланованими і підготовленими вихователем формами варто використовувати також події, які відбуваються спонтанно. Нова іграшка, квітка, що розцвіла, хвороба товариша по групі та його повернення до дитячого садка і багато інших подій, що виникають поза планом виховної діяльності, – все це може стати предметом соціально-емоційного переживання й осмислення дітьми.

Майстерність вихователя проявляється у доцільності й адекватності апелювання до почуттів і досвіду дітей, тактовності й делікатності в обговоренні питань, що їх хвилюють, та вмінні ненав'язливо й точно допомагати дитині у ціннісному освоєнні світу людей.